

ใบรับรองวิทยานิพนธ์
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ปรัชญาและศาสนา)

ปรัชญา

ปรัชญาและศาสนา

ปรัชญาและศาสนา

สาขา

ภาควิชา

เรื่อง บทบาทของมิชชันนารี: กรณีศึกษาคริสตจักรอีแวนเจลิค สาธารณรัฐอินโดนีเซีย

Roles of Missionaries: A Case Study of Evangelical Church in Indonesia

นามผู้วิจัย นางสาวอานิกมาลย์ จิตรภักดี

ได้พิจารณาเห็นชอบโดย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(อาจารย์สิงห์คำ นันตะภูมิ, Ph.D.)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

(รองศาสตราจารย์ผจญ คำชูสังข์, Ph.D.)

หัวหน้าภาควิชา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประเวศ อินทองปาน, Ph.D.)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์รับรองแล้ว

(รองศาสตราจารย์กัญญา ชีระกุล, D.Agr.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ เดือน พ.ศ.

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

บทบาทของมิชชันนารี: กรณีศึกษาคริสตจักรอีแวนเจลิค สาธารณรัฐอินโดนีเซีย

Roles of Missionaries: A Case Study of Evangelical Church in Indonesia

โดย

นางสาวอานิกมัลย์ จิตรภักดี

เสนอ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เพื่อความสมบูรณ์แห่งปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ปรัชญาและศาสนา)

พ.ศ. 2553

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อานิกมาลย์ จิตรภักดี 2553: บทบาทของมิชชันนารี: กรณีศึกษาคริสตจักรอีแวนเจลิค
สาธารณรัฐอินโดนีเซีย ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ปรัชญาและศาสนา) สาขา
ปรัชญาและศาสนา ภาควิชาปรัชญาและศาสนา อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก:
อาจารย์สิงห์คำ นันตะภูมิ, Ph.D. 86 หน้า

งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของมิชชันนารีและปัจจัยอันเป็นเหตุให้ผู้ที่มี
มิได้นับถือศาสนาคริสต์ แต่หันมาเข้าศาสนาคริสต์ด้วยการเข้าพิธีรับบัพติศมาเพื่อเป็น
คริสตศาสนิกชน ณ คริสตจักรอีแวนเจลิค สาธารณรัฐอินโดนีเซีย กลุ่มประชากรคือผู้ที่เข้าพิธีรับ
บัพติศมาจำนวน 440 ราย เครื่องมือที่ใช้คือแบบสอบถาม

ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนศาสนาคือผู้เปลี่ยนพบวิกฤติหรือปัญหา
ชีวิต เปลี่ยนศาสนาเพื่อแก้ปัญหาชีวิต การมีประสบการณ์ส่วนตัวและรู้สึกว่าพระเจ้าตอบคำ
อธิษฐาน การเปลี่ยนศาสนาสามารถทำให้ชีวิตดีขึ้น เปลี่ยนศาสนาเพื่อเพิ่มความเป็นตัวตน การมี
ปัญหาด้านจิตใจ จิตวิญญาณ มีปัญหาด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมอันเป็นเหตุให้ตัดสินใจเปลี่ยน
ศาสนา นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยอื่นๆที่พบได้คือมีพระเยซูเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต การ
แสวงหาข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับศาสนาอันเป็นเหตุให้นำไปสู่การตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาได้
การได้รับแรงบันดาลใจจากพระคัมภีร์ การเจ็บป่วยไม่สบายและการมีประสบการณ์ใกล้ความตาย
การมีปฏิสัมพันธ์กับคริสตศาสนิกชน ความประทับใจในบุคลิกลักษณะและการดูแลเอาใจใส่ของ
คริสตศาสนิกชน

ลายมือชื่อนิสิต

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

Anikamarn Chitpakdee 2010: Roles of Missionaries: A Case Study of Evangelical Church in Indonesia. Master of Arts (Philosophy and Religion), Major Field: Philosophy and Religion, Department of Philosophy and Religion. Thesis Advisor: Mr. Singkham Nantaphum, Ph.D. 86 pages.

The research aims at finding out roles of missionaries and factors which are relevant to religious conversion of non-Christians who were baptized at the Evangelical Church in Indonesia. The population was 440 converts. The instruments were questionnaire and interview.

The results show that factors relevant to conversion are as follows: having crisis in life, converting as a way to solve life problems, having a religious experience, feeling that God answers prayer, having a better life after religious conversion, increasing a sense of self-identity, having psychological, spiritual, economical, and political problems, having Jesus as a role model in life, searching for the information about Christianity, being inspired by the Bible, having a near-death experience, having social interaction with Christians and missionaries, and being impressed by Christian care and characters.

Student's signature

Thesis Advisor's signature

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณ อ.ดร. สิงห์คำ นันตะภูมิ ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก และ รศ. พจนุ คำชูสังข์ ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์รองสำหรับคำแนะนำต่างๆ เพื่อให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้ประสบความสำเร็จไปได้ ขอขอบคุณกลุ่มมิชชันนารี อาจารย์สอนศาสนา ณ คริสตจักรอีแวนเจลิคที่ให้ความร่วมมือในการเก็บข้อมูล รวมถึงนักศึกษาปริญญาโทด้านเทววิทยาแห่งสถาบันศาสนศาสตร์ ณ เมืองบันดุง สาธารณรัฐอินโดนีเซียที่ช่วยกันเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ขอขอบคุณพี่น้องชาวอินโดนีเซียที่ตอบแบบสอบถามทุกท่าน ขอขอบคุณเพื่อนๆที่ให้กำลังใจผู้วิจัยในการเขียนวิทยานิพนธ์ และสุดท้ายขอขอบพระคุณคุณพ่อและคุณแม่สำหรับการสนับสนุนทุนวิจัย

อานิกมาลย์ จิตรภักดี

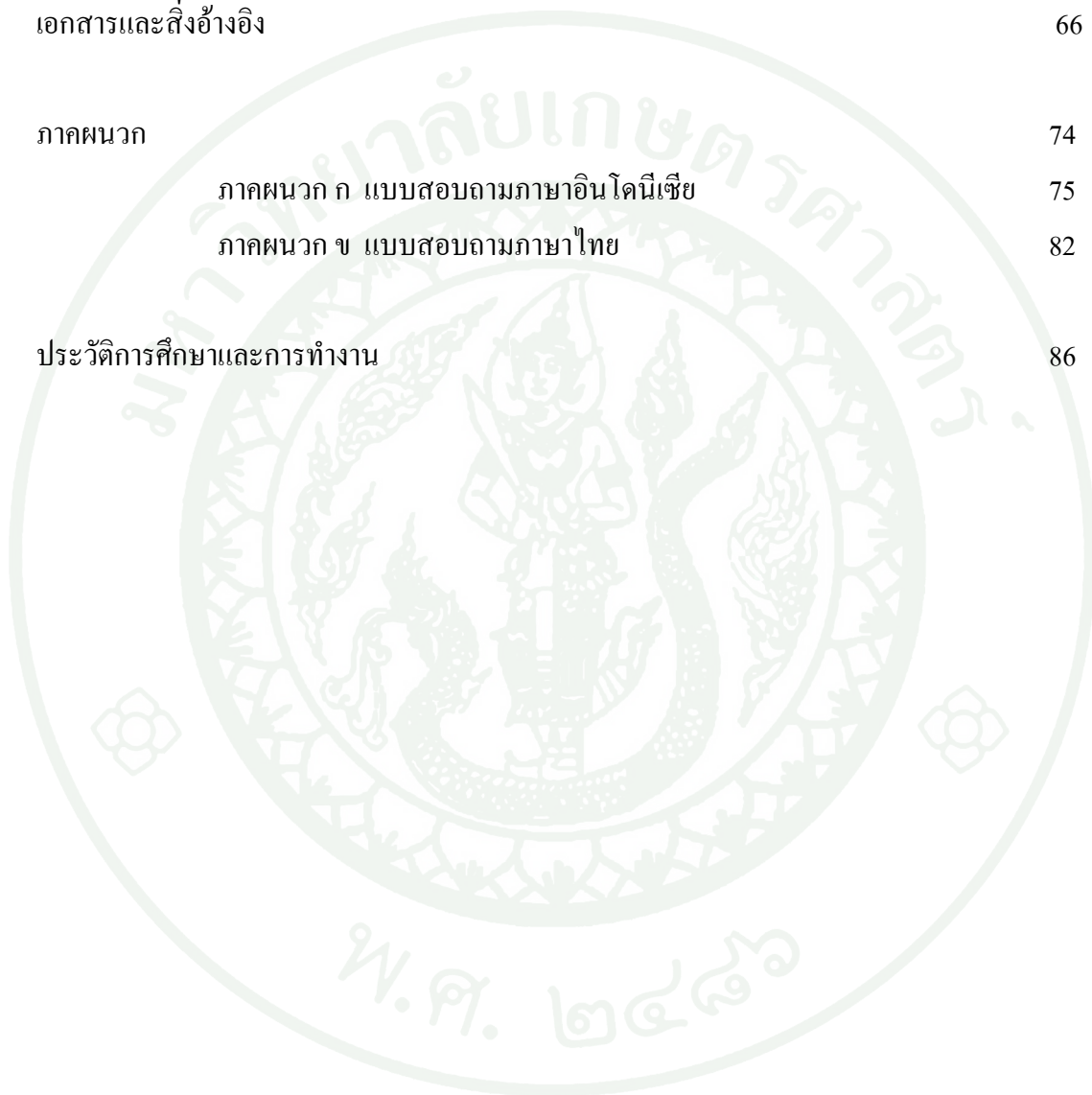
24 มีนาคม 2553

สารบัญ

	หน้า
สารบัญตาราง	(3)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
คำถามงานวิจัย	3
สมมติฐานงานวิจัย	3
ขอบเขตของการวิจัย	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
วิธีการวิจัย	4
นิยามศัพท์	4
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร	6
ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	6
กรอบแนวคิดการวิจัย	38
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	39
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	39
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	39
วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	40
การวิเคราะห์ข้อมูล	42
บทที่ 4 ผลการวิจัยและข้อวิจารณ์	43
ผลการวิจัย	43
ข้อวิจารณ์	57
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	60
สรุปผลการวิจัย	60
ข้อเสนอแนะ	62

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
เอกสารและสิ่งอ้างอิง	66
ภาคผนวก	74
ภาคผนวก ก แบบสอบถามภาษาอินโดนีเซีย	75
ภาคผนวก ข แบบสอบถามภาษาไทย	82
ประวัติการศึกษาและการทำงาน	86

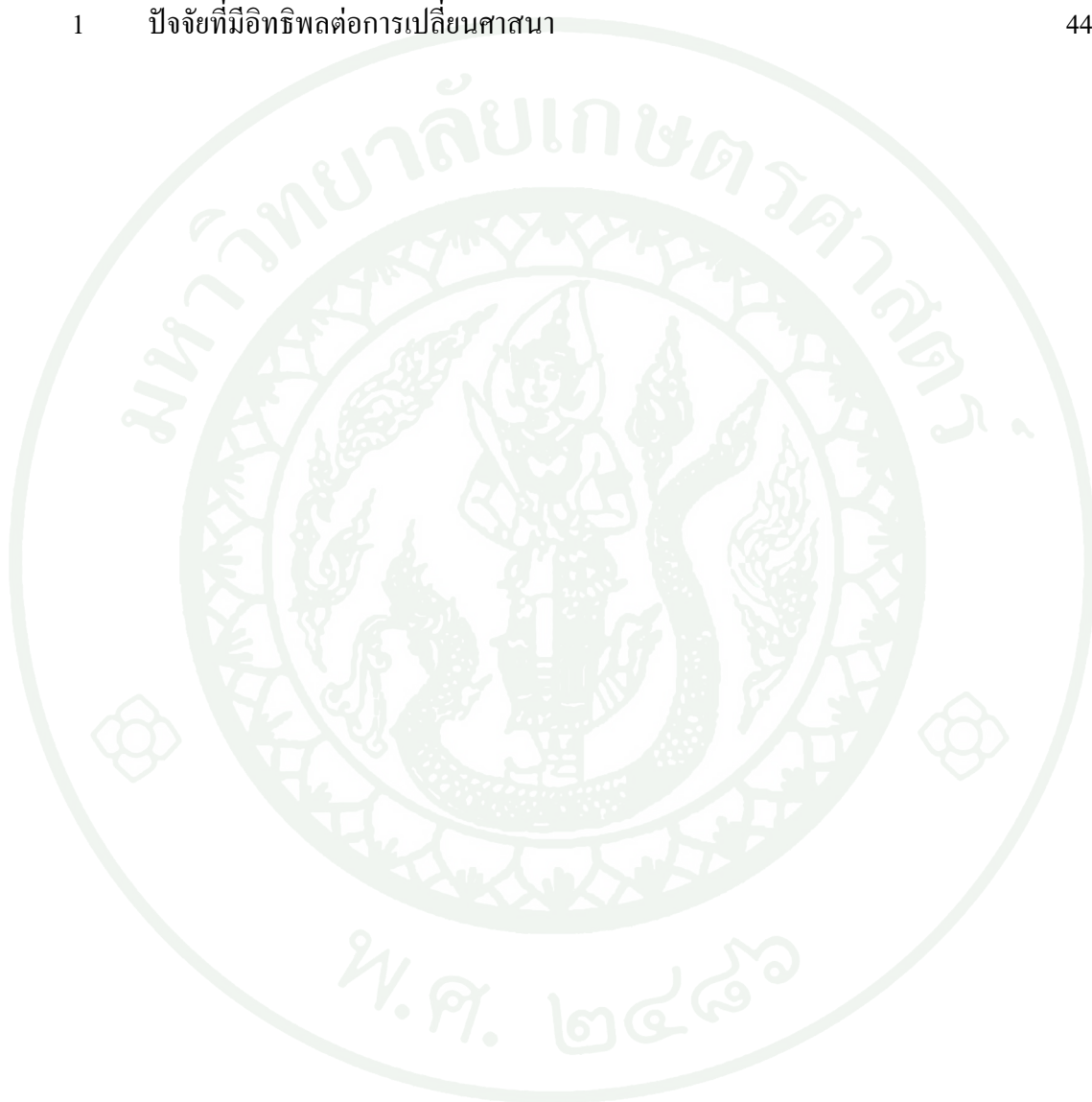
สารบัญตาราง

ตารางที่

หน้า

1 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนศาสนา

44

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในด้านประวัติศาสตร์คริสตศาสนานั้นเริ่มแรกพระเยซูเป็นผู้ก่อตั้งศาสนา ต่อมาภายหลัง อัครสาวก 12 คนก็ได้เผยแพร่นิกายไปทั่วทั้งทวีปยุโรป เรียกยุคนี้ว่ายุคอัครสาวก ต่อเนื่องไปราว คริสตศักราชที่ 313 จักรวรรดิโรมันได้หันมานับถือศาสนาคริสต์ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าวยังไม่ได้มีการ แบ่งแยกระหว่างอำนาจพระศาสนจักรและอำนาจรัฐแต่อย่างใด อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากจักรวรรดิ โรมัน ได้มีปัญหาทางด้านการเมืองจึงได้แบ่งออกเป็น โรมันตะวันออกและ โรมันตะวันตก ทางฝ่าย โรมันตะวันออกจะเรียกว่าศาสนาคริสต์นิกายออร์ทอด็อกซ์ ส่วนฝ่ายโรมันตะวันตกจะเรียกว่านิกาย โรมันคาทอลิก ภายหลังจากพระศาสนจักร โรมันคาทอลิกค่อยๆมีอำนาจมากขึ้นและประชากรส่วนใหญ่ นับถือคริสต์นิกายดังกล่าวจึงได้มีการคัดเลือกพระสันตปาปาขึ้นเป็นครั้งแรก ต่อมาในปี 1517 มาร์ติน ลูเธอร์ ก็ได้ทำการปฏิวัติศาสนาและเขาก็ได้ก่อตั้งศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ขึ้นมา และนับตั้งแต่นั้นศาสนาคริสต์ได้มีทั้งหมดสามนิกายหลักๆ ได้แก่ ออร์ทอด็อกซ์ โรมันคาทอลิก และโปรเตสแตนต์ (ศฤงคาร พันธุงศ์, 2549: 97-99) นอกจากนี้ ประเด็นในเรื่องของการปฏิวัติ ศาสนาคริสต์นั้นมีผู้นำที่สำคัญสามคนคือ ได้แก่ มาร์ติน ลูเธอร์ จอห์น คาลวิน และ ฮูลริช สวิงลี กล่าวคือมาร์ติน ลูเธอร์เป็นผู้ก่อตั้งลูเธอร์แลน ส่วนจอห์น คาลวินเป็นผู้ก่อตั้งศาสนาคริสต์ปฏิรูป ซึ่งในสหรัฐอเมริกาจะเรียกว่า คริสตจักรเพรสไบทีเรียน ต่อมาราวศตวรรษที่ 18 ศาสนาคริสต์นิกาย โปรเตสแตนต์ได้เน้นเรื่องการเผยแพร่นิกายโดยมิชชันนารีซึ่งเป็นเหตุให้ศาสนาคริสต์ได้เผยแพร ไปทั่วโลก และคริสตจักรที่เผยแพร่นี้จะเรียกว่าคริสตจักรอีแวนเจลิค

สำหรับ คริสตจักรอีแวนเจลิคในสาธารณรัฐอินโดนีเซียหรือที่มีชื่อเรียกอีกอย่างว่า Gereja Kristen Indonesia (GKI) คริสตจักรแห่งนี้เน้นภารกิจด้านความสัมพันธ์กับคริสตจักรอื่นๆ สนับสนุนการเสวนาทงศาสนาระหว่างคริสตศาสนิกชนต่างนิกายต่างๆทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาค และระดับนานาชาติ รวมทั้ง การทำงานอย่างหนักในการให้ความช่วยเหลือทางด้านชุมชน สังคม ประเทศชาติ การดำเนินกิจกรรมด้านสาธารณกุศลต่างๆโดยไม่จำกัดเชื้อชาติ ศาสนา หรือ วัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ซึ่งปัจจุบันคริสตจักรอีแวนเจลิคมีทั้งหมด 18 แห่งในสาธารณรัฐอินโดนีเซีย ตามเมืองต่างๆ เช่น Banyuwangi, Bojonegoro, Madiun, Jakarta Barat, Jakarta Timur, Jakarta

Utara, Jakarta Selatan, Bandung, Priangan, Cirebon, Jakarta I, Jakarta II, Semarang Barat, Semarang Timur, Magelang, Jogja, Solo และ Purwokerto เดิมที คริสตจักรแห่งนี้เป็นคริสตจักรที่ก่อตั้งขึ้นมาจากสามคริสตจักรที่มารวมกันโดยมิชชันนารีชาวเนเธอร์แลนด์ในปี 1962 ได้แก่ the Indonesian Christian Church of West Java, the Indonesian Christian Church of Central Java และ the Indonesian Christian Church of East Java ต่อมา ในปี 1988 การรวมกันของคริสตจักรดังกล่าว ได้กลายมาเป็นคริสตจักร GKI อย่างเป็นทางการเมื่อปี 1988 กับภารกิจที่สำคัญคือทำให้ความช่วยเหลือสังคม โดยมีประโยชน์ในพระคัมภีร์ไบเบิลที่สรุปว่าเจ้าทั้งหลายจงออกไปสั่งสอนชนทุกชาติให้เป็นสาวกของเราให้รับบัพติศมาในพระนามแห่งพระบิดา พระบุตร และ พระวิญญาณบริสุทธิ์เป็นแรงบันดาลใจ

สำหรับ ประเทศอินโดนีเซีย หรือสาธารณรัฐอินโดนีเซียมีประชากรประมาณ 255 ล้านคน โดยมีศาสนาคริสต์ 9.5% (Lonely Planet, 2008: 156) อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่ปี 2000-2008 ได้มีประชากรที่มีได้นับถือศาสนาคริสต์แต่มาเข้าพิธีรับบัพติศมาเป็นจำนวนมากกว่า 2,156 คน และในปี 2008 มีผู้เข้ารับบัพติศมาถึง 729 ราย เพราะเหตุปัจจัยใดจึงมีประชากรส่วนหนึ่งได้หันมานับถือศาสนาคริสต์กันมากขึ้น และการทำงานอย่างหนักของมิชชันนารีมีบทบาทสำคัญที่ทำให้ประชากรเหล่านั้นประทับใจและหันมาเป็นคริสเตียนหรือไม่ อย่างไร

นอกจากนี้ งานวิจัยภาคสนาม ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนศาสนาที่ทำกันทั่วโลกส่วนมากจะเป็นการศึกษาในเชิงสังคมวิทยาและจิตวิทยาโดยนักวิจัยมักมีกลุ่มเป้าหมายเป็นพวกนิกายย่อยๆ พวกลัทธินิยม หรือกลุ่มย่อยของศาสนาต่างๆ ที่เพิ่งเกิดขึ้นใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีศึกษาต่างๆ ในประเทศสหรัฐอเมริกาที่สามารถพบได้เป็นจำนวนมาก อย่างไรก็ตาม งานวิจัยภาคสนามหรือกรณีศึกษาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนศาสนาในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นยังมีอยู่น้อยมาก ผู้วิจัยจึงเห็นความจำเป็นที่จะต้องมีการวิจัยภาคสนามเกี่ยวกับเรื่องการเปลี่ยนศาสนาของประเทศในแถบนี้และคริสตจักรอีแวนเจลิคก็เป็นคริสตจักรใหญ่ ดังนั้น ผลงานวิจัยนี้อาจมีนัยยะต่อการดำเนินงานด้านมิชชันนารีของคริสตจักรแห่งนี้อีกด้วย อีกทั้ง งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคริสตจักรอีแวนเจลิคส่วนมากจะเป็นการศึกษาในประเทศอื่นๆ เช่น สหรัฐอเมริกา โดยศึกษากับกลุ่มชาวจีนอพยพ ซึ่งแต่เดิมชาวจีนกลุ่มนี้มีได้นับถือศาสนาใดๆ ทั้งสิ้น แต่เมื่อได้ย้ายเข้าไปอยู่ในสหรัฐอเมริกาและมีโอกาสได้รู้จักกับคริสตศาสนิกชน โดยเฉพาะมิชชันนารีที่เข้ามา มีบทบาทต่อพวกเขา ชาวจีนเหล่านั้นก็ได้หันมานับถือคริสตศาสนา และสำหรับบทบาทของมิชชันนารีในกรณีศึกษาชิ้นนี้เป็นอย่างไรและมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาหรือไม่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทของมิชชันนารีที่มีผลต่อการเปลี่ยนศาสนา
2. เพื่อทราบปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนศาสนา
3. เพื่อศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนศาสนาโดยเน้นที่แนวคิดเรื่องการมีปฏิสัมพันธ์กับมิชชันนารีอันเป็นเหตุให้เปลี่ยนศาสนาของ Rambo (1993)

คำถามงานวิจัย

1. มิชชันนารีมีบทบาทเด่นด้านใดบ้างอันเป็นเหตุให้คนเปลี่ยนศาสนา
2. อะไรคือปัจจัยหลักอันนำไปสู่การเปลี่ยนศาสนา
3. แนวคิดเรื่องการมีปฏิสัมพันธ์และบทบาทของมิชชันนารีตามทฤษฎีของ Rambo (1993) กล่าวไว้ว่าอย่างไร

สมมติฐานงานวิจัย

บทบาทของมิชชันนารี โดยเฉพาะบทบาทด้านการช่วยเหลือชุมชน สังคม เช่น การให้ทุนการศึกษา การฝึกอาชีพ เป็นบทบาทหลักที่ทำให้เปลี่ยนศาสนา และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนศาสนา ประกอบด้วยหลายๆปัจจัย โดยมีปัจจัยเริ่มต้นคือผู้เปลี่ยนศาสนาพบกับปัญหาหรือวิกฤติชีวิต ประกอบกับการมีประสบการณ์ทางศาสนาบางอย่างและได้พบกับคริสตศาสนิกชน รวมถึงมิชชันนารี เป็นเหตุปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้พวกเขาตัดสินใจเปลี่ยนศาสนา

ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นกรณีศึกษาเฉพาะชาวอินโดนีเซียที่มีได้เป็นคริสตศาสนิกชนแต่มาเข้ารับบัพติสมาเพื่อเปลี่ยนมาเป็นคริสตศาสนิกชน ณ คริสตจักรอีเวนเจลิค ประเทศสาธารณรัฐ

อิน โคนีเซีย ในปี 2008 ซึ่งเป็นจำนวนทั้งสิ้น 440 รายเท่านั้น และผลงานวิจัยสามารถอธิบายถึง บทบาทของมิชชันนารีที่มีผลต่อการเปลี่ยนศาสนาเฉพาะในงานวิจัยชิ้นนี้เท่านั้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบบทบาทของมิชชันนารีโดยเฉพาะบทบาทที่มีผลต่อการเปลี่ยนศาสนา
2. เพื่อให้รับทราบถึงเหตุผลและปัจจัยต่างๆที่เป็นเหตุให้เปลี่ยนศาสนา

วิธีการวิจัย

1. การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) โดยผู้วิจัยได้ศึกษา เอกสารที่เป็นปฐมภูมิ (Primary Sources) และทุติยภูมิ (Secondary) ซึ่งเอกสารดังกล่าวได้แก่ ตำรา วารสาร วิทยานิพนธ์ และ อินเทอร์เน็ต
2. งานวิจัยนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ส่วนเชิงปริมาณมีการใช้เครื่องมืองานวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม เพื่อหาค่าความถี่ และเปอร์เซ็นต์ ทั้งนี้ แบบสอบถามดังกล่าวได้ประยุกต์มาจากแบบสอบถามประสพการณ์การเปลี่ยนศาสนาที่พัฒนาโดย Kahn และ Green (2004) ซึ่งเป็นแบบสอบถามที่ได้รับความนิยมในหลายๆงานวิจัย และเป็นแบบสอบถามที่ถูกสร้างขึ้นบนพื้นฐานของทฤษฎี Rambo (1993)

นิยามศัพท์

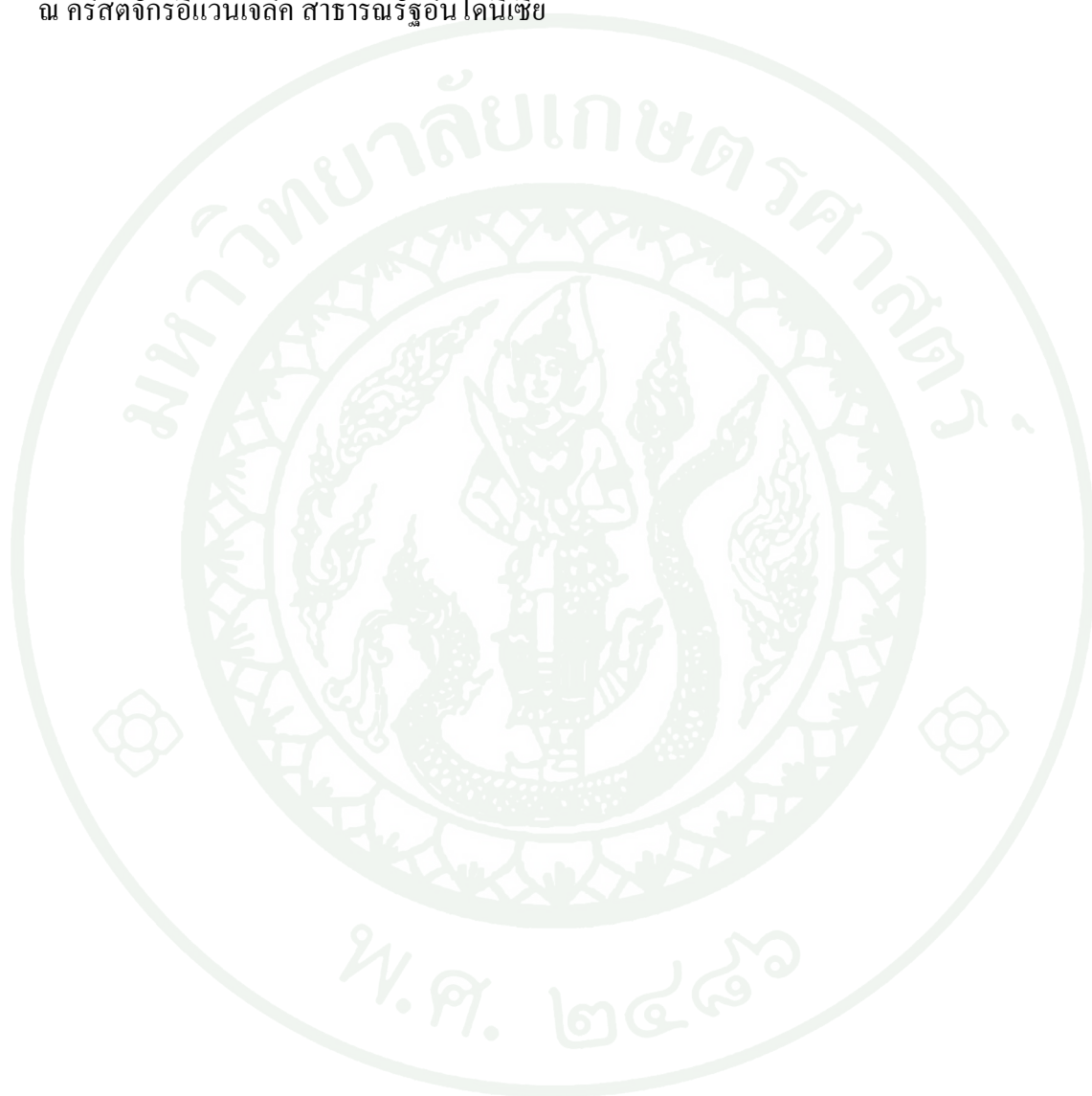
เพื่อให้เกิดความเข้าใจความหมายศัพท์ผู้วิจัยขอกำหนดความหมายของศัพท์ต่างดังต่อไปนี้

บทบาท หมายถึง การบริการสังคม บริการสอนหนังสือ และเผยแพร่ศาสนา

การเปลี่ยนศาสนา หมายถึง การเปลี่ยนระบบความเชื่อจากศาสนาหนึ่งไปยังอีกศาสนาหนึ่ง ในงานวิจัยชิ้นนี้จึงหมายถึงการเปลี่ยนจากศาสนาอิสลามเป็นศาสนาคริสต์

อีแวนเจลิค หมายถึง คริสตจักรอีแวนเจลิค ณ สาธารณรัฐอินโดนีเซีย ซึ่งเป็นสาขาหนึ่งของ
ศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์

มิชชันนารี หมายถึง ศิษยาภิบาล และเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบด้านสังคมสงเคราะห์ที่ทำงาน
ณ คริสตจักรอีแวนเจลิค สาธารณรัฐอินโดนีเซีย

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ก่อนกล่าวถึงทฤษฎีและแนวคิดต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนศาสนา ต้องทบทวนก่อนว่า ทฤษฎีต่างๆที่เกี่ยวข้องกับศาสนาจะมีสองฝ่ายด้วยกัน กล่าวคือ ฝ่ายแรกจะเป็นฝ่ายที่ให้คุณค่าและเห็นความสำคัญของศาสนาในตัวเองเช่น James (1985: 88) ที่มองว่าในจิตใต้สำนึกมนุษย์มีความสามารถที่จะเข้าถึงความจริงอันสูงสุดบางอย่าง หรือ Otto (2002: 107) ที่มองว่าปรากฏการณ์ทางศาสนาที่ลึกลับต่างๆสามารถให้คุณค่าและสร้างความหมายให้กับชีวิตมนุษย์ได้ ส่วนที่ฝ่ายที่สองจะมองว่าศาสนาไม่ได้มีค่าให้ตัวเองแต่เป็นผลผลิตของบางสิ่งบางอย่าง ยกตัวอย่างนักสังคมวิทยาอย่าง Durkheim (2001: 25) ก็กล่าวว่าศาสนาเป็นผลผลิตของสังคม หรือนักจิตวิทยาอย่าง Freud (1989: 1) กล่าวว่าศาสนาคือภาพลวงตา หรือนักจิตวิทยาเด็ก เช่น Winnicott (2005: 79) กล่าวว่าคนเชื่อศาสนาเหมือนเด็กที่ยังติดตุ๊กตาทามิ นักวิชาการที่เสนอทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนศาสนานั้นส่วนมากจะมาจากฝ่ายแรกก็คือให้ความสำคัญและคุณค่าของศาสนาและมองปรากฏการณ์การเปลี่ยนศาสนาที่มีความสำคัญและมีคุณค่าที่จะศึกษา

ทฤษฎี และ แนวคิด ในเรื่องของการเปลี่ยนศาสนาสามารถศึกษาได้จากหลายมุมมอง เช่น จิตวิทยาระดับบุคคล จิตวิทยาสังคม สังคมวิทยา เศรษฐกิจ หรือ เทววิทยา ฯลฯ

เริ่มจากทฤษฎีของ Starbuck (2008) ที่สรุปว่าการเปลี่ยนศาสนาว่ามีความสัมพันธ์กับวัยเจริญพันธุ์ กล่าวคือ ผู้ที่ตัดสินใจเปลี่ยนศาสนามักเกิดขึ้นในระยะวัยรุ่นขึ้นไป คือ เริ่มต้นที่อายุระหว่าง 14-17 ปี นอกจากนี้ ผู้เปลี่ยนศาสนามักมีความรู้สึกไม่สมบูรณ์ วิตกกังวล ไม่พอใจ หรือมีอาการด้านลบบางอย่าง อย่างไรก็ตาม เมื่อเปลี่ยนศาสนาแล้วพบว่าผู้เปลี่ยนศาสนาจะมีชีวิตที่ดีขึ้น และมีความสุขสมบูรณ์ในชีวิต นักจิตวิทยาผู้นี้สรุปว่าปรากฏการณ์การเปลี่ยนศาสนาของบุคคลหรือของกลุ่มคนถือว่าเป็นเรื่องปกติ และการเปลี่ยนศาสนานั้นมักเกิดขึ้นทั้งระดับจิตสำนึกและจิตใต้สำนึกที่ทำงานร่วมกันและการที่บุคคลเติบโต มีอายุมากขึ้นความตระหนักทางด้านจิตวิญญาณก็จะยิ่งมากขึ้น

Lofland and Stark (1965) ได้ทำการศึกษาเรื่องการเปลี่ยนศาสนาเชิงสังคมวิทยาของ คริสตศาสนานิกายหนึ่งในสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นนิกายดังกล่าวที่เน้นเรื่องการเผยแพร่ศาสนา การอยู่ ร่วมกัน และ การมีทรัพย์สินส่วนกลางของชุมชน งานวิจัยของนักสังคมวิทยาผู้นี้ได้ใช้ระเบียบวิธี วิจัยแบบสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยทั้งคู่ได้ทำการศึกษากลุ่มคริสเตียน นิกายดังกล่าวในช่วงปี 1962-1963 ซึ่งขณะนั้นมีสมาชิกประมาณ 150 คน ประเด็นที่สำคัญคือ ภายหลังผลการวิจัยภาคสนามดังกล่าวก็ได้กลายมาเป็นกรอบแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการ เปลี่ยนศาสนาในเชิงสังคมวิทยา โดยนักสังคมวิทยาสองท่านนี้ได้สรุปว่าปัจจัยที่มีต่อการเปลี่ยน ศาสนาทั้งหมด 7 ปัจจัยด้วยกัน ได้แก่ ความตึงเครียด การพยายามแก้ปัญหาชีวิตด้วยศาสนา การ แสวงหาศาสนา การพบกับจุดเปลี่ยนในชีวิต ความสัมพันธ์กับชุมชนคริสเตียน ความผูกพันอย่าง เหนียวแน่นกับกลุ่มคริสตชน และ การมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มศาสนาใหม่ที่ตนเปลี่ยนไปนับถือ กล่าวโดยรายละเอียดได้ดังนี้

หนึ่ง ผู้เปลี่ยนศาสนามักพบกับความตึงเครียด ความขัดข้อง ความรู้สึกพลัดพราก มีปัญหา ด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่น หรือปัญหาอื่นๆ ในชีวิต ฯลฯ นักสังคมวิทยาการเปลี่ยนศาสนาทั้งคู่นี้ได้ กล่าวหาปัจจัยทางด้านจิตใจเหล่านี้เป็นปัจจัยที่จำเป็นต่อการเปลี่ยนศาสนา อย่างไรก็ตามปัจจัย ดังกล่าวก็ยังไม่เพียงพอที่จะทำให้บุคคลตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาได้ ต้องอาศัยปัจจัยที่สอง คือ ศาสนาใหม่ที่ตนหันไปนับถือนั้นสามารถแก้ปัญหาชีวิตของผู้เปลี่ยนศาสนาได้ ปัญหาชีวิตที่พบ อาทิ การพยายามฆ่าตัวตาย ปัญหาการติดแอลกอฮอล์ ฯลฯ โดยผู้เปลี่ยนศาสนาหลายรายมักได้รับความช่วยเหลือจากสมาชิกกลุ่มของศาสนานั้นๆ หรือมิชชันนารี อย่างไรก็ตาม นักสังคมวิทยาผู้นี้ได้ สรุปเพิ่มเติมว่าการพยายามแก้ปัญหาชีวิตโดยใช้สถาบันหรือองค์กรศาสนาอาจจะยังไม่เพียงพอที่จะ มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนศาสนาได้

ทั้งนี้ ต้องมีปัจจัยที่สามต่อมา คือ ผู้เปลี่ยนศาสนานั้นมักจะระบุว่าตนเป็นผู้แสวงหาศาสนา หรือค้นหาระบบความเชื่อบางอย่างที่ทำให้เขารู้สึกว่าศาสนาใหม่นั้นสามารถสร้างความพอใจให้กับ พวกเขาได้ หรือศาสนาที่เข้าไปนับถือใหม่สามารถให้ความหมายกับชีวิต สามารถนำไปประยุกต์ใช้ ได้จริงๆ และนำไปสู่ความสำเร็จในที่สุด นอกจากนี้ เขายังได้สรุปรูปแบบของการแสวงหา ศาสนาของศาสนาคริสต์นิกายดังกล่าวที่เขาได้ทำการศึกษาว่าเป็นนิกายที่เน้นการมีประสบการณ์ ส่วนตัวบางอย่างกับพระเจ้าและประสบการณ์นั้นไม่สามารถอธิบายได้

นอกจากนี้ สาเหตุต่อไปที่ทำให้คนเปลี่ยนศาสนา คือ การพบกับจุดเปลี่ยนในชีวิตบางอย่าง ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการเปลี่ยนศาสนา กล่าวคือผู้เปลี่ยนศาสนาจะพบกับเหตุการณ์ที่เป็น

วิกฤติชีวิตเช่นความเจ็บป่วย ตกงาน ล้มละลาย ความล้มเหลวในชีวิต ฯลฯ ซึ่งวิกฤติชีวิตดังกล่าวนี้เองที่เป็นจุดเปลี่ยนและทำให้บุคคลเกิดความตระหนักว่าจะต้องทำอะไรบางอย่างเพื่อแก้ปัญหาชีวิต และศาสนาใหม่นั้นสามารถเสนอมุมมองและวิธีการเพื่อแก้ปัญหาสถานการณ์วิกฤติได้ นอกจากนี้เจ้าของงานวิจัยนี้สรุปว่าเมื่อบุคคลมีปัจจัยครบทั้งสี่นี้แล้วนับว่าเป็นการเดินทางบนถนนสู่การเปลี่ยนศาสนาและนับไปสู่ปัจจัยที่ห้าต่อไป

ปัจจัยที่ห้าได้แก่ความผูกพันและความรักใคร่กันในชุมชนคริสตชนซึ่งปัจจัยนี้จะเกี่ยวข้องกับปัจจัยทั้งทางด้านอารมณ์ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และ ความสัมพันธ์กลุ่ม กล่าวคือ มิตรภาพที่ดีระหว่างผู้คนในกลุ่มถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้คนตัดสินใจเปลี่ยนศาสนา ต่อมาปัจจัยที่ หก คือ ความผูกพันทางด้านอารมณ์ และสุดท้ายคือการมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่นในความเป็นจริงหากปัจจัยแรกก็เป็นปัจจัยที่เพียงพอสำหรับการเปลี่ยนศาสนาแล้ว แต่ปัจจัยสุดท้ายเปรียบเสมือนตัวเสริมให้ตัดสินใจเปลี่ยนอย่างเป็นทางการมากขึ้น สรุปปัจจัยสำหรับการเปลี่ยนศาสนาสำหรับนักสังคมวิทยาผู้นี้ก็คือการมีประสบการณ์หรือปัญหาในชีวิตและศาสนาใหม่ที่ตนนับถือใหม่นั้นสามารถเสนอแนวทางการแก้ปัญหาให้กับบุคคลนั้นๆ ได้ นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่นๆเช่น การมีโอกาสพบปะกับกลุ่มสมาชิกในศาสนา การมีความผูกพันทางด้านอารมณ์ และการมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างอบอุ่น

Tippet (1965) สรุปแนวคิดเรื่องการเปลี่ยนศาสนาว่ากระบวนการเปลี่ยนศาสนาที่ถาวรจะต้องเริ่มต้นจากความตื่นตัวก่อน แล้วจึงตามมาด้วยความตระหนักในความต้องการที่จะเปลี่ยนศาสนาจริงๆ หลังจากนั้นก็เข้าสู่ช่วงระยะเวลาการตัดสินใจ และกระบวนการสุดท้ายคือการประเมินผลดีผลเสียของการเปลี่ยนศาสนานั้นๆ

Sanctis (1927) มองการเปลี่ยนศาสนาผ่านมุมมองเชิงจิตวิทยาและพยาธิสภาพ โดยสรุปว่าการเปลี่ยนศาสนาเกิดจาก ความชรา และ ความอ่อนแอ ผู้เปลี่ยนศาสนามักบิบบั่น วิตกกังวล เกิดภาพหลอน และมีพยาธิสภาพบางอย่าง ปรากฏการณ์การเปลี่ยนศาสนาเหมือนอยู่กึ่งกลางระหว่างศาสนากับพยาธิสภาพที่ผิดปกติ ยกตัวอย่าง เช่น แนวคิดเรื่องการเปลี่ยนศาสนาอันเนื่องมาจากระหัดนิยมก็เกิดจากความวิกลจริตนั่นเอง

Kraft (1979) สรุปว่าการตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาเบื้องต้นจะเกิดจากแรงกระตุ้นจากภายนอกก่อนไม่ใช่ภายใน ซึ่งสิ่งเร้าจากภายนอกจะทำให้เกิดความตระหนักในศาสนาใหม่และนำไปสู่การเปลี่ยนศาสนาในที่สุด

Lofland and Skonovd (1981) สรุปแนวความคิดเกี่ยวกับผู้เปลี่ยนศาสนาไว้หกประการด้วยกัน ได้แก่ ผู้เปลี่ยนศาสนาจะใช้เหตุผลและสติปัญญา, การมีประสบการณ์ลึกลับทางศาสนาและจิตวิญญาณ, ทดลองหรือทดสอบด้วยตนเอง, การใช้ความรู้สึกด้านอารมณ์, การฟื้นฟูความศรัทธา, และอำนาจหรือแรงบันดาลใจจากภายนอก กล่าวรายละเอียดได้ดังนี้คือ อันดับแรกและสำคัญที่สุดก็คือผู้เปลี่ยนศาสนามักใช้สติปัญญาและเหตุผลเพื่อตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาด้วยตัวเอง โดยทั้งคู่ได้สรุปว่าผู้เปลี่ยนศาสนาแต่ละรายจะคิดไตร่ตรองเกี่ยวกับความเป็นไปได้ของการมีชีวิตอยู่ ทางเลือกใหม่ในการพิสูจน์ความดีของความจริงสูงสุด หรือความเต็มเต็มส่วนบุคคล เช่น โดยการอ่านหนังสือ วัสดุของศาสนาใหม่ๆ จากโทรทัศน์ นิตยสาร ภาพยนตร์ หรือสื่อวิทยุ การเข้าฟังการบรรยาย หรือด้วยวิธีการต่างๆ โดยไม่ได้เกี่ยวข้องกับ การเข้าไปมีส่วนร่วมทางสังคมในศาสนาใหม่ๆ แต่อย่างใด ในเบื้องต้นของการเปลี่ยนศาสนา ผู้เปลี่ยนศาสนาจะเปิดรับข้อมูลของศาสนาใหม่ๆ เพื่อเป็นอุดมการณ์หรือทางเลือกใหม่ในระดับปัจเจกบุคคลเท่านั้น ไม่ได้มีความกดดันจากภายนอกหรือกลุ่มสังคมให้ต้องมีการเปลี่ยนศาสนาซึ่งแนวความคิดนี้จะตรงกันข้ามกับกลุ่มคริสเตียนบางกลุ่มที่มีความเชื่อว่าความผูกพัน ภารกิจ และ กลุ่มองค์กรทางศาสนาจะมีอิทธิพลอย่างมากต่อการเปลี่ยนศาสนา ต่อมา แนวความคิดที่สองในด้านการเปลี่ยนศาสนาเป็นการมีประสบการณ์ลึกลับทางศาสนา ซึ่งเป็นประสบการณ์ที่ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยหลักตรรกศาสตร์หรือคำนิยามที่เป็นเหตุเป็นผลใดๆ ซึ่งในขั้นตอนที่สองนี้พบว่าความกดดันทางสังคมใดๆก็ยังไม่ได้มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาทั้งสิ้น

หลังจากนั้นก็ถึงขั้นที่สามก็คือการทดลองหรือทดสอบความเชื่อด้วยตนเอง ในขั้นตอนนี้ผู้เปลี่ยนศาสนาจะเริ่มยอมให้กลุ่มเข้ามามีบทบาทในการสร้างความเป็นตัวตน เริ่มเข้าไปมีส่วนร่วมในพิธีกรรมและการมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่น หลังจากที่เริ่มเข้ากลุ่มแล้วก็จะเข้าสู่ขั้นตอนที่สี่นั่นก็คือในเรื่องของระดับอารมณ์และความผูกพัน ในขั้นตอนนี้ ผู้เปลี่ยนศาสนาจะเริ่มเข้าไปมีส่วนร่วมและมีบทบาทในกลุ่มศาสนา หลังจากนั้นผู้เปลี่ยนศาสนาจะเริ่มใช้เหตุผลน้อยลง แต่จะใช้อารมณ์และความผูกพันมากขึ้นและหลังจากนั้นกลุ่มศาสนาใหม่จะเริ่มเข้ามามีบทบาทอย่างมากต่อปัจเจกบุคคลในการตัดสินใจเปลี่ยนศาสนา ส่วนขั้นตอนที่ห้า กล่าวว่าการเปลี่ยนศาสนาเกิดจากความสามารถส่วนตัวของศิษยาภิบาล เช่น สามารถรับใช้สังคม เทคโนโลยีและประกาศคำสอนทำให้คนเชื่อในศาสนา ซึ่งลักษณะพิเศษของผู้นำโบสถ์ดังกล่าวจะพบได้เป็นจำนวนมากในช่วงศตวรรษที่ 18 และ 19 อย่างไรก็ตาม ในช่วงระยะเวลาปัจจุบันลักษณะการเปลี่ยนศาสนาที่เกิดจากลักษณะของผู้นำดังกล่าวพบได้น้อยลง ตามมุมมองทางสังคมวิทยาสามารถกล่าวได้ว่า การเปลี่ยนศาสนาในขั้นตอนนี้เกิดจากพฤติกรรมรวมหมู่

ส่วนลำดับสุดท้ายเป็นเรื่องของอำนาจของคริสตจักรที่สามารถบังคับให้คนเปลี่ยนศาสนาได้ หรืออาจเรียกขั้นตอนนี้ได้ว่าเป็นเรื่องของการควบคุมความคิดและจิตใจ นอกจากนี้บทบาทของการใช้อำนาจจะมีการใช้อุบายของศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องเพื่อให้บุคคลเปลี่ยนศาสนา เช่น ถ้าสารภาพบาปแล้วก็จะได้รับแผ่นดินสวรรค์ อำนาจของคริสตจักรตามที่ได้กล่าวมานี้ไม่ได้เกี่ยวข้องกับทางด้านเทววิทยาเท่านั้นแต่ยังเกี่ยวข้องกับสังคมวิทยาและจิตวิทยาอีกด้วย

James (1985) นักจิตวิทยาและนักปรัชญาชาวอเมริกันผู้นี้ ได้สรุปคำว่าเปลี่ยนศาสนาว่า หมายถึงการเปลี่ยนความคิดเรื่องของความเชื่อ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม (James, 1985: 196) เขาได้สรุปว่าการเปลี่ยนศาสนาถือว่าเป็นเรื่องปกติและมักจะเริ่มต้นเกิดในช่วงวัยรุ่นและมักมีเหตุมาจากความสิ้นหวัง ภาวะซึมเศร้า ไม่มีความสุขในชีวิต ครั้นเมื่อมีประสบการณ์บางอย่างทางศาสนาโดยเฉพาะประสบการณ์ภายในส่วนตัวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ก็จะทำให้พวกเขามีชีวิตที่มีความหวังและมีความสุขมากขึ้น สำหรับนักปรัชญาผู้นี้ ข้อความเชื่อหรือหลักทางศาสนาอย่างเดียวนั้นไม่เพียงพอที่จะเป็นปัจจัยต่อการเปลี่ยนศาสนา เพราะการเปลี่ยนศาสนานั้น ย่อมอาศัยปัจจัยภายในของผู้เปลี่ยนเอง เช่น ปัจจัยทางด้านจิตวิทยา

Parker (1985) ศึกษาเรื่องการเปลี่ยนศาสนากับความรู้สึกของความเป็นเอกลักษณ์ของตัวตนในชายและหญิงอย่างละ 49 ราย อายุระหว่าง 15-26 ปี ซึ่งมาจากกลุ่มศาสนาต่างๆกลุ่ม ผลการศึกษาพบว่าผู้เปลี่ยนศาสนาระบุพวกเขาเปลี่ยนศาสนาเพราะต้องการหาความเป็นตัวตน และเป็นที่น่าสนใจคือผู้เปลี่ยนศาสนาในกลุ่มศาสนาเล็กๆจะให้คะแนนถึงความรู้สึกของความเป็นตัวตนมากกว่ากลุ่มประชากรที่มาจากศาสนาคริสต์นิกายใหญ่ๆทั้งฝ่ายอนุรักษนิยมและเสรีนิยม

Duke and Johnson (1989) พัฒนาทฤษฎีเรื่องวงจรชีวิตของศาสนากับการเปลี่ยนแปลงศาสนาผ่านทางมุมมองด้านสังคมวิทยาในระดับมหภาคว่าการเปลี่ยนศาสนามักเป็นวงจรมากกว่าแนวตรง กล่าวคือการพัฒนาของศาสนาเปรียบเสมือนวงจรชีวิตที่เริ่มตั้งแต่จุดกำเนิด ค่อยๆพัฒนาผ่านการเจริญเติบโตสูงสุด และนำไปสู่การตกต่ำลงของจำนวนผู้นับถือศาสนานั้นๆ ซึ่งทฤษฎีดังกล่าวจะเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนศาสนาซึ่งทั้งคู่วิเคราะห์ว่าศาสนาที่อยู่ในช่วงตกต่ำจะมีผู้เปลี่ยนมานับถือศาสนานั้นน้อยลง ในทางกลับกันหากวงจรชีวิตของศาสนาอยู่ในระดับพัฒนาหรืออยู่ในระดับจุดสูงสุดก็จะกลายเป็นแรงดึงดูดใจสำหรับองค์กรศาสนานั้นๆให้มีผู้สนใจเปลี่ยนมาเป็นสมาชิกขององค์กรศาสนานั้นมากขึ้น นอกจากนี้ทั้งสังคมวิทยาทั้งสองยังได้กล่าวเพิ่มเติมว่าการเปลี่ยนศาสนาจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อบุคคลหนึ่งเข้าไปมีความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์กับชุมชนศาสนา และ

การประกอบพิธีกรรมจะช่วยให้บุคคลนั้นสามารถมีประสบการณ์ทางศาสนาได้ หลังจากนั้นชีวิตของผู้เปลี่ยนก็จะเปลี่ยนแปลงและมีวิถีการดำเนินชีวิตไปตามคำสอนของศาสนาใหม่และธรรมชาติของการเปลี่ยนศาสนาก็จะเป็นไปตามความคิด คำสอน และภาพลักษณ์ขององค์การศาสนานั้นๆ

Ullman (1989) นักจิตวิทยาได้สรุปการเปลี่ยนศาสนาผ่านทางมุมมองทางด้านจิตวิทยาไว้ว่าการเปลี่ยนศาสนาสามารถเกิดขึ้นได้หลายช่วงอายุอาจจะเป็น 17 ปีถึง 46 ปี อย่างไรก็ตามส่วนมากพบว่าการเปลี่ยนศาสนาจะเกิดขึ้นช่วงระยะวัยรุ่น นอกจากนี้เขายังได้อ้างถึงงานวิจัยของ Hall (1905) ซึ่งกล่าวว่าการเปลี่ยนศาสนาถือได้ว่าเป็นปรากฏการณ์ที่พบมากในวัยรุ่น และ Ullman (1989) ยังกล่าวถึงงานวิจัยชิ้นหนึ่งของ Starbuck (1899) ที่พบว่าการเปลี่ยนศาสนาพบมากในช่วงอายุ 12 และ 20 ปี นอกจากนี้จากงานวิจัยเชิงปริมาณของนักจิตวิทยาผู้นี้ยังพบว่าในวัยรุ่นที่เปลี่ยนศาสนาหลายคนมีประสบการณ์ในวัยเด็กที่ไม่ได้มีความสุขมากนัก แต่อย่างไรก็ตามก็ไม่ได้หมายความว่าวัยรุ่นที่เปลี่ยนศาสนาทุกคนจะต้องมีชีวิตวัยเด็กที่ไม่มีความสุขและก็มีวัยรุ่นหลายคนได้มีชีวิตเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้นภายหลังจากได้เปลี่ยนศาสนาแล้ว

Engel (1990) สรุปการเปลี่ยนศาสนามีสามประเภทด้วยกัน กล่าวคือ ประเภทแรกเป็นการตัดสินใจแบบฉับพลัน ประเภทที่สองคือการเปลี่ยนศาสนาแบบไม่ได้ตั้งใจหรือเปลี่ยนตามผู้อื่น ส่วนประเภทสุดท้ายเป็นการเปลี่ยนศาสนาแบบค่อยเป็นค่อยไปซึ่งเขากล่าวว่าการเปลี่ยนศาสนาในประเภทหลังนี้มักเป็นการเปลี่ยนศาสนาแบบถาวรและเกิดจากความจริงจังของผู้เปลี่ยนศาสนานั้นจริงๆ

Gibbs (1992) สรุปถึงการเปลี่ยนศาสนาตามมุมมองของอีแวนเจลิคไว้ดังนี้ ประการแรก การเปลี่ยนศาสนาจะต้องเกิดจากการเริ่มทั้งจากพระเจ้าและการตัดสินใจของมนุษย์เอง ประการที่สอง การเปลี่ยนศาสนาเป็นกระบวนการที่กินระยะเวลาแต่เมื่อบุคคลตัดสินใจที่จะเปลี่ยนแล้วมักจะเป็นการตัดสินใจเพียงครั้งเดียวในชีวิต ประการที่สาม การเปลี่ยนศาสนาต้องอาศัยปัจจัยทั้งทางด้านระดับปัจเจกบุคคลและกลุ่มสังคม และประการสุดท้ายการเปลี่ยนศาสนาประกอบไปด้วยมิติทั้งทางด้านจิตวิทยาและจิตวิญญาณ

Rambo (1993) ซึ่งเป็นนักสังคมวิทยาและนักวิชาการด้านการเปลี่ยนศาสนาได้เสนอทฤษฎีด้านการเปลี่ยนศาสนาแบบบูรณาการ โดยเขากล่าวว่านักทฤษฎีด้านการเปลี่ยนศาสนามักมองปรากฏการณ์การเปลี่ยนศาสนาเพียงมุมใดมุมหนึ่ง เช่น นักจิตวิทยาก็มักมองการเปลี่ยนศาสนาในระดับจิตวิทยาของบุคคลเท่านั้น นักสังคมวิทยาก็มักมองปรากฏการณ์การเปลี่ยนศาสนาเป็นเรื่อง

ของการขับเคลื่อนของสถาบันหรือองค์กรทางศาสนาที่มีอิทธิพลต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งเท่านั้น ในความเป็นจริง เมื่อวิเคราะห์ถึงการเปลี่ยนศาสนาควรต้องคำนึงถึงปัจจัยทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรม ตัวบุคคลและระบบของศาสนานั้นๆ รวมถึงบริบททางด้านประวัติศาสตร์ นอกจากนี้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจและสามารถวิเคราะห์ปรากฏการณ์การเปลี่ยนศาสนาได้ละเอียดอ่อนและครอบคลุมควรต้องใช้ความรู้ทั้งทางด้านสังคมวิทยา จิตวิทยา ศาสนศาสตร์ในการวิเคราะห์ อีกทั้งปัจจัยทางด้านการเมือง เศรษฐศาสตร์ ชีววิทยา รวมถึงทฤษฎีทางศาสตร์อื่นๆ อีกด้วย สำหรับการวิเคราะห์ในมุมมองด้านวัฒนธรรมจะครอบคลุมถึงพิธีกรรม สัญลักษณ์ต่างๆ รวมถึงการใช้ภาษาที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนซึ่งประเด็นด้านวัฒนธรรมมีนักวิชาการหลายคนไม่ได้ให้ความสำคัญมากนัก ส่วนปัจจัยทางด้านสังคมนักสังคมวิทยามักให้ความสำคัญกับประเพณีผ่านมุมมองทางด้านสังคมและสถาบัน รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันศาสนากับผู้ที่เปลี่ยนศาสนา บุคลิกลักษณะของกลุ่มผู้คน รวมถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม

สำหรับทฤษฎีการเปลี่ยนศาสนา Rambo (1993) อธิบายว่ามีทั้งหมดเจ็ดขั้น ประกอบด้วย บริบท วิกฤติ การแสวงหาความหมายของชีวิตและจิตวิญญาณ การเผชิญหน้ากับศาสนาใหม่ที่ตนกำลังจะเปลี่ยน การมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มศาสนานั้นๆ การมีพันธะกับศาสนิกชนในศาสนา และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนศาสนา กล่าวโดยรายละเอียดคือ

ขั้นแรกของการเปลี่ยนศาสนาจะต้องดูบริบทที่เกิดขึ้นทั้งหมดและการเปลี่ยนศาสนานั้น ต้องอาศัยบริบททั้งหมดแบบความสัมพันธ์ของแต่ละบริบทมักเป็นแบบพลวัต คือ สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา (Rambo, 1993: 20) บริบทนี้ครอบคลุมถึง อาทิเช่น ความขัดแย้ง บริบทต่างๆ ที่บรรจบกันทั้งหมด ประณีประณอม ฯลฯ ทั้งนี้ หากมองการเปลี่ยนศาสนาผ่านมุมมองกว้างๆ แล้ว การเปลี่ยนศาสนาถือได้ว่าเป็นละครของมนุษย์อย่างหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์มนุษย์ และการเผยแพร่ทางภูมิศาสตร์ บริบททุกอย่างเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันสามารถมีส่วนผลักดัน บังคับให้มนุษย์หันไปทิศทางใด เหตุการณ์ต่างๆ ประสบการณ์ สถาบัน ฯลฯ เหล่านี้ ล้วนมีผลต่อการเปลี่ยนศาสนาทั้งสิ้น อันว่า บริบทนี้ถือเป็นขั้นตอนแรกที่ต้องนำมาพิจารณาถึงการเปลี่ยนศาสนาของผู้คน เป็นจุดแรกที่เป็นแรงบันดาลใจให้คนเปลี่ยนศาสนา พูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ บริบทก็คือสิ่งแวดล้อมทั้งหมดนั่นเอง การวิเคราะห์การเปลี่ยนศาสนาต้องเริ่มที่บริบท เช่น อำนาจบังคับต่างๆ อิทธิพลจากภายนอก ย่อมมีผลต่อการเปลี่ยนศาสนา บริบทจะเป็นตัวหล่อหลอมธรรมชาติของการเปลี่ยนศาสนานั้นๆ โครงสร้าง รวมถึง กระบวนการทั้งหมดของการเปลี่ยนศาสนา ทั้งนี้ Rambo (1993 cited in Gratton, 1983) ที่ว่า บริบททั้งทางด้าน การเมือง สังคม เศรษฐกิจ และ บริบทของตัว

ศาสนาเองล้วนส่งผลต่อบุคคลให้ตัดสินใจเปลี่ยนศาสนา พุทธิอีกอย่างก็คือ การวิเคราะห์การเปลี่ยนศาสนาไม่สามารถหลีกเลี่ยงการวิเคราะห์บริบทเชิงวัฒนธรรมทั้งหมดได้ (Rambo, 1993: 20)

ทั้งนี้ บริบทนั้นหมายถึงบริบทภายนอกเท่านั้น แต่การเปลี่ยนศาสนานั้นๆมักเป็นขั้นตอนเป็นกระบวนการ อาศัยระยะเวลา และมักได้รับอิทธิพลมิใช่แค่จากปัจจัยภายนอกที่เป็นปรนัยเท่านั้น แต่ยังหมายถึง ปัจจัยหรือแรงบังคับที่สามารถวิเคราะห์ได้ในเชิงอัตนัย การมีแรงบันดาลใจภายในบางอย่าง ประสบการณ์ ฯลฯ และเราไม่สามารถปฏิเสธนำสิ่งเหล่านี้มาวิเคราะห์การเปลี่ยนศาสนาได้

บริบทนั้นต้องมองในเชิงโครงสร้างทั้งหมด เช่น สังคม วัฒนธรรม ศาสนา หรือ มิติในระดับปัจเจกบุคคล ปัจจัยด้านบริบทรอบๆนั้น เป็นหนทางไปสู่การสื่อสาร ในที่นี้ก็คือ ทางเลือกในศาสนาใหม่ๆ รวมถึง การขับเคลื่อนของคนกลุ่มหนึ่งๆ ความยึดหยุ่น ทรัพยากร และ โอกาสที่จะได้รับ ซึ่งพลังบังคับเหล่านี้จะมีผลโดยตรงต่อผู้เปลี่ยนศาสนานั้นๆและสามารถอธิบายได้ว่าทำไมผู้คนถึงเปลี่ยนศาสนา ผู้คนสามารถสนับสนุน ปกป้องกัน หรือ บังคับให้คนเปลี่ยนหรือไม่เปลี่ยนศาสนาได้ทั้งหมด

ทั้งนี้ สามารถอธิบายในรายละเอียดได้ดังนี้ คือ คำว่าบริบทระดับมหภาคนั้น ก็คือ การวิเคราะห์ในเชิงภาพรวมนั่นเอง การที่จะเข้าใจบริบทได้ดี จะต้องแยกแยะระหว่างบริบทมหภาค กับ บริบทจุลภาค บริบทมหภาคหมายถึงสิ่งแวดล้อมทั้งหมด เช่น องค์กรประกอบทางด้านระบบการเมือง องค์กรศาสนา นิเวศน์วิทยา การร่วมมือข้ามชาติ และ ระบบเศรษฐกิจ ซึ่งแรงบังคับจากบริบทระดับมหภาคเหล่านี้ สามารถเป็นสิ่งที่ทั้งก่อให้เกิดและป้องกันการเปลี่ยนศาสนาได้ทั้งนั้น อาจมีอิทธิพลต่อปัจเจกบุคคลโดยตรง ยกตัวอย่าง คำว่าบริบทระดับมหภาคอื่นๆ ได้แก่ อุตสาหกรรม สื่อมวลชน ฯลฯ สถานการณ์ทุกอย่างล้วนก่อให้เกิดทางเลือกใหม่แก่บุคคล รวมถึงทางเลือกใหม่ในการนับถือศาสนา พหุนิยมเองอาจก่อให้เกิดความรู้สึกแปลกแยก โดดเดี่ยว สับสน ผลลัพธ์ก็คือ ปัจเจกบุคคลอาจโหยหาทางเลือกใหม่ทางศาสนาเพื่อลดความกังวล ค้นหาความหมายของชีวิต และความรู้สึกของการเป็นเจ้าของ (Rambo, 1993: 22)

ส่วนบริบทระดับจุลภาคนั้น ได้แก่ บริบททางด้านครอบครัว เพื่อนฝูง กลุ่มเชื้อชาติ ชุมชนศาสนา รวมถึง เพื่อนบ้าน ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งของปัจเจกบุคคลในการสร้างความเป็นตัวตน ความรู้สึกเป็นเจ้าของ และสามารถหล่อหลอมความคิดของบุคคล ความรู้สึก

และ การกระทำได้ ทั้งนี้ บริบททั้งระดับจุลภาคและมหภาคนั้นมีปฏิสัมพันธ์กันได้หลากหลายทาง เช่น องค์ประกอบเชิงจุลภาคสามารถไปกระตุ้นองค์ประกอบระดับมหภาค หรือองค์ประกอบ บางอย่างสามารถก่อให้เกิดทางเลือกใหม่ในระดับมหภาค กล่าวคือ บริบทระดับจุลภาคสามารถ ส่งผลกระทบต่อบริบทระดับมหภาคได้อย่างมีนัยยะสำคัญ ยกตัวอย่างเช่น การมีกลุ่มศาสนาบาง กลุ่มตั้งใจที่จะแปลกแยกตนเองต่อโลกภายนอก ป้องกัน หรือ ควบคุม การสื่อสารต่างๆของสมาชิก ในกลุ่ม และการมีปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอก เพื่อที่จะกระตุ้น สนับสนุนให้ปัจเจกบุคคลนั้นๆ หรือ กลุ่มนั้นๆมีความสัมพันธ์กับพระเจ้ามากยิ่งขึ้น แต่ห่างสังคมน้อยลง

นอกจากนี้ ประเด็นเรื่องการพิจารณาบริบทนั้น ประกอบไปด้วยคำถามต่างๆ อาทิเช่น อะไรคือธรรมชาติของบริบทมหภาคและจุลภาคนั้นๆ และบริบททั้งสองเกี่ยวข้องกันอย่างไร บริบท ต่างๆส่งเสริมกันหรือไม่ มีปัจจัยอะไรแฝงเร้นซ่อนอยู่

เพื่อที่จะตอบคำถามเหล่านี้ เราจำเป็นจะต้องสำรวจ เจาะจง มุมมองบางอย่างแบบเจาะลึก เช่น มองในประเด็นด้านสังคม ด้านส่วนบุคคล หรือประเด็นด้านมิติทางด้านศาสนานั้นๆเอง นอกจากนี้ บริบทนั้นๆมีกลไกอะไรบางอย่างหรือไม่ ซึ่งกลไกเหล่านี้สามารถนำไปสู่การเปลี่ยน ศาสนาหรือยับยั้งการเปลี่ยนศาสนาได้ทั้งนั้น

กล่าวสรุปก็คือ บริบทในที่นี้ก็คือสิ่งแวดล้อมทั้งหมดของการเปลี่ยนศาสนานั้นๆ เช่น สังคม วัฒนธรรม ศาสนา หรือมิติระดับปัจเจกบุคคล ฯลฯ ทั้งนี้ ปัจจัยจากบริบทโดยรอบสามารถ สื่อสาร หล่อหลอม เปิดโอกาสให้ผู้คนเคลื่อนไหว ยึดหยุ่น และทำอะไรบางอย่างให้กับชีวิต ซึ่งพลัง ขับเคลื่อนบางอย่างที่เกิดขึ้นในสังคมก็สามารถมีอิทธิพลให้ผู้คนตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาได้ และใน ขณะเดียวกัน บริบทนี้เองก็อาจเป็นอุปสรรคต่อการเปลี่ยนศาสนาของบุคคลได้เช่นกัน บริบทนี้ สามารถแบ่งออกได้เป็น บริบทระดับมหภาคและจุลภาค ระดับมหภาคคือสิ่งแวดล้อมทั้งหมด เช่น ระบบการปกครอง องค์การศาสนา ระบบนิเวศวิทยา ระบบเศรษฐกิจ และความร่วมมือต่างๆ ปัจจัย ดังกล่าวนี้จะเป็นตัวผลักดันที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนศาสนาและในขณะเดียวกันก็สามารถเป็น อุปสรรคได้เช่นกัน ยกตัวอย่างในสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ บริบทระดับมหภาคได้แก่ระบบ อุดสาหกรรมและระบบสื่อสารมวลชน รวมถึงความรู้สึกแปลกแยกในสังคมที่มีวัฒนธรรมที่ หลากหลายก็มีส่วนให้คนอเมริกันรู้สึกกังวล ต้องการแสวงหาความหมาย การเป็นเจ้าของ และ ตัดสินใจเลือกที่จะเข้ากลุ่มศาสนาที่เกิดขึ้นใหม่ๆ ส่วนระดับจุลภาคหมายถึงกลุ่มเพื่อน ครอบครัว เชื้อชาติ ชุมชนศาสนาหรือแม้กระทั่งเพื่อนบ้านก็มีบทบาทต่อปัจเจกบุคคลในการหาเอกลักษณ์ของ

คน ทั้งนี้บริบททั้งระดับมหภาคและจุลภาคย่อมมีส่วนเกี่ยวข้องกันเสมอ กล่าวคือบริบทมหภาคอาจเป็นตัวปัจจัยให้เกิดการเปลี่ยนศาสนาในระดับจุลภาค หรือปัจจัยระดับจุลภาคก็อาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนศาสนาในระดับมหภาคเช่นกัน ประเด็นในการวิเคราะห์ก็คือเราเอาเริ่มวิเคราะห์จากบริบทจากมิติทางสังคม ส่วนบุคคล หรือมิติของศาสนานั้นๆ และหลังจากนั้นก็อาจพิจารณาลงไปรายละเอียด

ทั้งนี้ Rambo (1993) ยังได้กล่าวอ้างถึงงานของ Wallace (1956) ว่าวัฒนธรรมคือปัจจัยที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อขั้นตอนหรือกระบวนการเปลี่ยนศาสนาของบุคคล ทั้งนี้เนื่องจากเขามองว่าแก่นของวัฒนธรรมจะประกอบไปด้วยกลไกภายในสังคมและวัฒนธรรมนั้นๆเองที่อาจก่อให้เกิดวิกฤติบางอย่างทางวัฒนธรรมและสังคมนั้นๆและกระตุ้นให้บุคคลต้องคิดเพื่อที่จะหามาตรการอะไรบางอย่างเพื่อประคับประคองชีวิตและทำให้ชีวิตดีขึ้น เป็นการมองชีวิตในมุมมองใหม่ๆ นอกจากนี้ คำว่า วัฒนธรรมนี้ ก็เปรียบเสมือนกับสิ่งมีชีวิตต่างๆที่มีชีวิตอยู่เริ่มตั้งแต่ประวัติศาสตร์ ครั้งเมื่อวัฒนธรรมเสื่อมลง เช่น พิธีกรรม สัญลักษณ์ทางศาสนา ผู้คนก็อาจมีความรู้สึกบางอย่างที่ต้องการจะฟื้นฟู หากกลยุทธ์ต่างๆเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิต

ขบวนการของการเปลี่ยนศาสนานั้นๆเกิดขึ้นเมื่อบุคคลต้องการผสมผสานระหว่างวิถีชีวิตแบบเดิม รั่ววัฒนธรรมศาสนาใหม่ๆ มาปรับแต่ง ให้เข้ากับความเชื่อเดิมและเหมาะสมกับสถานการณ์ นอกจากนี้ ในกระบวนการสื่อสารนั้น ตัวสารอาจถูกปรับให้เหมาะกับสิ่งแวดล้อม และเมื่อปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อมเป็นผลสำเร็จแล้วก็จะเห็นเหตุอันนำไปสู่ทางเลือกของชีวิตใหม่ นิยายปรัมปราทางศาสนา สัญลักษณ์ทางศาสนา พิธีกรรม ล้วนมีผลกระทบต่อปัจเจกบุคคลได้

กระบวนการของการเปลี่ยนศาสนาไม่มีการหยุดนิ่ง วัฒนธรรมต้องมีการปรับแต่ง ฟื้นฟู จากประสบการณ์ของศาสนาใหญ่ๆทั้งสาม ได้แก่ท่านพระพุทธเจ้า พระเยซู และท่านนบีมูฮัมหมัดเองก็เป็นตัวอย่างที่ดีเพราะคำสอนของทั้งสามศาสนานั้นเกิดขึ้นในช่วงการปฏิรูปทางวัฒนธรรมของสังคม ณ ขณะนั้น (Rambo, 1993: 24)

นอกจากนี้ คำว่าบริบทเชิงสังคมเองก็ค่อนข้างซับซ้อน เพราะคำว่าบริบทยังหมายความรวมถึง การสื่อสาร ระบบการคมนาคม และ การเมือง เริ่มจากการสื่อสารและการคมนาคมก่อน กล่าวคือ การเปลี่ยนศาสนานั้นเป็นไปได้ ถ้าสถานที่ที่ปัจเจกบุคคลอยู่นั้น ด้อนรับการคมนาคมการค้าเส้นทางการสื่อสารต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานที่ที่มีทหารเข้ามาประจำการ มีการ

ค้าขายอย่างคึกคัก เพราะสิ่งเหล่านี้มักก่อให้เกิดการสื่อสารทางด้านความเชื่อ พฤติกรรม ไลฟ์สไตล์ ต่างๆ ในโลกของทหาร การค้าขาย หรือ การสำรวจทางการเมือง จากประวัติศาสตร์นั้น ล้วนนำไปสู่การติดต่อกับชนพื้นเมืองต่างๆและนำความเชื่อต่างๆเข้าไปหาคนพื้นเมืองเหล่านั้นด้วย

หากมองการเปลี่ยนศาสนาในเชิงการเมือง ในบางประเทศก็มีการแยกกันระหว่างศาสนา และการเมือง ยกตัวอย่างเช่นในยุโรปปัจจุบัน ศาสนาไม่ได้มีบทบาทต่อศีลธรรม หรือ ระบบการศึกษาอย่างมากเหมือนในอดีต นอกจากนี้ การเติบโตของเมือง การสื่อสารมวลชน และ เทคโนโลยี รวมถึงการใช้เหตุผลในการดำเนินชีวิต ล้วนมีผลทำให้ศาสนาถูกมองในเชิงว่าเป็นเรื่องของส่วนบุคคลเท่านั้น สถาบันหรือองค์กรศาสนานอกจากนี้ การสื่อสารในโลกยุคใหม่ สามารถทำให้ปัจเจกบุคคลมองทางเลือกใหม่ในการนับถือศาสนา ในเชิงการเมือง คนมีสิทธิในการเลือกนับถือศาสนา การคมนาคมที่สะดวกสบายอันเป็นเหตุให้คนเดินทางมากขึ้นและมีการนำศาสนาเข้าไปเผยแพร่ยังดินแดนต่างๆ

นอกจากนี้ หากวิเคราะห์การเปลี่ยนศาสนาในเชิงจิตวิทยาแล้ว ตัวนักจิตวิทยาเองส่วนมากมักวิเคราะห์การเปลี่ยนศาสนาแค่ในระดับปัจเจกบุคคล มิได้พิจารณาถึงบริบททางสังคมมากนัก (Rambo, 1993: 30) ยิ่งทฤษฎีทางจิตวิทยาในยุคปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่าเป็นทฤษฎีที่ไม่ได้พิจารณาถึงบริบททั้งหมดเลยก็ว่าได้ อันที่จริง ในการวิเคราะห์การเปลี่ยนศาสนา เราไม่สามารถวิเคราะห์จากมุมมองเพียงแค่บริบททางด้านจิตวิทยาระดับบุคคลเท่านั้น แต่ต้องพิจารณาถึงบริบททั้งหมด เพราะคำว่าบริบทยังหมายความรวมถึง เรื่องเล่าปรัมปราทั้งหลาย พิธีกรรม สัญลักษณ์ และ ความเชื่อ ที่มีบทบาทอย่างมากต่อบุคคลในการเข้าถึงศาสนาใหม่ๆ ก่อให้เกิดการขับเคลื่อน และโอกาสในการพบเจอกับสิ่งใหม่ๆ

ขั้นตอนที่สองที่นำไปสู่การเปลี่ยนศาสนาคือวิกฤตชีวิต คำว่า วิกฤตชีวิตนี้อาจหมายถึง วิกฤตด้านศาสนา การเมือง จิตวิทยา หรือวิกฤตเชิงวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม ประเด็นดังกล่าวนี้ก็เป็นที่ถกเถียงกันในหมู่นักวิชาการด้านการเปลี่ยนศาสนา เพราะบางทฤษฎีกล่าวว่า กระบวนการเปลี่ยนศาสนามักจะเริ่มจากวิกฤตชีวิต และหลังจากนั้นหากมีโอกาสดูแลกับคริสตศาสนิกชนก็อาจนำไปสู่การตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาได้ แต่ นักวิชาการบางรายจะมองว่าในกระบวนการแห่งการตัดสินใจเปลี่ยนศาสนานั้นการได้มีโอกาสพบปะกับกลุ่มศาสนาใหม่จะต้องมาก่อนขั้นตอนอื่นๆ

ทั้งนี้ คำว่าวิกฤตินี้ก็ต้องพยายามทำความเข้าใจด้วยความระมัดระวังเช่นเดียวกัน อะไรคือธรรมชาติของวิกฤติที่ก่อให้เกิดการตัดสินใจเปลี่ยนศาสนา หากวิกฤติมีหลายประเภทแต่ละประเภทจะมีน้ำหนักเท่ากันในการส่งผลให้ตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาหรือไม่ อะไรคือขอบเขตของวิกฤติ รวมถึงระยะเวลาและความรุนแรงของวิกฤตินั้นๆ แต่สำหรับสายสังคมศาสตร์คำว่าวิกฤติที่อาจแบ่งได้เป็นความขัดแย้งทางสังคมหรือการกดขี่ทางการเมือง ในขณะที่เดียวกันวิกฤติในที่นี้ก็อาจหมายความถึงการที่บุคคลหรือสีกผิดบาปและแสวงหาความรอดก็ได้

การแบ่งวิกฤติกว้างๆ ได้สองประเภทคือวิกฤติที่ทำให้บุคคลถามหาความหมายที่แท้จริงของชีวิต และวิกฤติที่มีได้เกิดกับผู้เปลี่ยนศาสนาโดยตรงแต่เกิดกับบุคคลอื่นๆ เช่น เห็นปัญหาการเกิด แก่ เจ็บ ตาย และทำให้บุคคลนี้ย้อนไปถึงการตีความของชีวิต แต่ประเด็นสำคัญก็คือ ผู้เปลี่ยนจะค่อยๆ สะสมประสบการณ์ของวิกฤติประเภทต่างๆ เหล่านี้จนกระทั่งตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาในที่สุด

นอกจากนี้ นักวิชาการหลายคนเห็นพ้องตรงกันว่า การเปลี่ยนแปลงศาสนาจะเกิดขึ้นได้น้อยในสังคมที่มีการจัดการอย่างเป็นระบบทั้งทางด้านสังคม การเมือง ศาสนา เศรษฐกิจ หรือวัฒนธรรม (Rambo, 1993: 47) ซึ่งจะสังเกตได้ว่าในงานวิจัยด้านการเปลี่ยนศาสนาต่างๆ มักพบการเปลี่ยนศาสนาของพวกชนกลุ่มน้อย ศาสนาท้องถิ่นหรือพวกที่นับถือภูตผีวิญญาณ การเช่นไหว้บรรพบุรุษมากกว่า

สำหรับวิกฤตินี้ก็มีหลายประเภทด้วยกัน ได้แก่ ประสบการณ์ลึกลับทางศาสนา ประสบการณ์ใกล้ความตาย เช่น ประสบอุบัติเหตุถูกนำตัวส่งห้องฉุกเฉินแต่สามารถมีชีวิตรอดมาได้ ซึ่งจากการสัมภาษณ์และศึกษาของนักวิชาการเปลี่ยนศาสนาผู้นี้ พบว่า ผู้ที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับความตายจะมีความรู้สึกที่วิญญาณจะถูกแยกออกจากร่าง และหลังจากนั้นพวกเขาก็จะเดินเข้าไปในถ้ำมืด แต่ ปลายถ้ำนั้นเต็มไปด้วยแสงสว่างและพวกเขาก็จะพบกับคนในครอบครัวเพื่อนฝูงที่เสียชีวิตไปก่อนหน้านั้นด้วยความดีใจและไม่อยากฟื้นชีวิตขึ้นมาใหม่ นอกจากนี้ก็ยังมีประสบการณ์จากความเจ็บป่วยไม่สบายและได้รับการเยียวยารักษา เช่น รักษากับแพทย์แผนตะวันตกแต่ไม่เคยหาย สุดท้ายก็ได้รับการรักษาจากพวกโยคี วิกฤติที่อาจจะหมายถึงความกลัว ความอ้างว้างว้าเหว่ ผิดหวัง หรือความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ รวมถึงความไม่พอใจในชีวิตที่เป็นอยู่ ภาวะติดยา ซึ่งต่อมากลายเป็นแรงบันดาลใจให้คนๆ นั้นตัดสินใจเปลี่ยนศาสนา แต่ไม่

ว่าจะเป็นวนิกฤติประเภทใดก็ตามก็ล้วนนำไปสู่ขั้นตอนที่สามของการเปลี่ยนศาสนาก็คือการแสวงหาความหมายที่แท้จริงของชีวิต

ภายหลังจากพบวิกฤติชีวิตบุคคลนั้นก็จะเข้าสู่ขั้นตอนที่สามซึ่งก็คือขั้นตอนของการแสวงหาความหมายที่แท้จริงของชีวิตและจิตวิญญาณ การแก้ปัญหาชีวิตและขจัดความโง่เขลา และมนุษย์ก็จะกระตือรือร้นที่จะแสวงหาแหล่งที่จะสามารถ “เติมเต็มความว่างเปล่า” (Rambo, 1993: 56) แก้ไขปัญหาและมีชีวิตที่สมบูรณ์แบบมากขึ้น และเพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าววิธีการเพื่อที่จะให้ได้มาซึ่งคำตอบของชีวิตก็มีความหลากหลาย ยกตัวอย่างการเปลี่ยนศาสนาของ ดร. แอมเบคการ์ที่เกิดในวอร์เรนจันฑาลแต่ภายหลังจบการศึกษาในระดับปริญญาเอกจากสหราชอาณาจักร เมื่อเขากลับอินเดียก็พบกับปัญหาวอร์เรนที่เคร่งครัดมากไป เขาก็ศึกษาหลายๆศาสนาและสุดท้ายเขาก็พบคำตอบว่าพระพุทธศาสนาคือศาสนาที่เหมาะสมที่สุด (Rambo, 1993: 57) นอกจากนี้ บุคคลก็ย่อมมีเสรีภาพส่วนบุคคลไม่ว่าจะโดยปัจจัยจากด้านอารมณ์ สติปัญญา หรือ สถาบันศาสนาก็แล้วแต่ ที่จะเลือกทางเลือกใหม่ให้กับตนเอง อย่างไรก็ตาม บางคริสตจักรก็อาจจะเน้นที่การประกาศข่าวสอนเพื่อให้คนมานับถือศาสนา หรือว่า การเปลี่ยนศาสนาบางครั้งก็เป็นเรื่องของความเป็นตัวตนที่ต้องการสร้างความแตกต่าง แต่อีกประเด็นที่สำคัญก็คือทั้งในส่วนของอารมณ์และเหตุผลหรือสติปัญญาล้วนมีบทบาทต่อการตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาทั้งสิ้น ไม่ใช่สติปัญญาเพียงอย่างเดียวโดยปราศจากอารมณ์ หรือ อารมณ์เพียงอย่างเดียวโดยขาดเหตุผล

นอกจากนี้ ในด้านการเปลี่ยนศาสนานั้น หากเป็นศาสนาที่เป็นทางเลือกใหม่ก็จริงแต่ในขณะเดียวกันก็ไปด้วยกันได้กับความเชื่อดั้งเดิมของตนก็พบว่าการเปลี่ยนศาสนานั้นเป็นไปได้สูง แต่จากการตั้งข้อสังเกตโดย Rambo (1993) ได้อ้างถึงงานของ Yeakley (1975) ที่พบว่าครอบครัวผสมหรือครอบครัวที่มีความหลากหลายมักจะมีแนวโน้มที่จะเปิดโอกาสให้บุตรหลานเปลี่ยนศาสนาและยอมรับความหลากหลายได้มากกว่า (Rambo, 1993: 62) สุดท้ายสำหรับแรงจูงใจที่ทำให้คนสามารถเปลี่ยนศาสนาก็อาจจะมาจากความต้องการปลดปล่อยจากความรู้สึกผิด หลุดพ้นจากความกดดันทางครอบครัว ทั้งนี้ นักวิชาการเปลี่ยนศาสนาผู้นี้ได้อ้างถึงงานของ Epstein (1985) ที่ว่ามีความต้องการอยู่สี่ประเภทได้แก่ ความต้องการที่จะหาความสุขและหลีกเลี่ยงความเจ็บปวด ความต้องการที่จะอยู่ในระบบที่สามารถเข้าใจได้ ความต้องการที่จะเพิ่มความภาคภูมิใจในตนเอง และความต้องการที่สร้างและรักษาความสัมพันธ์ หากองค์การศาสนาเน้นย้ำความต้องการเหล่านี้ก็ถือว่าเป็นปัจจัยที่กระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนศาสนาได้ (Rambo, 1993: 63)

หลังจากนั้นก็จะเข้าสู่ระยะที่สี่ก็คือระยะของการเปลี่ยนศาสนาที่เกิดจากกลุ่มคริสตชนที่อุทิศตนให้กับศาสนาหรือกลุ่มมิชชันนารีต่างๆที่มีความตั้งใจที่จะประกาศคำสอนและต้องการเผยแพร่ศาสนา ในทุกๆขณะนั้น มิชชันนารีต่างๆล้วนต้องการเสาะแสวงหาผู้เปลี่ยนศาสนา (Rambo, 1993: 66) ยกตัวอย่างเช่น มีมิชชันนารีมากกว่า 39,000 คนจากแคนาดาและสหรัฐอเมริกาที่เข้าไปแสวงหาผู้เปลี่ยนศาสนายังดินแดนต่างๆ เช่น สิงคโปร์ คนป่าในบราซิล คนในหมู่บ้านต่างๆในแทนซาเนีย หรือที่อื่นๆ รวมถึง มิชชันนารีเกือบหมื่นคนที่พระศาสนจักรส่งไปเผยแพร่ศาสนาในอเมริกาเหนือ แต่มีใช่เพียงแค่มิชชันนารีคริสตศาสนิกชนแล้ว แม้แต่ในพระพุทธศาสนาและศาสนาอิสลามแล้วก็มีมิชชันนารีเช่นกัน (Rambo, 1993:66)

หากจะกล่าวในชัดเจนก็คือ เมื่อกลุ่มมิชชันนารีและผู้ที่มีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนศาสนามาพบกันแล้วก็จะเริ่มต้นเข้าสู่กระบวนการและมีแนวโน้มว่าจะจบลงที่การตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาของบุคคล การเผชิญหน้ากันระหว่างมิชชันนารีและกลุ่มผู้เปลี่ยนศาสนาถือว่าเป็นเหตุการณ์และกระบวนการที่ซับซ้อนและสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา ถ้ามองว่าทำไมบางคนถึงปฏิเสธทางเลือกใหม่ให้กับชีวิตแต่ในขณะที่บางคนกระตือรือร้นที่จะแสวงหาสิ่งใหม่ๆ ใครคือมิชชันนารี ใครคือผู้เปลี่ยนศาสนา และเป็นไปได้อย่างไรที่มีจุดเชื่อมโยงระหว่างวัฒนธรรม ศาสนา และ สังคมเพื่อที่จะให้คนเปลี่ยนไปนับถือศาสนาใหม่ๆ

ในอดีต นักวิชาการด้านการเปลี่ยนศาสนามักมุ่งจุดสนใจไปที่ตัวผู้เปลี่ยนศาสนาแต่เพียงอย่างเดียว แต่ในความเป็นจริง กระบวนการเปลี่ยนศาสนานี้มีปฏิสัมพันธ์กันอยู่ระหว่างตัวมิชชันนารีกับตัวผู้เปลี่ยนศาสนา รวมถึงการใช้เทคนิคต่างๆเพื่อให้คนเปลี่ยนศาสนาโดยมิชชันนารี กล่าวคือ มิชชันนารีจะมีกลุ่มเป้าหมายที่เจาะจงและพวกเขามองว่าเป็นกลุ่มเป้าหมายที่มีศักยภาพ การพยายามชักจูงใจก็ถือว่าเป็นวิธีการหนึ่ง

อันที่จริงในการที่จะมุ่งเป้าไปที่บทบาทของมิชชันนารีในการที่จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาของบุคคลนั้น ก่อนอื่น ผู้ศึกษาเรื่องการเปลี่ยนศาสนาจะต้องแยกกันระหว่างการเผยแพร่ศาสนาหรือการขยายของศาสนาและภารกิจมิชชันนารี

การเผยแพร่หรือการเติบโตของศาสนาหมายถึงการเคลื่อนไหวทางศาสนา มีการเพิ่มจำนวนประชากร เพิ่มจำนวนผู้ที่นับถือ แต่ ภารกิจมิชชันนารีจะหมายถึงความพยายามอย่างตั้งใจของกลุ่มในการที่จะไปมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนศาสนาของคน ทั้งนี้ บริบททางสังคมในเชิงสถาบัน

ศาสนาสามารถเข้าไปมีอิทธิพลต่อบุคคลในเปลี่ยนศาสนาได้ นอกจากนี้ การทำงานอย่างหนักและการเสาะแสวงหาผู้เปลี่ยนศาสนานั้นถือว่ามิมีบทบาทอย่างมากต่อการเปลี่ยนศาสนาของปัจเจกบุคคล ซึ่งในอดีตมิชชันนารีได้พยายามเข้าถึงกลุ่มคนและพยายามแสวงหาวิธีการต่างๆ เพื่อให้คนเปลี่ยนศาสนาและก็ประสบความสำเร็จในหลายกรณี ซึ่งปัจจัยทุกอย่างไม่ใช่แค่ปัจจัยทางด้านศาสนา ปัจจัยทางสังคม หรือปัจจัยระดับปัจเจกบุคคล เช่น เพื่อชีวิตที่ดีขึ้นล้วนมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนศาสนา แต่ในบางครั้งการทำงานอย่างหนักของมิชชันนารีก็ไม่ได้ช่วยเรื่องจำนวนของผู้เปลี่ยนศาสนาแต่อย่างใด

สำหรับมิชชันนารีแล้วประเด็นแรกที่จะต้องถามถึงก็คือว่าการเปลี่ยนศาสนาหลักถือว่าเป็นเป้าหมายหลักของพวกมิชชันนารีหรือไม่ พวกเขาเข้าใจความหมายของคำว่ามิชชันนารีจริงๆ ใดๆ ไรกันแน่ มีสิ่งที่เรียกว่าการเปลี่ยนศาสนาในอุดมคติหรือไม่ นักวิชาการบางท่านถึงกับมองว่ามิชชันนารีนี้คือตัวการสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้วยซ้ำ นอกจากนี้ เชื้อชาติ ชนชั้น หรือพื้นฐานทางเศรษฐกิจของมิชชันนารีเองจะมีอิทธิพลอย่างมากต่อทัศนคติของมิชชันนารีในการกำหนดกลยุทธ์

ยกตัวอย่างเช่น Church Missionary Society หลายแห่งในยุคศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นมิชชันนารีที่ยากจนและด้อยการศึกษา มิชชันนารีกลุ่มนี้ก็จะปฏิเสธที่จะดื่มแอลกอฮอล์ แต่มิชชันนารีบางคนก็มาพร้อมกับยุคอาณานิคม เมื่อมิชชันนารีกลุ่มนี้เข้าไปหาคนท้องถิ่นก็ทำให้คนรู้สึกว่ามีมิชชันนารีพวกนี้เป็นคนแปลกหน้าและทำให้งานไม่ประสบความสำเร็จมากนัก นอกจากนี้ สิ่งที่จะต้องศึกษาต่อไปก็คือทฤษฎีการเปลี่ยนศาสนาที่พวกมิชชันนารีใช้และจะมีผลต่อประสบการณ์การเปลี่ยนศาสนา ยกตัวอย่างเช่น มอร์มอนกับคริสตจักรของพระคริสต์ที่มองทฤษฎีการเปลี่ยนศาสนาแตกต่างกัน สำหรับมอร์มอนมีความเชื่อว่าพระเจ้าคือพระบิดาที่รักมนุษยชาติ ต้องการให้มนุษย์มีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีความบาปก็เป็นเพียงอุปสรรคต่อการมีชีวิตที่ดี แต่ในขณะที่คริสตจักรของพระคริสต์เน้นที่สารของความบาป สำหรับอาชีพที่มิชชันนารีเลือกเพื่อที่จะเผยแพร่ศาสนาก็มีหลากหลาย เช่น ทำงานในโรงพยาบาล ในโรงเรียน หรือสำหรับมอร์มอนก็จะส่งเด็กหนุ่มที่เปี่ยมไปด้วยพลังงาน ไปยังที่ต่างๆ เพื่อประกาศศาสนา สุดท้ายสิ่งที่เป็นแรงบันดาลใจให้แก่มิชชันนารีก็ได้พระประสงค์ของพระเจ้าเอง (Rambo, 1996: 73) คำสั่งสอนของพระเยซู รวมถึงชาตินิยม เช่น เราอเมริกันต้องไปประกาศข่าวดีให้กับคนที่ยังด้อยอารยธรรมหรือว่าบางมิชชันนารีก็เน้นที่การบริการและการช่วยเหลือผู้คน

สำหรับกลยุทธ์ของมิชชันนารีในการที่จะทำให้คนเปลี่ยนศาสนาก็มีหลายวิธี คือ วิธีที่หนึ่งคือการบังคับให้เปลี่ยนศาสนาซึ่งเป็นวิธีการที่เริ่มต้นมาตั้งแต่สมัยประวัติศาสตร์ แม้ว่าปัจจุบันจะเริ่มที่จะหลีกเลี่ยงที่จะอภิปรายในประเด็นดังกล่าวแต่ในความเป็นจริงการใช้อำนาจบังคับก็ยังมีอยู่ ยกตัวอย่างกรณีของซาร์ลเลอมาญูที่ใช้กำลังชนะเพื่อให้นักเปลี่ยนศาสนา หรือว่าบางครั้งมิชชันนารีบังคับให้คนท้องถิ่นเปลี่ยนศาสนาแต่เมื่อคนท้องถิ่นไม่ยอมเปลี่ยนก็อาจหาทางออกโดยการผสมผสานระหว่างศาสนา โดยบางครั้งแก่นหลักของแต่ละศาสนาก็อาจหายไปด้วย (Syncretism) จากการสังเกตการณ์ของ Rambo (1993) คริสตจักรที่เน้นด้านการประกาศอย่างมากก็คือคริสตจักรมอรัมมอน รองลงมาคือ เยโนวาท์, เซาท์เทิร์น แบ็ปติส และ คริสตจักรของพระคริสต์ ส่วน คริสตจักรอื่นๆก็จะเป็นการประกาศแบบทางสายกลาง เช่น ฟริสไบท์เรียน โรมันคาทอลิก กรีก ออร์ทอด็อกซ์ เมโทดิสต์ เป็นต้น นอกจากนี้ ประเด็นที่จะต้องกล่าวเพิ่มเติมก็คือ พวกบุคคลชายขอบก็เป็นอีกพวกหนึ่งที่เกิดการเปลี่ยนศาสนาได้ง่ายและหลังจากที่พวกเขาเปลี่ยนศาสนาแล้วพวกเขาก็จะเริ่มมีสิทธิเสรีภาพในการประกอบอาชีพมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจมากขึ้น สำหรับประโยชน์ที่ได้จากการเปลี่ยนศาสนามีดังนี้ เริ่มจาก ความเชื่อทางศาสนาจะช่วยเปิดการรับรู้ สร้างความคิดให้กับผู้คนได้เห็นภาพทางประวัติศาสตร์ ธรรมชาติของโลก รู้จักการตีความประสบการณ์ชีวิตของตนผ่านสัญลักษณ์ทางศาสนา สองช่วยลดปล่อยภาวะกดดันทางด้านอารมณ์ เช่น ปลดปล่อยจากความรู้สึกผิดบาป รู้จักการพัฒนาความสัมพันธ์กับผู้คนรอบข้าง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการมีเพื่อนฝูงมากขึ้นนั่นเอง สาม การได้รับเทคนิคในการใช้ชีวิต เช่น เมื่อเกิดปัญหาชีวิตแล้วจะมีวิธีการรับมืออย่างไรเพื่อที่เราจะได้เติบโตต่อไป

ส่วนระยะที่สองเป็นระยะผสม ซึ่งหมายความว่า อันที่จริงชาวแอฟริกันส่วนมากจะนับถือวิญญาณต่างๆเป็นจำนวนมากแต่การหันมานับถือศาสนาอิสลามซึ่งประกาศว่ามีพระเจ้าเพียงหนึ่งเดียวเท่านั้นก็ต้องอาศัยระยะเวลาว่าที่อิสลามจะสามารถเจริญเติบโตได้ในทวีปแห่งนี้ ส่วนระยะสุดท้ายเป็นระยะปฏิรูปซึ่งหมายถึงระยะที่มุสลิมจะต้องมีความเชื่อและประกอบพิธีกรรมแบบอิสลามบริสุทธิ์ไม่ได้มีการผสมผสานเข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นใดๆทั้งสิ้น นอกจากนี้ก็ยังมี Bulliet (1979) พูดถึงธรรมชาติของการเปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลามว่าการเปลี่ยนศาสนาก็เหมือนกับการกระจายตัวนวัตกรรมกล่าวถึงการเปลี่ยนศาสนาก็คือการที่บุคคลเปิดใจรับสิ่งใหม่ๆให้เข้ามาในชีวิต นอกจากนี้เขายังได้แนะนำว่าการเข้าใจปรากฏการณ์การเปลี่ยนศาสนานั้นแตกต่างกันไปตามระยะเวลาและตามประวัติศาสตร์ ปรากฏการณ์การเปลี่ยนศาสนาไม่ได้เป็นสิ่งที่หยุดนิ่ง นอกจากนี้ Kaplan (1985) ว่ามีห้าอย่างที่มีมิชชันนารีพึงกระทำก็คือ ความอดทน การแปลพระคัมภีร์ การนำ

ความเชื่อและพิธีกรรมท้องถิ่นเข้ามาในพิธีกรรมของศาสนา การทำให้เป็นคริสตศาสนา การปรับวัฒนธรรมให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น และ การร่วมมือกัน

ภายหลังจากที่ผ่านสี่ขั้นตอนแรกซึ่งได้แก่ บริบทหรือสิ่งแวดล้อมโดยทั่วไป วิถีชีวิต การแสวงหาความหมายของชีวิต และการได้มีโอกาสรู้จักกับกลุ่มศาสนาใหม่เช่นมิชชันนารีแล้ว ก็จะเข้าสู่ขั้นตอนที่ห้าก็คือการมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มศาสนาใหม่ นั่นคือผู้เปลี่ยนจะเริ่มเรียนรู้เกี่ยวกับคำสอน รูปแบบการดำเนินชีวิต ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ความคาดหวังต่างๆของกลุ่มเพื่อที่ตนจะได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกลุ่มศาสนานั้นอย่างเต็มที่ ส่วนความเข้มข้นหรือระยะเวลาของการเรียนรู้ก็แตกต่างกันไปตามแต่ละกลุ่ม บางกลุ่มเน้นที่ระบบการศึกษาและการเรียนรู้ทางสังคมเป็นระยะเวลานาน แต่บางกลุ่มอาจไม่ได้เน้นมากนักการให้กำลังใจในการตัดสินใจเปลี่ยนอาจมีความสำคัญมากกว่า นอกจากนี้ ในขั้นตอนการมีปฏิสัมพันธ์นี้ ผู้เปลี่ยนศาสนาจะต้องเลือกที่จะมีการติดต่อกันอย่างต่อเนื่องมากขึ้น เข้าไปมีส่วนร่วมในการทำงาน หรือไปเชิญบุคคลอื่นให้เข้ามาเปลี่ยนศาสนาด้วย บางกลุ่มศาสนาอย่างเช่นออร์ทอด็อกซ์ก็อาจจะไม่สนับสนุนให้มีการเปลี่ยนศาสนามากนัก หากมีบุคคลใดต้องการเปลี่ยนก็อาจจะต้องหาพระในศาสนาอื่นหรือที่เรียกว่ารับไบเพื่อประกอบพิธีกรรมเปลี่ยนศาสนาให้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การมีอำนาจทางศาสนานั้นๆอยู่ในมือในขณะที่เดียวกันก็อาจเป็นสิ่งที่กีดกันไม่ได้คนหันมานับถือศาสนานั้นๆ ได้ ตรงกันข้ามกับกลุ่มศาสนาอื่นๆอย่างเช่นเซาร์เทิร์นแบ็บติสต์ ยูนิเฟอชั่น เซิร์ช หรือมอร์มอนที่นิยมการประกาศให้คนหันมานับถือศาสนานั้นๆมา (แม้ว่าเมื่อเปลี่ยนศาสนาแล้วบางครั้งก็เกิดการเหยียดผิวกันขึ้น) หรืออย่างกรณีของพระศาสนาจักรโรมันคาทอลิกที่ไม่ได้เน้นภารกิจด้านการประกาศมากนักแต่จะให้ผู้ที่ต้องการเปลี่ยนศาสนาจะต้องเรียนคำสอน เรียนรู้การประกอบพิธีกรรมต่างๆ เป็นระยะเวลาอย่างน้อยหนึ่งปีถึงจะเข้าพิธีรับศีลล้างบาปได้

นอกจากนี้ ขั้นตอนการมีปฏิสัมพันธ์นี้ยังประกอบไปด้วย การสร้างความสัมพันธ์ การประกอบพิธีกรรม การใช้ภาษาของศาสนานั้นๆ และบทบาทที่เปลี่ยนไป กล่าวคือ ในเรื่องของ การสร้างความสัมพันธ์หรือมิตรภาพซึ่งมีส่วนอย่างมากต่อการตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาหรือปฏิเสธที่จะนับถือศาสนานั้นๆ ซึ่งในหลายๆคริสตจักรจะเน้นเรื่องความสัมพันธ์ทั้งก่อนและหลังการตัดสินใจเปลี่ยนศาสนา อย่างไรก็ดี เรื่องของความสัมพันธ์นั้นเป็นไปได้หลายทางเช่นการทำให้บุคคลรู้สึกถึงการถูกยอมรับ หรือว่าเป็นในเรื่องของการอบรมให้มีความภาคภูมิใจในตนเอง รู้จักวิธีการจัดการความขัดแย้ง หรือการมองชีวิตในมุมมองใหม่ๆ ทั้งนี้ มีคริสตชนหลายคนที่ตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาอันเนื่องมาจากความผูกพันระหว่างกลุ่มคริสตชนด้วยกันเอง ยกตัวอย่าง การที่บุคคลทุกข์ทรมาร

และมาจากครอบครัวที่ถูกพลัดพรากแต่เมื่อเข้าไปในศาสนาใหม่แล้วกลับได้รับการเอาใจใส่ดูแล
 อย่างดี ความรัก การดูแลเอาใจใส่ การช่วยเหลือสนับสนุนซึ่งกันและกัน ความรู้สึกปลอดภัยในกลุ่ม
 ฯลฯ เหล่านี้ล้วนมีผลต่อการตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาทั้งสิ้น แต่ทั้งนี้ ต้องทำความเข้าใจด้วยว่าไม่ใช่
 ทุกคริสตจักรที่เน้นเรื่องความสัมพันธ์ก่อนการตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมองค์กร
 ของคริสตจักรนั้นๆด้วย นอกจากนี้ Rambo (1993) ยังได้สรุปงานวิจัยของ Jacob (1989) ที่
 ทำการศึกษาภาคสนามของผู้ที่เปลี่ยนศาสนาในหลายๆกลุ่มตัวอย่างพบว่าความสัมพันธ์ระหว่าง
 บุคคลกับกลุ่มศาสนาเป็นปัจจัยที่สามารถทำให้คนเปลี่ยนศาสนาได้ ทั้งนี้ ในการเปลี่ยนศาสนาจะมี
 เรื่องของอารมณ์ ความต้องการความผูกพันทางสังคมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

นอกจากนี้ ความมีเสน่ห์หรือบารมีของผู้นำคริสตจักรเองก็มีส่วนต่อการตัดสินใจของ
 บุคคลให้เปลี่ยนศาสนาได้ด้วย ถึงแม้ว่า ผู้นำศาสนาคนนั้นอาจไม่ได้รู้จักเป็นการส่วนตัวกับผู้
 เปลี่ยนศาสนาแต่จากบุคลิกภาพที่ปรากฏออกมาก็ย่อมมีผลต่อการตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาของผู้อื่น
 แรงบันดาลใจจากบรรดาครูทั้งหลาย ผู้นำ นักบวชในศาสนา ครูสอนศาสนา เหล่านี้ล้วนมีอิทธิพล
 ต่อการตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาของบุคคลอื่นทั้งสิ้น ประเด็นต่อไปก็คือเรื่องของกรณีมีส่วนร่วมใน
 พิธีกรรม ในอดีตมีนักศาสนาหลายคนไม่ได้ให้ความสำคัญกับพิธีกรรมมากนักโดยมองว่าเป็นเพียง
 การกระทำซ้ำหรือกล่าวคำพูดใดๆซ้ำ แต่จากการศึกษาพบว่าพิธีกรรมถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต
 มนุษย์ด้านมิติทางศาสนา ทั้งนี้ พิธีกรรมอาจหล่อหลอมให้บุคคลเป็นคนดีมากขึ้น หรือเมื่อประกอบ
 พิธีกรรมแล้วก็ใช้หลักเหตุผลด้านเทววิทยา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการประกอบพิธีกรรมสามารถ
 เป็นปัจจัยให้บุคคลเปลี่ยนศาสนาได้ ดังเช่น Jennings (1982) เคยกล่าวไว้ว่า การประกอบพิธีกรรม
 สามารถช่วยให้บุคคลทราบว่าตัวตนที่แท้จริงของเขาเป็นใครและความหมายของโลกนี้ที่แท้จริง
 เป็นอย่างไร พิธีกรรมสามารถช่วยให้บุคคลหลุดพ้นจากความมืดมนของชีวิตได้เช่นกัน

นอกจากนี้ พิธีกรรมยังสอนให้บุคคลประพฤติแตกต่าง เช่น การโค้ง การคุกเข่า การยืน การ
 ถือพระคัมภีร์ เหล่านี้ล้วนสอนให้คนรู้จักการเชื่อฟังและอ่อนน้อมถ่อมตน และพิธีกรรมก็คือเป็น
 วิธีการหนึ่งที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวของความเชื่อไปยังบุคคลอื่นๆ และถือเป็นการสื่อสารอย่าง
 หนึ่งเพื่อให้คนภายนอกรับรู้ ยกตัวอย่างเช่น พิธีศีลล้างบาป ถึงแม้จะเป็นสัญลักษณ์แต่ภายหลังจาก
 ที่ล้างบาปแล้วผู้เข้าร่วมพิธีกรรมจะรู้สึกปลดปล่อยจากความผิดบาปใดการเข้าร่วมในพิธีกรรมต่างๆ
 จะเป็นการเตรียมความพร้อมของบุคคลทั้งร่างกาย จิตใจและจิตวิญญาณในการเปิดรับการมี
 ประสบการณ์ทางศาสนา อีกทั้งแนวทางการปฏิบัติต่างๆในพิธีกรรม เช่น การร้องเพลง การท่องจำ
 บทสวดในพิธีก็สามารถสร้างความรู้สึกของการเป็นส่วนหนึ่งในศาสนานั้นๆได้ อีกประเด็นหนึ่งก็

คือเรื่องของการใช้ภาษาในแต่ละศาสนาที่จะสามารถมีอิทธิพลต่อบุคคลให้เปลี่ยนศาสนาซึ่งการใช้ภาษาในที่นี้หมายความว่ารวมถึงการตีความทางภาษาศาสตร์ของการกระทำของบุคคล ความรู้สึก และเป้าหมาย กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการเลือกใช้ภาษาของแต่ละศาสนาย่อมส่งผลต่อการตัดสินใจในการเปลี่ยนศาสนา สำหรับบางคนการเปลี่ยนศาสนาได้รับแรงบันดาลใจจากการศึกษาด้านเทววิทยา แต่สำหรับบางคนการเปลี่ยนศาสนาอาจเกิดจากการใช้ภาษาในพระคัมภีร์ คำอุปมาอุปไมย หรือเครื่องมือทางภาษาอื่นๆที่สามารถหล่อหลอมกระบวนการตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาของบุคคลได้

ทั้งนี้ ภาษาของแต่ละศาสนายังหมายถึงการมีอิทธิพลให้บุคคลมีแนวโน้มที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้อีกด้วย กล่าวคือ การที่บุคคลได้เปลี่ยนกลุ่มศาสนาใหม่ ก็เท่ากับเป็นการศึกษาภาษาใหม่เพราะคำแต่ละคำล้วนมีความหมายต่อชีวิต หรือแม้กระทั่งตัวศาสนาเองก็เป็นระบบที่สามารถใช้อธิบายความหมายของชีวิตและโลก ยกตัวอย่าง คำว่า คนบาป สำหรับกลุ่มอนุรักษนิยมคริสเตียนบางกลุ่ม คำๆนี้มีความหมายมากเพราะหมายถึงความไม่สมบูรณ์แบบของมนุษย์แต่ในขณะที่พระเจ้าสมบูรณ์แบบ หรือว่าคำว่า คนบาป สำหรับบางคริสตจักรอาจจะเน้นไปที่การรอคอยการฟื้นคืนชีพก็ได้ แต่ประเด็นก็คือ การใช้ภาษาหรือการใช้คำของแต่ละศาสนาหรือแต่ละกลุ่มย่อมหมายถึงการเปลี่ยนแปลงชีวิตของคนในการตีความความเป็นชีวิต ยกตัวอย่างอีกกรณีก็คือ การประสบอุบัติเหตุของคน คำๆนี้ สำหรับบางคนอาจหมายถึงผลแห่งบาป สำหรับบางคนอาจหมายถึงความโศกเศร้าของโศกชะตา บางคนอาจเข้าใจว่าเป็นพระประสงค์ของพระเจ้า บางคนอาจตีความว่าเป็นความต้องการของซาตาน อุบัติเหตุเกิดจากการเคลื่อนที่ของดวงดาวหรือว่าเป็นเพียงแค่ความประมาทเลินเล่อของผู้ขับรถเท่านั้น ประเด็นก็คือ การตีความเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตของบุคคลหนึ่งๆนั้นขึ้นอยู่กับความการใช้ภาษาของศาสนาที่พวกเขานับถือ

สุดท้ายเป็นเรื่องของบทบาทในเชิงสังคมวิทยาของปัจเจกบุคคลที่อาจเปลี่ยนแปลงไปภายหลังจากที่เปลี่ยนศาสนา กล่าวคือ เมื่อเปลี่ยนศาสนาก็ยังหมายความว่ารวมถึงการเปลี่ยนบทบาทในสังคมอีกด้วย ความหมายของบทบาทก็คือความคาดหวังต่อพฤติกรรมของบุคคลตามสถานภาพทางสังคมหรือจุดที่คนๆนั้นยืนอยู่ในสังคม ซึ่งคำว่าบทบาทนี้ไม่ใช่เป็นเพียงแค่ความคาดหวังในพฤติกรรมเท่านั้นแต่ยังหมายถึงการเข้าไปมีความผูกพันกับคนอื่นๆด้วย ทั้งนี้บทบาทเกิดจากสังคม เกิดจากความเป็นสถาบัน มากกว่าปัจจัยทางด้านจิตวิทยา ยกตัวอย่างบทบาทเช่นการแลกเปลี่ยน การสนับสนุนและให้กำลังใจซึ่งกันและกัน แล้ววิธีการติดต่อระหว่างสารของศาสนากับกลุ่มผู้เปลี่ยนศาสนาจะเป็นแบบไหน ส่วนตัว สาธารณะ ผ่านตัวบุคคล หรือสื่อที่ไม่ใช่ตัวบุคคลจากการสังเกตพบว่าการประกาศผ่านสาธารณะ โดยใช้สื่อที่ไม่ใช่ตัวบุคคลเป็นวิธีการที่นิยมมาก

ที่สุด เช่น โทรทัศน์ วิทยุ การแข่งแรลลี่ การประชุม ในขณะที่การสื่อสารระหว่างบุคคลก็เป็นวิธีการที่ใช้รองลงมา แต่วิธีการที่ประสบความสำเร็จมากที่สุดก็คือการสร้างสัมพันธภาพและเครือข่ายซึ่งจะประสบความสำเร็จมากกว่าการใช้สื่อที่ไม่ใช่ตัวบุคคลเพราะไม่ได้เกิดความสัมพันธ์ขึ้นมา

เมื่อผ่านขั้นตอนที่ห้าในเรื่องการมีปฏิสัมพันธ์แล้วต่อมาเป็นขั้นตอนที่หกของการเปลี่ยนศาสนาก็คือการตัดสินใจเข้าไปมีส่วนร่วมหรือเป็นส่วนหนึ่งของศาสนานั้นๆ ซึ่งขั้นตอนการเข้าไปมีส่วนร่วมนี้ประกอบไปด้วยปัจจัยมากมาย ซึ่งเมื่อมาถึงขั้นตอนนี้แล้วผู้เปลี่ยนจะต้องมีประสบการณ์ทางศาสนานั้นๆมาแล้วก่อนการตัดสินใจและการเข้าพิธีศีลล้างบาปถือว่าเป็นสักขีพยานของการตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาจริงๆซึ่งพิธีรับศีลล้างบาปนี้เป็นการแสดงออกของความเชื่อหรือความศรัทธาส่วนบุคคลเพื่อการเข้าไปมีส่วนร่วมของกลุ่มศาสนานั้นๆ อย่างไรก็ตาม ไม่ใช่ว่าทุกคริสตจักรจะต้องมีพิธีกรรมดังกล่าว ทั้งนี้บางคริสตจักรอาจตั้งเงื่อนไขเพียงแค่กฐหรือระเบียบปฏิบัติบางอย่างเท่านั้นในการเปิดรับสมาชิกใหม่

ส่วนระยะที่หกนี้จะประกอบไปด้วย การตัดสินใจ การประกอบพิธีกรรม การขอมมอบตัว การสาบานตัว การสร้างชีวิตฝ่ายกายใหม่ และ แรงกระตุ้นในการเปลี่ยน และการกลับใจ สำหรับการตัดสินใจนั้น ข้อความในพระคัมภีร์ที่ถูกยกขึ้นมาสนับสนุนก็คือเฉลยธรรมบัญญัติ 30:15-20 ที่โมเสสกล่าวกับประชาชนว่า “จงดูเถิด วันนี้ข้าพเจ้านำเอาชีวิตและความเจริญรุ่งเรือง ความตายและความพินาศ มาตั้งไว้ต่อหน้าเจ้า คือข้าพเจ้าสั่งเจ้าในวันนี้ให้รักพระยาห์เวห์พระเป็นเจ้าของเจ้า และดำเนินในหนทางของพระองค์ ถ้อยตามพระบัญชา กฎหมายและกฎเกณฑ์ของพระองค์ เพื่อเจ้าจะมีชีวิตและทวีจำนวนมากขึ้น และพระยาห์เวห์พระเป็นเจ้าของเจ้าจะทรงอวยพรเจ้าในแผ่นดินซึ่งเจ้ากำลังจะเข้าไปยึดครองอยู่นี้แต่ถ้าใจของเจ้าหันเหไปและมิได้เชื่อฟังแต่ปล่อยตัวให้ถูกลวงไปนมัสการและปรนนิบัติรับใช้พระอื่นข้าพเจ้าขอประกาศ แก่พวกเจ้าในวันนี้ว่าพวกเจ้าจะพินาศเป็นแน่ เจ้าจะไม่มีชีวิตยืนนานบนแผ่นดินซึ่งเจ้ากำลังจะยกข้ามแม่น้ำจอร์แดนเข้าไปยึดครองอยู่นี้ ข้าพเจ้าขออัญเชิญสวรรค์และแผ่นดินมาเป็นพยานต่อพวกเจ้าในวันนี้ว่าข้าพเจ้าเอาชีวิตและความตาย คำอวยพรและคำสาปแช่ง มาตั้งไว้ต่อหน้าเจ้า เพราะฉะนั้นเจ้าลงเลือกเอาชีวิต เพื่อเจ้าและลูกหลานของเจ้าจะได้มีชีวิตอยู่โดยมีความรักต่อพระยาห์เวห์พระเป็นเจ้าของเจ้า เชื่อฟังพระสุรเสียงของพระองค์ ยึดมั่นอยู่กับพระองค์ เพราะว่าพระองค์คือชีวิตและอายุยืนนานของเจ้า เพื่อเจ้าจะได้อาศัยอยู่ในแผ่นดินซึ่งพระองค์ได้ทรงปฏิญาณไว้ว่าจะประทานให้บรรพบุรุษของเจ้า คืออับราฮัม อิสอัค และยาโคบ”

ส่วนระยะสุดท้ายก็คือชีวิตที่เปลี่ยนไปภายหลังจากการเปลี่ยนศาสนา ซึ่งในการวิเคราะห์นั้นจะต้องมองในเชิงการประเมินที่อาจเป็นอคติส่วนตัว การสังเกตอย่างละเอียดถี่ถ้วน การมองในเชิงลึกถึงผลลัพธ์ของการเปลี่ยนศาสนาทั้งในเชิงสังคมและวัฒนธรรม การมองในเชิงประวัติศาสตร์ ผลลัพธ์ทางจิตวิทยา และ เทววิทยา ทั้งนี้ การประเมินในเชิงผลที่ได้จากการเปลี่ยนศาสนานั้นๆ จำเป็นต้องมีการอธิบายอย่างละเอียด

กล่าวคือ ในการประเมินผลลัพธ์ของการเปลี่ยนศาสนาที่การประเมินนั้นเกิดขึ้นมาจากอคติส่วนบุคคลนั้น เพราะในกลุ่มศาสนาบางกลุ่มมีกระประเมินเป็นของตัวเอง ซึ่งการประเมินนั้นควรจะมาจากการประเมินผลลัพธ์ของชีวิตที่เปลี่ยนไปในรายบุคคล เพราะบางที การกล่าวว่าผู้เปลี่ยนศาสนามีชีวิตที่ดีขึ้นมาจากการประเมินของมิชชันนารีที่มีเกณฑ์ในการประเมินเป็นของตัวเอง

สำหรับ การศึกษาด้านการเปลี่ยนศาสนาสำหรับผู้ศึกษาที่พึงระวังก็คือ จะต้องให้แน่ใจว่าตนนั้นปลอดจากอคติ แต่ในการประเมินการเปลี่ยนศาสนานั้นจะใช้ระเบียบวิธีการแบบวิทยาศาสตร์อย่างเดียวนั้นไม่ได้ สุดท้ายก็หนีไม่พ้นคุณค่าต่างๆ ของตัวผู้ประเมิน ยกตัวอย่างเช่น มองการประเมินในเชิงจิตวิทยา ซึ่งมีนักจิตวิทยาบางรายมองแล้วว่าผู้เปลี่ยนศาสนาได้รับการปลดปล่อยจากความรู้สึกผิดบางอย่าง ทั้งนี้ Gelpi (1982) นักเทววิทยาจากคณะเยซุอิตได้สรุปมิติห้าประการของผลลัพธ์จากการเปลี่ยนศาสนา เริ่มจากมิติทางด้านอารมณ์ที่สามารถรับผิชอบทั้งความปรารถนา ความตั้งใจ และความรู้สึกของตนเอง รวมถึงการมีวุฒิภาวะทางด้านอารมณ์ มิติที่สองคือมิติทางด้านปัญญา การเปลี่ยนศาสนานั้นควรนำไปสู่การเผชิญหน้าทางด้านอุดมคติที่ผิดเพี้ยนทั้งหลาย รู้จักการใช้การตีความและความเข้าใจ มิติที่สามคือมิติทางด้านศีลธรรมคือเป็นคนดีมากขึ้น มิติด้านศาสนาก็คือการเข้าถึงความจริงอันสูงสุดจริงๆ และมิติสุดท้ายเป็นมิติทางด้านสังคมและการเมืองการเปลี่ยนศาสนาควรทำให้มนุษย์เติบโตขึ้น สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในสถาบันทางสังคมและมีส่วนรับผิดชอบและการดำเนินชีวิตได้อย่างสาคของศาสนานั้นๆจริงๆถือว่าเป็นเป้าหมายสูงสุด

สำหรับธรรมชาติของผลลัพธ์ของชีวิตภายหลังจากที่เปลี่ยนศาสนาแล้ว มีคำถามที่สามารถนำไปถามได้อาทิเช่น มุมมองของชีวิตในเรื่องต่างๆเปลี่ยนไปด้านใดบ้าง อย่างไร มีการประนีประนอมกันระหว่างกลุ่มศาสนาที่ตนสังกัดกับโลกภายนอกหรือไม่ เช่น การเปลี่ยนศาสนาไปยังกลุ่มนิกาย โปรเตสแตนต์สายหลักๆนั้น มักต้องการให้ผู้เปลี่ยนมีชีวิตที่ดีขึ้นในเรื่องหลักๆ

ส่วนการเปลี่ยนไปนับถือนิกายโอธอร์ดอกซ์มักเน้นเรื่องการเปลี่ยนแบบแผนของการรับประทานอาหาร เปลี่ยนอาชีพ และ พิธีกรรม

สรุปคือ โดยทั่วไปพบว่าภายหลังจากที่เปลี่ยนศาสนาแล้ว ผู้เปลี่ยนมักจะมีชีวิตที่เปลี่ยนไปหรือดีขึ้น ทั้งในเรื่องของความเชื่อ ความประพฤติ สภาพชีวิต สันติสุขในจิตใจ ฯลฯ และชีวิตที่เปลี่ยนไปนี้ก็สามารถเห็นได้อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตามชีวิตที่เปลี่ยนไปนี้อาจในบางกรณีอาจหมายถึงในด้านลบก็ได้ เช่นกรณีการเปลี่ยนศาสนาอันเนื่องมาจากการตกเป็นเครื่องมือเพื่อเป้าหมายบางอย่างของคริสตจักร อย่างไรก็ตามในการระบุว่าชีวิตที่ดีขึ้นหลังการเปลี่ยนศาสนานั้นก็เป็นเรื่องยากที่จะประเมินเพราะอาจมีเรื่องของอคติส่วนตัวเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ยกตัวอย่างง่ายๆ การที่คาทอลิกคนหนึ่งเปลี่ยนไปนับถือนอร์ม็อน และคาทอลิกผู้นั้นบอกว่าชีวิตดีขึ้นภายหลังจากที่เปลี่ยนศาสนาแล้ว ประเด็นก็คือ คาทอลิกอื่นๆจะสามารถเชื่อคำพูดนี้ได้หรือไม่ คำถามก็คือเป็นไปได้หรือไม่ที่จะประเมินว่าชีวิตนั้นดีขึ้นจริงๆภายหลังจากการเปลี่ยนศาสนาโดยปราศจากอคติ ความลำเอียง หรือความชอบส่วนตัวใดๆทั้งสิ้น การเปลี่ยนศาสนานั้นกระทบชีวิตของบุคคลจริงๆหรือไม่

นอกจากนี้ การเปลี่ยนศาสนาของบุคคลไม่ได้กระทบแค่ระดับจุลภาคเท่านั้นแต่ยังรวมถึงระดับมหภาคด้วย ยกตัวอย่างนักมานุษยวิทยา Turner (1979) ที่เคยสำรวจกรณีการเปลี่ยนศาสนามายังศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ของชนเผ่าอินเดียนในเม็กซิโกจำนวนสี่พันคน พบว่าภายหลังจากที่พวกเขาเปลี่ยนศาสนาแล้วปัญหาความยากจน ปัญหาเรื่องโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ และการไม่รู้หนังสือนั้นลดน้อยลงไป ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าศาสนาคริสต์นิกายดังกล่าวห้ามการดื่มแอลกอฮอล์ของชนเผ่ากลุ่มนี้ และมีการบังคับให้เรียนหนังสือ แต่ในบางกรณีการเปลี่ยนศาสนาของคนจำนวนมากก็อาจไม่ได้มีผลกระทบต่อสังคมระดับมหภาคได้เช่นกัน นอกจากนี้ ยังมีอีกประเด็นหนึ่งที่จะต้องระลึกก็คือว่าผลลัพธ์ของการเปลี่ยนศาสนานั้นไม่จำเป็นต้องเห็นได้อย่างชัดเจนและรวดเร็วเสมอไป ทั้งนี้อาจต้องอาศัยระยะเวลาพอสมควรเพื่อที่จะพิสูจน์ว่าการเปลี่ยนศาสนากระทบต่อชีวิตของบุคคลทั้งชีวิตหรือไม่ อีกประเด็นหนึ่งก็คือการเปลี่ยนศาสนานั้นอาจเป็นเหตุให้นำไปสู่ความเป็นชาตินิยมได้ กล่าวคือ หากมิชชันนารีนำความรู้ตะวันตกมาให้กับคนท้องถิ่นเช่นเรื่องประชาธิปไตย หรือการเปลี่ยนศาสนาที่นำไปสู่การแปลพระคัมภีร์ให้เป็นภาษาท้องถิ่นในกรณีที่มีมิชชันนารีไปยังดินแดนท้องถิ่นต่างๆมากขึ้นการแปลพระคัมภีร์ก็ยิ่งมีมากขึ้นหรือว่าการเปลี่ยนศาสนาก็อาจนำไปสู่การแยกระหว่างศาสนากับการเมืองได้เช่นกัน

ยกตัวอย่างเช่น มิชชันนารีชาวโปรเตสแตนต์กลุ่มหนึ่งที่ไม่เผยแพร่วรรณกรรมที่ยังคงต้องถกเถียงในอาร์เจนตินา ซึ่งคนท้องถิ่นพวกนั้นมักนับถือพวกวิญญาณ ภูติผีปิศาจท้องถิ่น หรือการเจ็บป่วยไม่สบายที่เกิดจากความโกรธแค้นของผี หลังจากนั้นมิชชันนารีก็จะพยายามเอาความรู้ตะวันตกไปยังผู้คนเหล่านั้นอันเป็นเหตุให้มีการแยกการเมืองกับความเชื่อออกจากกันตามมา นอกจากนี้ หากมองการเปลี่ยนศาสนาในเชิงจิตวิทยาและเป็นกรมองปรากฏการณ์ดังกล่าวในแง่ดี Rambo (1993) จากการสัมภาษณ์ส่วนตัวของผู้เปลี่ยนศาสนาพบว่า การเปลี่ยนสามารถให้ความรู้สึกปลดปล่อยจากความบาปและความผิดจากการกระทำอื่นๆ ได้และพวกเขาก็มีความรู้สึกถึงความหมายที่จะมีชีวิตอยู่ต่อไป

นอกจากนี้ ในเรื่องของชีวิตที่เปลี่ยนไปภายหลังจากการเปลี่ยนศาสนานั้น Sanctis (1929) อธิบายว่าหมายถึงผู้เปลี่ยนศาสนาตีความแนวความคิดของความจริงในรูปแบบใหม่ อย่างน้อยพวกเขาได้ตระหนักว่าพวกเขาไม่ได้อยู่อย่างโดดเดี่ยวอีกต่อไป แต่เป็นมนุษย์ที่มีจิตวิญญาณและเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว เป็นส่วนหนึ่งของสังคม มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับความเป็นจริงอันสูงสุด เขาได้ยกตัวอย่างกรณีของนักบุญยอห์นและนักบุญออกัสตินว่า การเปลี่ยนศาสนาหมายถึงการมองโลกและความเป็นจริงของชีวิตในรูปแบบใหม่ เปรียบเสมือนกับคนตาบอดที่เพิ่งได้มองเห็น เริ่มจากการเปลี่ยนศาสนาหมายถึงการปลดปล่อยและชัยชนะ ความรู้สึกสุข ปิติ ทางด้านจิตใจและจิตวิญญาณ หรือประสบการณ์ทางศาสนาต่างๆล้วนให้ความรู้สึกชื่นชมยินดีทั้งสิ้น นอกจากนี้ การเปลี่ยนศาสนายังหมายถึงการได้รับการสัมผัส เกิดความใกล้ชิดกับพระเจ้า เกิดความรู้สึกรักพระเจ้า รักผู้อื่น อ่อนโยน การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นก็เริ่มเปลี่ยนไปในทิศทางที่ดีขึ้น (Sanctis, 1927: 171)

สรุปทฤษฎีของนักสังคมวิทยาผู้นี้ได้ว่าการเปลี่ยนศาสนาเป็นปรากฏการณ์ที่ซับซ้อนต้องผ่านกระบวนการภายในบุคคล กระบวนการทางวัฒนธรรม สังคม รวมถึงมิติของศาสนานั้นๆ การเปลี่ยนศาสนามักมาจากเหตุผลที่หลากหลาย และต้องวิเคราะห์จากหลายๆมุมมองด้วยกัน สำหรับบางรายอาจเปลี่ยนศาสนาทั้งชีวิตแต่บางรายอาจเปลี่ยนในระยะสั้น เขาได้นำเสนอทฤษฎีการเปลี่ยนศาสนาที่ครอบคลุมทั้งปัจจัยทางด้านจิตวิทยา สังคมวิทยา หรือแม้แต่มุมมองทางด้านศาสนา อันประกอบไปด้วยเจ็ดขั้นตอน โดยเริ่มจากบริบทหรือสิ่งแวดล้อมรอบๆตัวของผู้เปลี่ยนศาสนานั้นๆ เช่นความรู้สึกของปัจเจกบุคคลที่มีต่อสังคมที่ตนอยู่ซึ่งในขั้นตอนแรกนี้ยังมีได้นำไปสู่การเปิดใจที่จะเปลี่ยนศาสนาแต่อย่างไร ต่อมาเป็นระยะที่ผู้เปลี่ยนศาสนาอาจพบวิกฤตชีวิตบางอย่างและคิดว่าศาสนาใหม่อาจเป็นทางเลือกที่ดีกว่า และนำไปสู่การค้นหาคำความหมายที่แท้จริงของชีวิตและจิต

วิญญาณ ระดับต่อไปที่จะมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนศาสนาก็คือการ ได้มีโอกาสพบปะกับกลุ่มมิชชันนารีหรือกลุ่มศาสนาใหม่ๆ อันนำไปสู่การมีปฏิสัมพันธ์กันและความผูกพันทางด้านอารมณ์ จนกระทั่งผู้เปลี่ยนศาสนาตัดสินใจที่จะเข้าไปมีส่วนร่วม เป็นส่วนหนึ่งและมีบทบาทในศาสนานั้นๆ สุดท้ายภายหลังจากที่บุคคลเปลี่ยนศาสนาแล้วก็มักจะมีชีวิตที่เปลี่ยนไปทั้งเรื่องของความคิดทัศนคติและความประพฤติต่างๆ อย่างไรก็ตาม พบว่าในบางกรณีชีวิตที่เปลี่ยนไปนี้อาจหมายความในด้านลบก็ได้หากการเปลี่ยนศาสนานั้นเกิดขึ้นเพียงเพราะการที่บุคคลถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อให้คริสตจักรบรรลุวัตถุประสงค์บางอย่าง

Bryant (1999) ได้สรุปถึงการเปลี่ยนศาสนาของนักบุญเปาโลว่าเกิดจากสาเหตุคือพระผู้เป็นเจ้าเองและการเปลี่ยนศาสนาของเปาโลก็ไม่ได้เป็นเพียงแค่การเปลี่ยนศาสนาเท่านั้นแต่ยังหมายถึง กระแสเรียกและการเผยแผ่ศาสนาอีกด้วย นอกจากนี้ เขายัง ได้กล่าวถึงประวัติศาสตร์ของการเปลี่ยนศาสนาจากศาสนาอื่นๆ มาเป็นคริสตศาสนิกชนดังนี้ ในช่วงยุคกลางซึ่งศาสนาคริสต์มีอิทธิพลอย่างมากในยุโรป ได้มีความพยายามอย่างสูงในการเปลี่ยนผู้คนให้มาเป็นคริสตชน ต่อมาในช่วงศตวรรษที่ 16 - 17 ได้มีการเคลื่อนไหวของกลุ่มมิชชันนารีไปยังอเมริกาเหนือและอเมริกาใต้ มิชชันนารีทั้งคาทอลิกและโปรเตสแตนต์ก็ได้พยายามเปลี่ยนศาสนาของชนกลุ่มน้อยหรือชาวเผ่าต่างๆ ต่อมาในช่วงศตวรรษที่ 18 - 19 กลุ่มมิชชันนารีก็ได้เคลื่อนไหวไปยังทวีปแอฟริกาและเอเชีย ซึ่งการเคลื่อนไหวนี้ยังรวมถึงการนำวัฒนธรรมตะวันตกไปยังโลกที่สามอีกด้วย สำหรับการเปลี่ยนศาสนาของนักบุญอ็อกัสตินนั้น Bryant (1999) ได้กล่าวว่าเกิดจากนักบุญผู้นี้มีความรู้สึกผิดบาป แต่ด้วยอำนาจของพระเจ้าที่ทำให้อ็อกัสตินรู้สึกเสียใจและต้องสารภาพบาป และต่อมากการเปลี่ยนศาสนาของนักบุญผู้นี้ก็ได้กลายมาเป็นแบบอย่างของการกลับใจของคริสตศาสนิกชนอีกด้วย

Norris (2003) นักศาสนศาสตร์จากบอสตันกล่าวไว้ว่าการเปลี่ยนศาสนาไม่ใช่เป็นแค่เพียงการรับเอาแนวความคิดเท่านั้นแต่ยังหมายถึงการเปลี่ยนโลกทัศน์และความเป็นตัวตนอีกด้วย ประเด็นที่ควรพิจารณาก็คือแต่ละศาสนาก็จะมีแหล่งกำเนิดตามบริบทในประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้นเมื่อศาสนาหนึ่งเผยแผ่ไปยังดินแดนอื่นๆ ก็มีแนวโน้มว่าแนวทางการประพฤติปฏิบัติก็ต้องย่อมแตกต่างกันออกไป นักศาสนศาสตร์ผู้นี้กล่าวว่าผู้เปลี่ยนศาสนาจะเข้าใจสัญลักษณ์และภาษาของศาสนาที่ถูกเผยแผ่มาตามโลกทัศน์และความเข้าใจตามประสบการณ์ของตน ดังนั้นการเปลี่ยนศาสนาจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อศาสนาใหม่ที่ตนรับเข้ามาจะต้องสามารถกลืนกลายกับศาสนาดั้งเดิมของตนได้

Green (2008) ได้ตั้งคำถามว่า การเปลี่ยนศาสนาเป็นแบบ Active หรือ Passive เพื่อตอบคำถามดังกล่าว เขาได้ตีความในเชิงทฤษฎีว่าการเปลี่ยนศาสนาเป็นทั้ง Active และ Passive แต่ในขณะเดียวกัน ก็ได้ตีความในเชิงสังคมวิทยาว่า การเปลี่ยนศาสนาเกิดจากสังคม ชุมชน ที่บุคคลสังกัด

คำถามต่อไปก็คือแล้วพระคัมภีร์ไบเบิลมองการเปลี่ยนศาสนาไว้ว่าอย่างไร จากงานของ France (1993); Packer (1989) และ Stott (1975) กล่าวไว้ว่าแนวคิดเรื่องการเปลี่ยนศาสนาที่อยู่ในพระคัมภีร์เดิมก็คือคำว่า *shubh* ซึ่งเป็นคำที่ใช้อ้างถึงกระแสเรียกของชาวอิสราเอลที่มุ่งหวังให้หันหลังให้กับความชั่วร้ายและกลับใจหาพระเจ้า นอกจากนี้ยังมีคำภาษากรีกว่า *epistrepho* ซึ่งได้นำมาใช้เพื่อแปลความหมายของคำว่า *shubh* ซึ่งความสำคัญของการใช้คำว่า *epistrepho* ในพระคัมภีร์ใหม่ก็เพื่อแสดงถึงการเปลี่ยนศาสนาของคนที่ไม่ใช่คริสตศาสนิกชนที่หันมานับถือศาสนาคริสต์ตามที่ได้มีกล่าวไว้ในพระคัมภีร์อย่างเช่นในกิจการอัครสาวก 3:19, 9:35, 11:21, 14:15, 15:19, 26:28, 26:20 หรือ 2 โครินธ์ 3:16 นอกจากนี้ France (1993) ยังได้อ้างถึงคำภาษากรีกอีกสองคำนั่นก็คือ *metanoeo* และ *pisteuo* ในขณะที่ Packer (1989) ได้ใช้คำกรีกทั้งสองคำนี้เพื่อหมายความถึง *epistrepho* ว่า *metanoeo* หมายถึงการที่บุคคลหนึ่งหันหลังให้กับบาป รู้สึกกลับใจ ต้องการเปลี่ยนจิตใจและพฤติกรรม ส่วนคำว่า *pisteuo* จะหมายถึงการที่พระเจ้าสัญญาถึงความเมตตาการุณาของพระองค์ การให้อภัย แผ่นดินสวรรค์ และพระเจ้าในพระเยซูคริสต์ สำหรับบทบาทของพระเป็นเจ้าต่อการเปลี่ยนศาสนาของบุคคลนั้น France (1993) กล่าวว่าพระเจ้าเองก็มีส่วนสำคัญต่อการเปลี่ยนศาสนาของบุคคล กล่าวคือเป็นการทำงานของพระวิญญาณบริสุทธิ์ในการทำให้บุคคลหันกลับเข้าหาพระเจ้า การมีชีวิตใหม่ และการเกิดใหม่ในพระเจ้า นอกจากนี้ Packer (1989) ได้กล่าวว่าการหันหลังให้กับบาปและหันหน้าเข้าหาพระเจ้านั้นก็คือของขวัญจากพระเป็นเจ้านั่นเอง ส่วน Scott (1976) มองว่าการกลับใจและการมีศรัทธาถือเป็นหน้าที่ของชายและหญิงและก็คือว่าเป็นของขวัญจากพระเจ้าในอีกมุมหนึ่ง หากจะสรุปแนวความคิดของนักคิดทั้งสามคนนี้ก็ถือคือ การเปลี่ยนศาสนาเกิดจากการทำงานของพระวิญญาณบริสุทธิ์นั่นเอง

นอกจากนี้ในพระคัมภีร์ไบเบิล 1 โครินธ์ 12:3 มีคำกล่าวว่า “เหตุฉะนั้นข้าพเจ้าจึงบอกท่านทั้งหลายให้ทราบว่ามีผู้ใดซึ่งพูดโดยพระวิญญาณของพระเจ้าจะเรียกพระเยซูว่า ผู้ที่ถูกสาปแช่ง และไม่มีผู้ใดอาจพูดว่าพระเยซูเป็นองค์พระผู้เป็นเจ้า นอกจากผู้ที่พูดโดยพระวิญญาณบริสุทธิ์” ด้วยประโยคในพระคัมภีร์ดังกล่าวทำให้นักทฤษฎีหรือนักศาสนาโดยทั่วไปๆมองการเปลี่ยนศาสนาว่าเกิดจากการทำงานของพระวิญญาณบริสุทธิ์หรือพระเจ้า และเหตุการณ์ในชีวิตที่เกิดขึ้นทุก

เหตุการณ์ไม่ว่าจะเป็น ปัญหาด้านสุขภาพ ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ปัญหาด้านการเมือง หรือปัญหาทางด้านจิตวิทยาของแต่ละบุคคล ฯลฯ ล้วนถือว่าเป็นผลมาจากการทำงานของพระวิญญาณบริสุทธิ์ทั้งสิ้น กล่าวสั้นๆก็คือถ้าหากมองการเปลี่ยนศาสนาในเชิงเทววิทยาก็อาจกล่าวได้ว่าผู้ที่เปลี่ยนศาสนานั้นเปลี่ยนเพราะการทำงานของพระวิญญาณบริสุทธิ์นั่นเอง ยกตัวอย่างนักวิชาการด้านศาสนา เช่น Sanneh (2003) มองว่า การเปลี่ยนศาสนาเกิดจากปัจจัยภายใน ไม่ใช่ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในในกรณีนี้ก็คือการทำงานของพระจิตเจ้าภายใต้การนำของพระเยซูซึ่งปัจจัยภายนอกทุกอย่างที่เกิดขึ้นล้วนเกิดจากพระประสงค์ของพระเจ้า นอกจากนี้ในพระคัมภีร์ใหม่ยังมีการใช้อุปมาอุปไมยหลายคำเพื่อกล่าวถึงประสบการณ์การเปลี่ยนศาสนาเช่นบังเกิดใหม่ในจอห์น 3:5 หรือคนที่ถูกสร้างใหม่ ใน 2 โครินธ์ 5:17 เสื้อผ้าใหม่ใน โครินธ์ 3:16-17, การเกิดใหม่ในพระเยซูคริสต์ในโรม 6:5-6 กลับจากความมืดมาถึงความสว่างใน กิจการฮักรสวก 26:18 ซึ่งคำอุปมาอุปไมยเหล่านี้ก็มีนัยยะถึงชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปภายหลังจากเปลี่ยนศาสนานั้นเอง

คำถามต่อไปก็คือ แล้วในพระคัมภีร์อัลกุรอานเองได้กล่าวถึงความหลากหลายของศาสนาไว้ว่าอย่างไร ก่อนอื่นต้องทำความเข้าใจว่ามีนักศาสนา นักวิชาการ หรือนักเทววิทยามากมายที่พยายามกล่าวถึงศาสนาแบบพหุนิยมที่ว่าไม่ว่าจะนับถือศาสนาใดก็ตาม ทุกศาสนาล้วนแต่นำมนุษย์ไปสู่ความหลุดพ้นทั้งสิ้น เช่น พระธรรมโกศาจารย์หรือท่านพุทธทาส (2550) เคยกล่าวไว้ว่าทุกศาสนามีจุดหมายปลายทางเหมือนกันหมดก็คือความรอด ไม่ว่าจะเป็นความรอดแบบพุทธศาสนา ความรอดแบบคริสตศาสนา หรือความรอดแบบอิสลามก็ตาม จุดหมายปลายทางของทุกศาสนาที่เพื่อความรอดทั้งสิ้น นอกจากนี้ในคริสตศาสนาก็มีนักเทววิทยามากมายที่เน้นถึงพหุนิยมทางศาสนาที่ว่าทุกศาสนาเท่ากันและนำไปสู่ความหลุดพ้นได้ เช่น Küng (1986) กล่าวไว้ว่าทุกศาสนาเท่ากันและทุกศาสนาล้วนมุ่งไปสู่ความจริงอันสูงสุด หรือ Hick (1982) อธิบายว่าความจริงสูงสุดสามารถเรียกได้หลายชื่อ ไม่ว่าจะเป็นเรียกว่าพระเจ้า เรียกว่าอัลเลาะห์ เรียกว่าธรรมะ ก็ล้วนหมายถึงความจริงที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ส่วนประเด็นที่ว่าความจริงอันสูงสุดนี้จะมีตัวตนอย่างที่คริสตชนหรือมุสลิมเข้าใจ หรือว่าไม่มีตัวตนอย่างที่พุทธศาสนิกชนเข้าใจนั้น มนุษย์ก็มีความจำกัดเกินกว่าที่จะเข้าใจได้ ทั้งนี้ ความแตกต่างทางด้านประวัติศาสตร์ แหล่งกำเนิด ภูมิศาสตร์ หรือวัฒนธรรมล้วนแต่ทำให้มนุษย์เข้าใจความจริงอันสูงสุดนี้แตกต่างออกไปตามภูมิหลังของตน แต่อันที่จริงความจริงอันสูงสุดนี้มีเพียงหนึ่งเดียว ทุกศาสนานำไปสู่ความจริงอันสูงสุดนี้ นอกจากนี้ Knitter (1985) นักเทววิทยาอีกคนหนึ่งก็มีความคิดคล้ายๆกับสองคนแรกกล่าวคือ โลกใบนี้มีศาสนาที่หลากหลายและทุกศาสนาก็มุ่งไปสู่ความหลุดพ้นของสังคมและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

นอกจากนี้ ทางฝ่ายศาสนาอิสลามเองก็มีนักเทววิทยาที่สนับสนุนความหลากหลายทางศาสนาด้วยเช่นกัน ยกตัวอย่างเช่น Ayoub (2005) ได้กล่าวไว้ว่ามนุษยชาติมีพระเจ้าเพียงหนึ่งเดียว แต่เนื่องจากความแตกต่างทางด้านภาษา ภูมิศาสตร์ และอารยธรรมทำให้เกิดความหลากหลายขึ้น และถึงแม้ว่าจะมีความหลากหลายมนุษยชาติก็สามารถเป็นหนึ่งเดียวกันได้ สำหรับพระคัมภีร์อัลกุรอานที่นักเทววิทยามุสลิมผู้นี้ได้หยิบขึ้นมาสนับสนุนมาจากซูเราะห์ที่ 2:213 ซึ่งกล่าวไว้ว่า "ครั้นต่อมาอัลลอฮ์ได้ส่งบรรดาศาสดาให้มาทำหน้าที่ประกาศข่าวดี และตักเตือน และพระองค์ทรงประทานคัมภีร์โดยสัจธรรม ให้ลงมาพร้อมกับพวกเขา เพื่อพระองค์ทรงพิพากษาระหว่างมวลมนุษย์ ในกรณีที่พวกเขาพิพาทกัน" ประเด็นสำคัญสำหรับพระคัมภีร์บทนี้ก็คือ ไม่ว่าจะเป็ศาสนาคริสต์หรือศาสนาอิสลามล้วนมาจากพระเจ้าและมนุษย์ก็ไม่ต้องสร้าง ความแตกต่างระหว่างกัน นอกจากนี้ ในพระคัมภีร์อัลกุรอานเองที่ส่วนใหญ่ใช้ภาษาอารบิกเพื่อสื่อความหมายนั้นได้มีการใช้คำว่ากาฟิรซึ่งหมายถึงผู้ที่ไม่เชื่อ อย่างไรก็ตาม ได้มีมุสลิมบางส่วนที่ได้แปลคำนี้โดยตรงตามตัวอักษรและไม่ได้ดูบริบททางประวัติศาสตร์ทั้งหมด จากการตรวจเอกสารของผู้วิจัยพบว่าคำว่ากาฟิรที่แท้จริงนั้นหมายความถึงผู้ที่ปฏิเสธความจริงอันสูงสุด (Yusuf, 2006: 321) ซึ่งความจริงอันสูงสุดนี้สามารถเรียกได้หลายชื่อ

อีกประเด็นหนึ่งที่ผู้วิจัยอยากจะกล่าวเพิ่มเติมในงานวิจัยชิ้นนี้ก็คือประเด็นที่ว่าศาสนาคริสต์และศาสนาอิสลามนั้นนับถือพระเจ้าองค์เดียวกันหรือไม่ จากการตรวจเอกสารที่เขียนโดยนักศาสนาและนักเทววิทยาพบว่าคริสตศาสนิกชนและมุสลิมนั้นเคารพในพระเจ้าองค์เดียวกัน เช่น Sameh (2004) กล่าวว่ามุสลิมและคริสเตียนนับถือพระเจ้าองค์เดียวกันและศาสนิกชนของศาสนาใดก็ตามจึงไม่ควรกล่าวอ้างว่าพระเจ้าของตนเหนือกว่าพระเจ้าของศาสนาอื่น ๆ หรือ Hick (1982) พูดไว้ว่าความจริงสูงสุดนั้นมีเพียงหนึ่งเดียวและเป็นนิรันดร์เพียงแต่มนุษยชาติที่มีข้อจำกัดจึงเข้าใจความจริงอันสูงสุดนี้แตกต่างออกไปตามประสบการณ์และพื้นฐานของตน นอกจากนี้ ยังมีประเด็นที่น่าสนใจก็คือถึงแม้มุสลิมและคริสตชนจะนับถือพระเจ้าองค์เดียวกัน แต่ลักษณะหรือคุณสมบัติของพระเจ้านั้นก็ถูกเข้าใจที่แตกต่างกันไป ยกตัวอย่างเช่น Smith (1985) นักเทววิทยาแนวพหุนิยมอธิบายไว้ว่าคริสตชนและมุสลิมตีความแนวความคิดเรื่องพระประสงค์ของพระเจ้าแตกต่างกัน สำหรับคริสตศาสนิกชนแล้วมนุษย์มีสิทธิ์ที่จะอธิษฐานหรือสวดภาวนาเพื่อขอพระเจ้าแต่สำหรับมุสลิมแล้วพระประสงค์ของพระเจ้าเป็นสิ่งที่ด้านทานไม่ได้

สำหรับงานวิจัยเชิงปริมาณ Fan (2006) ได้ทำการศึกษาคริสตจักรอีเวนเจลิคด้วยวิธีการสัมภาษณ์ขานักศึกษาชาวจีนแห่งมหาวิทยาลัยไอโอวาและมหาวิทยาลัยเวสเทิร์นอิลลินอยส์ซึ่งได้

ทำการศึกษาอยู่ในช่วงระหว่างปี 2002-2003 ซึ่งนักศึกษาชาวจีนเหล่านี้มาจากครอบครัวที่ไม่ได้นับถือศาสนาใดๆ (Atheism) แต่ภายหลังได้อพยพไปยังสหรัฐอเมริกาจึงได้เปลี่ยนมานับถือคริสตศาสนา ผลการวิจัยสรุปว่าสิ่งที่มีอิทธิพลต่อพวกเขาในการเปลี่ยนมานับถือคริสต์คือ หนึ่ง การได้รับการต้อนรับอย่างดีจากคริสตศาสนิกชน สอง ความผูกพันอย่างเหนียวแน่นกับชุมชนคริสเตียน สาม การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมและศาสนาทำให้พวกเขารู้จักตัวตนมากขึ้น สี่ วิถีชีวิตและภาวะทางสุขภาพจิตส่งผลให้ตัดสินใจเปลี่ยนศาสนา ห้า อีสรภาพในการแสวงหาความหมายของชีวิต และความพึงพอใจทำให้ตัดสินใจหันมาเป็นคริสตชน และการมีประสบการณ์ส่วนตัวกับพระเจ้าคือเหตุผลสุดท้ายที่ทำให้พวกเขาเปลี่ยนศาสนา

Yang (1998) ได้ศึกษาการเปลี่ยนศาสนาของชาวจีนอพยพที่โบสถ์คริสต์จักรอีเวนเจลิคในสหรัฐอเมริกา ด้วยวิธีการสัมภาษณ์และการสังเกตพบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนศาสนาของชาวจีนอพยพกลุ่มนี้ คือ การได้ย้ายไปอยู่ในประเทศที่ทันสมัยกว่า รวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่ทำให้พวกเขาตัดสินใจเปลี่ยนใจหันมานับถือศาสนา และ คริสตศาสนาทำให้พวกเขาค้นพบเอกลักษณ์และความเป็นตัวตนที่แท้จริง นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยทางด้านสังคมวิทยาและบทบาทของสถาบันศาสนาที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเป็นคริสตศาสนิกชน

Kammerer (1990) ได้ทำการวิจัยเรื่องการเปลี่ยนศาสนาของชาวเขาเผ่าอาข่าในประเทศไทยที่เปลี่ยนจากนับถือศาสนาท้องถิ่นมาเป็นศาสนาคริสต์ด้วยวิธีวิจัยเอกสารพบว่า เหตุผลที่ชาวอาข่าเปลี่ยนศาสนา คือ หนึ่ง ชาวเขาเหล่านี้รู้สึกว่าการพิธีกรรมเช่น ไหว้บรรพบุรุษและพวกเขา รู้สึกว่าเป็นภาระทางด้านเศรษฐกิจ สอง ชาวอาข่าเหล่านี้ต้องการมีเอกลักษณ์เฉพาะตนที่แตกต่างจากชาวเขาอื่นๆ ในประเทศไทยซึ่งส่วนมากเป็นพุทธศาสนิกชน และ สาม ศาสนาคริสต์สามารถปลดปล่อยพวกเขาจากความรู้สึกเครียดและความรู้สึกพลัดพรากทางด้านจิตใจ

Weber (1996) มองว่าการเปลี่ยนศาสนาสามารถเกิดขึ้นได้ในกลุ่มที่ผู้นำคริสตจักรเป็นคนมีเสน่ห์ซึ่งถือว่าเป็นอำนาจอย่างหนึ่งในความคิดของเขา ทั้งนี้ ผู้นำที่มีเสน่ห์จะมีอิทธิพลต่อด้านจิตใจของผู้ตามให้เชื่อฟังและปฏิบัติตามได้

Glock (2004) เสนอทฤษฎีเกี่ยวกับจิตวิทยาการเปลี่ยนศาสนาของวัยรุ่นสาวซึ่งทฤษฎีนี้จะเชื่อว่าวัยรุ่นสาวจะเปลี่ยนศาสนาโดยมีอารมณ์ด้านลบในจิตใจเป็นจุดเริ่มต้นและหลังจากนั้น

จึงแสวงหาศาสนา หรือ กลุ่มศาสนาใหม่ๆ เช่น ถ้าหากบุคคลเกิดความรู้สึกพลัดพรากทางด้านสังคม บุคคลผู้นั้นก็จะพยายามแสวงหาคริสตจักรที่มีขนาดใหญ่อยู่ แต่ถ้าหากบุคคลผู้นั้นรู้สึกพลัดพรากทางด้านเศรษฐกิจก็อาจเพียงแต่พยายามหากลุ่มย่อยๆ ของศาสนาอยู่ หรือหากบุคคลมีปัญหาทางด้านร่างกายก็จะไปหากลุ่มเคลื่อนไหวทางศาสนาที่เน้นทางด้านรักษาสุขภาพ และถ้าหากบุคคลใดรู้สึกว่าการริยธรรมส่วนตัวโดนพลัดพรากไปบุคคลผู้นั้นก็มักไปหากลุ่มศาสนาแนวปฏิรูปเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ เหล่านี้เป็นต้น

Elizabeth (2005) ได้ทำการสัมภาษณ์กลุ่มมุสลิมและคริสตชนที่เคยมีประวัติก่อความรุนแรงแต่ต่อมาภายหลังได้กลับใจหันมาปฏิบัติศาสนกิจอย่างเคร่งครัดพบว่า การที่จะระบุปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนศาสนา อาทิเช่น ปัจจัยทางด้านจิตวิทยา ปัจจัยทางด้านสังคม หรือปัจจัยทางด้านจิตวิญญาณ ฯลฯ เพียงเท่านี้ไม่เพียงพอ เพราะปัจจัยที่จะสามารถฝังรากลึกให้คนเปลี่ยนศาสนาหรือกลับใจหันมานับถือศาสนาได้อย่างแท้จริงและฝังรากลึกนั้นจะต้องมาจากทิวทัศน์ที่เป็นเรื่องเล่าต่างๆ (narratives) ซึ่งเรื่องเล่าเหล่านี้จะเข้าไปในจิตสำนึกและเปลี่ยนแปลงความเป็นตัวตนที่แท้จริงของพวกเขา กล่าวคือพวกเขาจะฟังเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนา เช่น ประวัติพระศาสดา ประวัตินักบุญ ฯลฯ หลังจากนั้น พวกเขาก็จะนำเรื่องเล่าเหล่านั้นให้เข้ามามีอิทธิพลต่อชีวิตจริงของพวกเขาและนำหลักศาสนาไปสู่ภาคปฏิบัติในชีวิตจริง

Maslim (2006) ได้ทำการศึกษาสตรีจากหลายเชื้อชาติในสหรัฐอเมริกาจำนวน 304 คนด้วยวิธีการส่งแบบสอบถามทางอีเมลล์เพื่อหาสาเหตุว่าทำไมสตรีชาวอเมริกันจึงหันมานับถือศาสนาอิสลาม ผลการวิจัยพบว่าสาเหตุของการเปลี่ยนศาสนาเรียงตามลำดับได้ดังนี้คือคุณค่าทางศาสนาอิสลามเหมาะสมกับคุณค่าทางครอบครัวและคุณธรรมของตน การไม่พอใจในศาสนาเดิมของตนและคิดว่าศาสนาใหม่ที่ตนนับถือดีกว่า ศาสนาอิสลามสามารถเพิ่มความเป็นตัวตนของพวกเขาได้ ศาสนาอิสลามเข้ากันได้กับทัศนคติทางวัฒนธรรมต่างๆ เช่น เชื้อชาติและเพศของตน ศาสนาอิสลามสามารถให้ความรู้สึกปลดปล่อยจากความกดดันทางสังคม ก่อนหน้าที่จะเปลี่ยนศาสนาก็มิได้เคร่งศาสนาใดๆนักจึงคิดว่าศาสนาอิสลามคือทางเลือกที่ดีที่สุด เปลี่ยนศาสนาเพราะคู่สมรส ความรู้สึกเหมือนเป็นบุคคลชายขอบจากศาสนาเดิม และสุดท้ายคือเปลี่ยนศาสนาเพราะได้รับอิทธิพลจากพี่น้องชาวมุสลิม

Blasi (2009) ที่กล่าวว่า การเปลี่ยนศาสนามีทั้งปัจจัยดึงและปัจจัยผลัก ปัจจัยดึงก็คือปัจจัยที่เกิดจากองค์การศาสนานั้นๆ เช่น บทบาทต่างๆ ที่มีต่อสังคม ส่วนปัจจัยดึงจะเกิดจากแต่ละบุคคลที่อยากเข้าไปมีส่วนร่วมในศาสนานั้นๆ เพื่อกิจกรรมสาธารณกุศลเหล่านี้ เป็นต้น

นอกจากนี้ งานวิจัยเชิงปริมาณอื่นๆ ที่อยากจะกล่าวเสริมได้แก่ Federici, Caddeo, and Tommasi (2009) ที่กล่าวถึงการเปลี่ยนศาสนาผ่านมุมมองทางจิตวิทยาเชิงสังคมไว้ว่า โครงสร้างจิตของมนุษย์จะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมหรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือพฤติกรรมของมนุษย์เริ่มมาจากจิตตระหนักรู้ ทั้งนี้มีทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง อาทิเช่น ทฤษฎีเรื่องกฎของเหตุและผล กล่าวคือ โครงสร้างของจิตมนุษย์ในส่วนจิตตระหนักรู้นี้จะสามารถสร้างเหตุผลให้กับมนุษย์เกี่ยวกับสิ่งสูงสุดและกระบวนการเปลี่ยนศาสนาจะเกิดขึ้นผ่านกระบวนการในการยอมรับเหตุบางอย่างที่มาจากสิ่งที่อยู่ นอกเหนือประสาทสัมผัส Berzano and Martoglio (2009) เสนอทฤษฎีการแบ่งประเภทของศาสนาไว้ดังนี้ การเปลี่ยนศาสนาแบบแนวตั้งซึ่งเป็นเรื่องของอัครดาของคณาหนึ่งและการมีประสบการณ์ในศาสนาใหม่อันเป็นเหตุให้ต้องมีชีวิตใหม่ การเปลี่ยนศาสนาแบบกระบวนการ หมายถึงการเปลี่ยนศาสนาแบบค่อยเป็นค่อยไปเป็นการปรับอัตลักษณ์ของบุคคลให้เข้ากับกลุ่มศาสนาใหม่ที่ตนเข้าไปนับถือ ประเภทต่อไปเป็นการเปลี่ยนศาสนาแบบแนวนอนซึ่งก็คือการเปลี่ยนอันเนื่องมาจากเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มคนในศาสนาใหม่นั้นๆ ประเภทถัดไปเป็นการเปลี่ยนศาสนาเพราะถูกบังคับ และสุดท้ายเป็นการเปลี่ยนศาสนาเพียงเพื่อการไลฟ์สไตล์ใหม่เท่านั้น Iannaccone (1990) ที่สำรวจชาวอเมริกันที่หันมานับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกพบว่า 85% อายุก่อน 30 ปี Barro and Hwang (2007) กล่าวว่า การเปลี่ยนศาสนาพบได้มากในประเทศที่มีศาสนาหลากหลาย และ Lehrer (1998) และ Sherket (2004) ที่กล่าวว่า การเปลี่ยนศาสนามักเกิดจากตัวแปรคือแต่งงานกับคนต่างศาสนามากที่สุด

ทั้งนี้ หากมองการเปลี่ยนศาสนาในเชิงสังคมวิทยาหรือการสื่อสารก็จะมีทฤษฎีที่เกี่ยวข้องที่อาจจะสามารถนำมาอธิบายการเปลี่ยนศาสนาของคนจำนวนมากหรือพฤติกรรมหมู่คณะ ทฤษฎีนี้ได้แก่ ทฤษฎีการบรรจบกันหรือการเข้ากันได้ ซึ่งเป็นทฤษฎีที่ย้ำทางด้านพฤติกรรมของฝูงชนอันเป็นพฤติกรรมของคนจำนวนหนึ่ง ซึ่งตามปกติแล้วต่างแสดงออกตามปัจจัยภายนอกมาเร้าหรือมากระตุ้น กล่าวคือ พฤติกรรมของหมู่คณะหรือพฤติกรรมรวมหมู่เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างหนึ่งที่สามารถทำให้เกิดความเป็นเอกภาพของสังคมใดสังคมหนึ่งที่ต่างพร้อมใจกันแสดงออก เช่นนั้นๆ การเข้ากันได้มีลักษณะเป็นการรวมหมู่ทางนามธรรม เป็นการรวมหมู่ที่มีปรากฏแก่ประชาชนในสังคมเดียวกัน ซึ่งถือได้ว่าเป็นลักษณะของพฤติกรรมของกลุ่มคนในสังคมหนึ่งที่มี

วัฒนธรรมหนึ่งๆกับวัฒนธรรมของชนอีกสังคมหนึ่ง หรือหากมองในเชิงมานุษยวิทยาสามารถเรียกได้ว่าเป็นการบรรจบกันทางวัฒนธรรม ยกตัวอย่างในกรณีนี้ก็คือวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวอินโด และวัฒนธรรมของคริสตศาสนา ทฤษฎีการบรรจบกันนี้ เป็นการนำคำที่มีความหมายและสามารถสื่อสารได้ เป็นที่เข้าใจได้นำมาใช้และสามารถแสดงให้เห็นถึงความคล้ายคลึงกันด้านพฤติกรรมของคนแต่ละกลุ่ม สำหรับในแง่สังคมวิทยาทฤษฎีการเข้ากันได้หรือการบรรจบกันหมายถึงชนสองกลุ่มที่อยู่แยกจากกันอิสระไม่เคยมีการติดต่อเกี่ยวข้องกับเลยแต่ต่อมาเกิดมีลักษณะที่ป้องกันได้ เช่น การร้องเพลงลาวกระทบไม้ของชาวไทยที่ใช้ไม้ไผ่ยาว 4 อัน รองรับ 2 อัน และ เคาะจังหวะอีก 2 อัน ซึ่งไปพ้องกับการร้องรำชนิดหนึ่งของชาวฟิลิปปินส์ (บุญลือ วันทายนต์, 2544: 65) ซึ่งปรากฏว่าต่อมาไม่ได้มีหลักฐานใดว่าทั้งสองวัฒนธรรมนี้หยาบยืมซึ่งกันและกัน คือต่างกลุ่มต่างก็มีวิวัฒนาการอิสระแต่บรรลุผลหรือลักษณะบางอย่างร่วมกันได้ กล่าวสั้นๆก็คือ ทฤษฎีการบรรจบกันอาจนำมาใช้ในเชิงวิวัฒนาการซึ่งหมายถึงการที่กลุ่มชนสองกลุ่มอยู่แยกจากกันเป็นอิสระไม่ได้มีการติดต่อสื่อสารกัน แต่ต่อมาเกิดมีลักษณะบางอย่างที่ป้องกันได้ เช่น วัฒนธรรม ฯลฯ ส่วนในเชิงจิตวิทยาอธิบายทฤษฎีการบรรจบกันว่าเป็นเพียงทัศนคติหนึ่งหรือความเห็นหนึ่งๆเท่านั้น กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือเป็นแค่กระบวนการชักนำของจิต

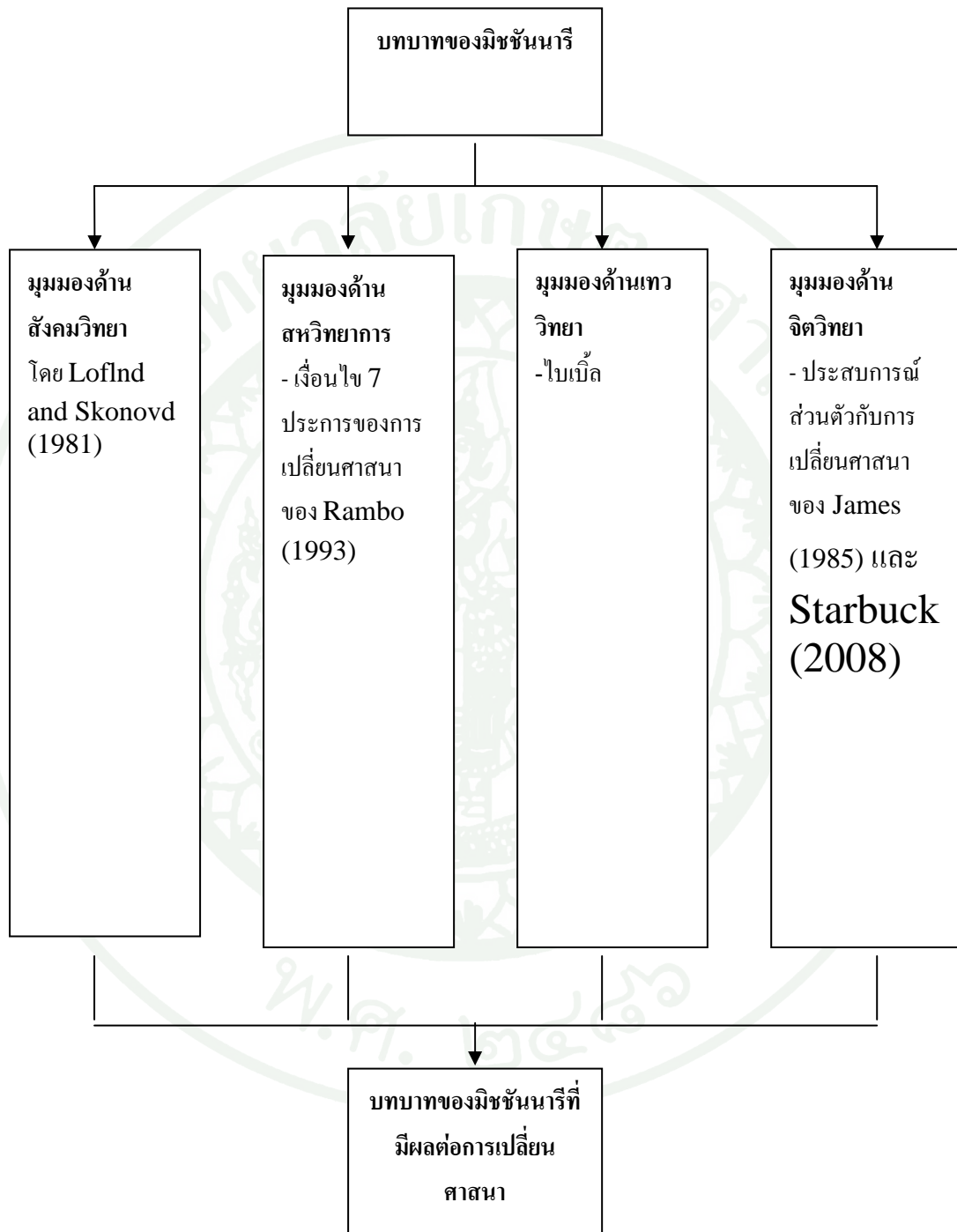
สรุปสำหรับทฤษฎีการบรรจบกันนี้เป็นทฤษฎีหนึ่งที่กล่าวถึงลักษณะของกลุ่มชนสองกลุ่มที่ไม่เคยมีการติดต่อสัมพันธ์กันมาเลย แต่สามารถมีบางสิ่งบางอย่างที่คล้ายคลึงกันและเหมือนกันได้ เช่นด้านชีวภาพ กายภาพ หรือวัฒนธรรม ซึ่งเป็นทฤษฎีที่กล่าวถึงความบังเอิญทางพฤติกรรมของคนสองกลุ่ม และความบังเอิญนี้หากกล่าวในเชิงสังคมวิทยาแล้วก็มีได้มีปัญหาแต่อย่างไรเพราะเน้นวิเคราะห์ในบริบทเชิงสังคม ไม่ว่าจะเหมือนหรือคล้ายก็บรรจบหรือเข้ากันได้ แต่หากในมองจิตวิทยาแล้วทฤษฎีการบรรจบกันจะเน้นไปที่ระดับปัจเจกบุคคลอันเป็นการมองที่แคบลงมาโดยยึดความสำคัญของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

หากมองการเปลี่ยนศาสนาในเชิงพฤติกรรมรวมหมู่แล้วก็ยังมีทฤษฎีอีกหนึ่งทฤษฎีในเชิงสังคมวิทยาที่สามารถนำมาวิเคราะห์การเปลี่ยนศาสนาได้ก็คือทฤษฎีค่านิยมเพิ่มของ Smelser (1968) ทั้งนี้ เขาได้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมของหมู่คณะหรือพฤติกรรมรวมหมู่ไว้ว่าเป็นความพยายามของคนที่จะเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางสังคม ประชาชนมักจะใช้ความพยายามเช่นนั้นตามพื้นฐานของสิ่งที่เขาเรียกกันว่าความเชื่อที่ระบาคในหมู่ประชาชน โดยความเชื่อที่ระบาคนั้นอาจมีความหมายถึงไสยศาสตร์ อำนาจลึกลับต่างๆ โดยโลกนี้จะถูกบรรยายให้เห็นจริงในเรื่องลึกลับเหล่านั้นซึ่งทั้งหมดเป็นอำนาจที่ยิ่งใหญ่ รวมถึงการคบคิดกันกระทำความผิดหรือ

สัญญาต่างๆที่ฟุ่มเฟือยและเกินความจำเป็น ทั้งนี้ทฤษฎีของเขาก็คล้ายคลึงกับมโนคติหรือค่านิยมอื่นๆที่เป็นที่ยอมรับ โดยทั่วไปในสังคมซึ่งมักเพิ่มค่าขึ้นทางด้านเศรษฐศาสตร์ โดยมองเห็นความจำเป็นจากสิ่งฟุ่มเฟือยเป็นที่ยอมรับกันในสังคม อย่างเช่นการแปรรูปเหล็ก เป็นต้น อีกกรณีหนึ่งก็คือ ค่านิยมเพิ่มยังหมายถึงการใส่ค่านิยมอื่นๆเข้าไปในขั้นตอนหรือกระบวนการต่างๆให้ทันสมัยมากยิ่งขึ้น อาจเป็นการประยุกต์มโนคติทางด้านวัตถุกับพฤติกรรมรวมหมู่เพื่อที่จะสามารถกล่าวได้ว่า อุบัติเหตุของพฤติกรรมนั้นๆเกิดจากสาเหตุใด เขาได้กำหนดคุณค่าชีวิตของสังคมให้ได้รับการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งค่านิยมของสิ่งของหรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆในรูปของความทันสมัย มีการสร้างทัศนคติด้านค่านิยมเพิ่มมาเสนอเพื่อสนองตอบความต้องการของสังคมเพื่อให้มีการยอมรับในค่านิยมนั้นๆ และการที่สังคมยอมรับค่านิยมต่างๆเหล่านี้ จึงเป็นผลทำให้เกิดพฤติกรรมรวมหมู่ขึ้น โดยเป็นกลุ่มของผู้ที่มีค่านิยมเพิ่มในสิ่งนั้นๆ เช่น ในกรณีของสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมเมืองหลวงผู้ที่ไม่มีรถยนต์ส่วนตัวไว้ใช้อาจถูกมองว่าเป็นของแปลก เพราะไม่เข้าหลักของค่านิยมเพิ่ม ดังนั้น ค่านิยมเพิ่ม จึงเป็นเรื่องของการปลูกฝังทัศนคติของประชาชนอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งวิวัฒนาการมาจากการปลูกฝังค่านิยมอื่นๆในอดีต เช่น การเล่นกีฬาบางประเภท การเล่นเครื่องลายคราม เหล่านี้ เป็นต้น

อีกทฤษฎีหนึ่งที่จะสามารถนำมาอธิบายปรากฏการณ์การเปลี่ยนศาสนาได้ในบางกรณีก็คือทฤษฎีเกมส์ที่ว่าด้วยการแปรติดต่อซึ่งถือว่าเป็นทฤษฎีทางสังคมวิทยาทางด้านพฤติกรรมรวมหมู่ ทฤษฎีนี้ก็มีลักษณะคล้ายๆกับทฤษฎีก่อนหน้านี้อยู่บ้างในเชิงมองปรากฏการณ์ทางสังคมในเชิงหมู่คณะที่มีลักษณะการแสดงออกร่วมกันที่เหมือนกันบางอย่าง โดยจะมีการตั้งสมมุติฐานขึ้นมาทุกๆคนจะตัดสินใจด้วยตนเองตลอดเวลา หรือมีจิตผูกพันอยู่กับกลุ่ม กล่าวอีกอย่างก็คือ พฤติกรรมกลุ่มหรือบทบาทของกลุ่มจะมีบทบาทและมีอิทธิพลต่อแต่ละบุคคล

กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาบทบาทของมิชชันนารี

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มประชากรที่เป็นมุสลิมชาวอินโดนีเซียที่เปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์อย่างเป็นทางการด้วยการเข้าพิธีรับบัพติศมา ณ คริสตจักรอีเวนเจลิค ทุกสาขาในสาธารณรัฐอินโดนีเซีย เมื่อปี 2008 ซึ่งกลุ่มประชากรมีทั้งหมด 440 ราย ทั้งนี้ ในพิธีรับบัพติศมาจะเป็นการล้างบาปเฉพาะผู้ใหญ่เท่านั้น สำหรับเด็กที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะจะมีพิธีล้างบาปต่างหาก ฉะนั้น กลุ่มประชากรที่ทำการศึกษาจะเป็นผู้ใหญ่อายุ 16 ปี ขึ้นไป

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถามซึ่งผู้วิจัยได้ประยุกต์มาจาก แบบสอบถาม ประสพการณ์การเปลี่ยนศาสนาในผู้ใหญ่ ที่พัฒนาโดย Kahn and Greene (2004) ซึ่งเป็นแบบสอบถามที่เป็นที่สนใจในหลายๆชิ้นงานวิจัยและเป็นแบบสอบถามที่พัฒนาขึ้นมาตามกรอบทฤษฎีการเปลี่ยนศาสนาโดย Rambo (1993) โดยผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามไปให้นักแปลชาวอินโดนีเซียเพื่อแปลจากภาษาอังกฤษเป็นภาษาอินโดนีเซีย เมื่อได้แบบสอบถามที่เป็นภาษาอินโดนีเซียแล้วผู้วิจัยได้ขอเสนอให้ผู้ทรงคุณวุฒิชาวอินโดนีเซียเพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Item Objective Congruence : IOC) จำนวน 3 ท่าน ผลลัพธ์คือได้ค่า IOC 0.60 นอกจากนี้นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้ว ไปทดลองใช้ (Try Out) กับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 10 ชุด เพื่อนำผลไปหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) เพื่อแสดงความคิดเห็นถึงภาษา การสื่อความหมายรวมถึงการทดสอบความเข้าใจของคำถามในแบบสอบถามว่าชัดเจนหรือไม่ก่อนนำไปดำเนินการจริง ส่วนในประเทศไทยนั้น ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่พัฒนามาจากภาษาอังกฤษดังกล่าวไปทดสอบกับผู้เปลี่ยนศาสนาชาวไทยโดยใช้สูตรหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α -Coefficient) ของ ครอนบัก (Cronbach's Alpha Coefficient) ผลลัพธ์ค่าแอลฟาที่ได้จะแสดงถึงระดับความคงที่ของแบบสอบถาม โดยจะมีค่าระหว่าง $0 < \alpha < 1$ ค่าที่ใกล้เคียงกับ 1 แสดงว่ามี

ความเชื่อมั่นสูง (กัลยา วานิชย์บัญชา, 2549: 445) ผลการทดสอบค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถาม ซึ่งหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาได้เท่ากับ 0.956 ซึ่งถือว่าอยู่ในเกณฑ์ที่สามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือในงานวิจัยได้ สำหรับแบบสอบถามดังกล่าวแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลส่วนตัวของประชากร ได้แก่ อายุ เพศ ระดับการศึกษา สถานภาพการสมรส ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบให้เลือกตอบ

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนศาสนาของมุสลิมชาวอินโดนีเซีย ณ คริสตจักรอีเวนเจลิค สาธารณรัฐอินโดนีเซีย ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบเลือกตอบ 5 ตัวเลือก จำนวน 16 ข้อ และมีมาตรวัด 5 ระดับตามแบบ Likert Scales คือ เห็นด้วยมากที่สุด เห็นด้วยมาก เห็นด้วยปานกลาง เห็นด้วยน้อย และ เห็นด้วยน้อยที่สุด โดยมีช่วงคะแนนและความหมายดังนี้

ช่วงคะแนน	ความหมาย
4.51-5.0	มีอิทธิพลมากที่สุด
3.51-4.50	มีอิทธิพลมาก
2.51-3.50	มีอิทธิพลปานกลาง
1.51-2.50	มีอิทธิพลน้อย
1.00-1.50	มีอิทธิพลน้อยที่สุด

ส่วนที่ 3 เป็นแบบสอบถามแบบเปิด กล่าวคือ ให้ผู้ตอบแบบสอบถามระบุถึงปัจจัยและเหตุผลที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนศาสนาได้อย่างเสรีและเพื่อให้ผู้วิจัยได้ทราบถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนศาสนาได้อย่างครอบคลุมมากที่สุด

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลตามลำดับขั้นตอนดังนี้

1. ในเบื้องต้นผู้วิจัยได้ขอความร่วมมือจากมิชชันนารีและอาจารย์สอนศาสนา ณ คริสตจักร

อีเวนเจลิค สาธารณรัฐอินโดนีเซีย เพื่อขออนุญาตทำวิจัยและขอความร่วมมือให้คนในคริสตจักร
ทำการแจกแบบสอบถามไปยังกลุ่มประชากรมุสลิมชาวอินโดนีเซียที่เข้าพิธีบัพติศมาทั้ง 729 คน

2. ผู้วิจัยได้ติดต่อให้อาจารย์มหาวิทยาลัยศาสนศาสตร์ชาวอินโดนีเซีย ณ คริสตจักร
อีเวนเจลิค เพื่อแปลแบบสอบถามแบบสอบถามประสบการณ์การเปลี่ยนศาสนาในผู้ใหญ่จาก
ภาษาอังกฤษให้เป็นภาษาอินโดนีเซีย

3. ผู้วิจัยได้ขอความร่วมมืออาจารย์วิทยาลัยศาสนศาสตร์ชาวอินโดนีเซียเพื่อทำการทดสอบ
(Pre-test) เพื่อหาค่าความน่าเชื่อถือของแบบสอบถามซึ่งเป็นภาษาอินโดนีเซียดังกล่าว และเพื่อให้
มั่นใจว่าจะไม่มีคำถามซ้ำๆ โดยได้ทำการทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างมุสลิมชาวอินโดนีเซียซึ่งเข้ารับ
บัพติศมาเมื่อในช่วงก่อนปี 2008 จำนวน 10 ราย

4. มิซซันนารีท้องถิ่น ณ คริสตจักรอีเวนเจลิคแจกไปยังกลุ่มประชากรทั้งแบบให้โดยตรง
ทางไปรษณีย์ โทรศัพท์และทางอิเล็กทรอนิกส์

5. นับจากวันที่แจกแบบสอบถามซึ่งเริ่มตั้งแต่ วันที่ 30 มีนาคม ถึงวันที่ 16 พฤษภาคม 2552
มีแบบสอบถามกลับคืนมาทั้งสิ้น 551 ราย คิดเป็นร้อยละ 75.5 อย่างไรก็ตาม ในส่วนแรกของ
แบบสอบถามจะมีการถามผู้ตอบแบบสอบถามว่าเปลี่ยนศาสนาโดยการสมรสหรือไม่ หากมีการ
ตอบว่า ใช่ ผู้วิจัยจะไม่นำแบบสอบถามนั้นมาพิจารณาในการวิจัยครั้งนี้ เพราะผู้วิจัยต้องการศึกษา
ปัจจัยต่างๆในการเปลี่ยนศาสนาของมุสลิมชาวอินโดนีเซียอันเนื่องมาจากสาเหตุต่างๆที่ไม่ใช่โดย
การสมรส ทั้งนี้มีแบบสอบถามที่ต้องคัดออกจำนวน 111 ราย ดังนั้นจะเหลือแบบสอบถามที่ใช้ใน
การพิจารณาทั้งสิ้น 440 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 60.3 ของกลุ่มประชากร สำหรับ คำถามเปิดใน
แบบสอบถามนั้น ผู้วิจัยได้นำไปให้อาจารย์ ณ คริสตจักรอีเวนเจลิคเพื่อแปลให้เป็นภาษาอังกฤษ

7. ผู้วิจัยตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลในแบบสอบถามแล้วจึงทำการประมวลผลด้วย
โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS (Statistic Package for Social Science)

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ในส่วนแรกของแบบสอบถามจะเป็นข้อมูลส่วนตัวของประชากร ซึ่งในส่วนนี้จะมีการใช้โปรแกรม SPSS (The Statistical Package for the Social Science) เพื่อหาความถี่ ค่ากลาง และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
2. ในส่วนที่สองของแบบสอบถามจะเป็นการหาปัจจัยที่ส่งผลให้มุสลิมชาวอินโดนีเซีย เปลี่ยนมานับถือคริสตศาสนา โดยมีการหาค่ากลางเพื่อจัดอันดับและเสนอเป็นตาราง ซึ่งจะมีการใช้โปรแกรม SPSS (The Statistical Package for the Social Science) เพื่อหาค่าดังกล่าว
3. ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพก็จะมาจากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การบรรยาย ความเห็นอกเห็นใจ ความเข้าใจ การตีความ และการอธิบาย
4. นอกจากนี้ ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ Rambo (1993) ได้เสนอแนะระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพหกประการเพื่อการศึกษาการเปลี่ยนศาสนา ประกอบด้วย การสังเกตการณ์ การบรรยาย ความเห็นอกเห็นใจ ความเข้าใจ การตีความ และการอธิบาย ซึ่งองค์ประกอบทั้งหกประการนี้จำเป็นอย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจปรากฏการณ์การเปลี่ยนศาสนา อีกประการหนึ่งที่ผู้วิจัยพึงระวังก่อนที่จะดำเนินการวิจัยก็คืออคติหรือความลำเอียงส่วนตัวถ้าหากผู้วิจัยไม่มีความชอบในศาสนานั้นๆ ดังนั้น ความตระหนักรู้ในตนเองและความเห็นอกเห็นใจก็เป็นวิธีการอันหนึ่งที่จะช่วยผู้วิจัยดำเนินการวิจัยโดยปราศจากอคติส่วนตัวได้ นอกจากนี้ วิธีการทั้งหกประการนี้ยังต้องประกอบไปด้วยความรู้แบบสหวิทยาการ เช่น จิตวิทยา เทววิทยา รวมถึงความรู้ทางด้านวัฒนธรรม มานุษยวิทยา และสังคมวิทยาอีกด้วย

บทที่ 4

ผลการวิจัยและข้อวิจารณ์

ผลการวิจัย

สำหรับข้อมูลเชิงประชากร จากข้อมูลในแบบสอบถามพบว่าคุณลักษณะของประชากรเป็นชายทั้งหมด 197 คน (44.77 %) หญิง 243 คน (55.22 %) มีอายุระหว่าง 16 – 20 ปีมากที่สุด เป็นจำนวน 132 ราย (29.99 %) รองลงมาคืออายุ 21 – 25 ปี จำนวน 109 ราย (24.77 %) รองลงมาอายุ 26 – 30 ปี 98 ราย (22.27 %) อายุ 41 – 45 ทั้งหมด 52 ราย (11.81 %) อายุ 31 – 40 มี 44 ราย (9.99 %) ตามมาด้วยช่วงอายุระหว่าง 51 – 60 ปี 5 ราย (1.136 %) ทั้งนี้ ไม่พบผู้เปลี่ยนศาสนาที่มีอายุเกิน 60 ปีแต่อย่างใด สำหรับระดับการศึกษาพบว่าผู้เปลี่ยนส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือกำลังศึกษาเป็นจำนวนทั้งสิ้น 258 ราย (58.63 %) รองลงมาคือระดับชั้นมัธยมปลาย 109 ราย (24.77 %) และปริญญาโทหรือสูงกว่าทั้งหมด 73 ราย (16.59 %)

ในภาพรวมปัจจัยที่เป็นเหตุให้ตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาที่พบได้มากที่สุดคือผู้เปลี่ยนศาสนา ระบุว่าพบกับวิกฤตชีวิตหรือมีปัญหาบางอย่างอันนำไปสู่การตัดสินใจเปลี่ยนศาสนา การมีประสบการณ์ทางศาสนาบางอย่างที่เป็นเหตุให้ตัดสินใจเปลี่ยนศาสนา คิดว่าการเปลี่ยนศาสนาสามารถแก้ปัญหาชีวิตได้ และผู้เปลี่ยนพบว่าชีวิตที่ดีขึ้นจากการเปลี่ยนศาสนา

ปัจจัยที่พบได้รองลงมาคือผู้เปลี่ยนต้องการแสวงหาความหมายของชีวิตและเพิ่มความเป็นตัวตน การมีปัญหาทางด้านจิตวิทยาและจิตวิญญาณ ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ รวมถึงปัญหาสังคม และการเมืองอันเป็นเหตุให้ตัดสินใจเปลี่ยนศาสนา เปลี่ยนศาสนาเพราะมีพระเยซูเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตและมีพระคัมภีร์เป็นแรงบันดาลใจ นอกจากนี้ ผู้เปลี่ยนศาสนายังระบุว่าความเจ็บป่วยไม่สบายหรืออุบัติเหตุก็เป็นเหตุปัจจัยให้ตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาและผู้เปลี่ยนศาสนาได้แสวงหาข้อมูลต่างๆเกี่ยวกับศาสนาใหม่ก่อนการตัดสินใจเปลี่ยนศาสนา ทั้งนี้ความประทับใจในนิสัยของคริสตศาสนิกชนและการเปลี่ยนศาสนาของคนส่วนมากก็เป็นเหตุให้ตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาได้อีกด้วย สุดท้ายอำนาจบังคับภายในองค์กรเองก็เป็นเหตุแห่งการเปลี่ยนศาสนา

ตารางที่ 1 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนศาสนา

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนศาสนา	ค่าเฉลี่ย	S.D.	อันดับ	ระดับ
1. ปัญหาทางการเมืองภายในประเทศหรือปัญหาด้านสังคมเกี่ยวข้องกับ การเปลี่ยนศาสนา	4.10	0.874	8	มาก
2. ปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นเหตุให้มีผลต่อการเปลี่ยนศาสนา	4.12	0.786	7	มาก
3. คิดว่าปัจจัยทางด้านจิตวิทยาหรือจิตวิญญาณเป็นสาเหตุที่ทำให้เปลี่ยนศาสนาหรือไม่	4.13	0.745	6	มาก
4. มีวิกฤติหรือปัญหาชีวิตบางอย่างจึงตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาหรือไม่	4.61	0.675	1	มากที่สุด
5. ต้องการแสวงหาความหมายของชีวิตและเพิ่มความเป็นตัวตน	4.44	0.861	5	มาก
6. อุปนิสัยขณะนิตยของคริสตชนมีผลต่อการตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาหรือไม่	2.85	0.621	14	ปานกลาง
7. การเปลี่ยนศาสนาของคนส่วนมากมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาหรือไม่	2.68	0.556	15	ปานกลาง
8. การมีประสบการณ์ทางศาสนาบางอย่างมีผลต่อการตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาหรือไม่	4.58	0.545	2	มากที่สุด
9. พระคัมภีร์เป็นแรงบันดาลใจต่อการเปลี่ยนศาสนาหรือไม่	3.67	0.831	10	มาก
10. คิดว่าศาสนาที่เปลี่ยนมานับถือใหม่ช่วยแก้ปัญหาชีวิตได้จึงตัดสินใจเปลี่ยนศาสนา	4.57	0.935	3	มากที่สุด

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนศาสนา	ค่าเฉลี่ย	S.D.	อันดับ	ระดับ
11. คิดว่าเปลี่ยนศาสนาเพราะได้มีโอกาสรู้จักหรือมีปฏิสัมพันธ์หรือความรักใคร่ผูกพันกับกลุ่มคริสตศาสนิกชนจึงมีผลต่อการตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาหรือไม่	3.00	0.674	13	ปานกลาง
12. เปลี่ยนศาสนาเพราะมีพระเยซูเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต	3.89	0.474	9	มาก
13. ความเจ็บป่วยไม่สบาย อุบัติเหตุหรือการมีประสบการณ์ใกล้ความตายมีผลต่อการเปลี่ยนศาสนาหรือไม่	3.63	0.863	11	มาก
14. ได้แสวงหาข้อมูลต่างๆเกี่ยวกับศาสนาคริสต์ก่อนที่จะตัดสินใจเปลี่ยนศาสนา	3.61	0.786	12	มาก
15. มีอำนาจบังคับทางการเมืองของภายในองค์การศาสนามีอิทธิพลที่ทำให้ท่านเปลี่ยนศาสนาหรือไม่	1.95	0.432	16	น้อย
16. คิดว่ามีชีวิตที่ดีขึ้นหรือชีวิตเปลี่ยนไปภายหลังจากที่หันมานับถือคริสตศาสนาหรือไม่	4.54	0.535	4	มากที่สุด

นอกจากนี้ สำหรับในส่วนของคำถามแบบเปิดที่ให้ตอบแบบสอบถามระบุถึงปัจจัยและเหตุผลที่เปลี่ยนศาสนามีดังนี้คือ มีปัญหาด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่นในสังคม การมีปัญหาทางด้านความสัมพันธ์กับบุคคลในครอบครัว ต้องการสร้างความแตกต่าง ต้องการขอบคุณมิชชันนารีที่สนับสนุนด้านการศึกษา ด้านสาธารณสุข และด้านการฝึกอาชีพ ประทับใจแนวทางการประกอบพิธีกรรมและเปลี่ยนศาสนาเพราะอยู่คนเดียวและต้องการเพื่อน และมีผู้ตอบแบบสอบถามรายหนึ่ง ที่ระบุว่าเปลี่ยนศาสนาเพราะต้องการสร้างความแตกต่างจากครอบครัว

ในภาพรวมยังพบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนศาสนาที่พบในงานวิจัยชิ้นนี้สอดคล้องกับทฤษฎีของ Rambo (1993) ที่ว่าด้วยเรื่องการเปลี่ยนศาสนาที่มีทั้งหมดเจ็ดประการ ได้แก่ บริบท (เช่น บริบททางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง) การพบกับวิกฤตชีวิต การแสวงหาความหมายและวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของชีวิต การเผชิญหน้ากันระหว่างผู้เปลี่ยนศาสนากับกลุ่มศาสนาใหม่ การมีปฏิสัมพันธ์กัน การเข้าไปมีส่วนร่วมในศาสนาใหม่ และ ผลลัพธ์ของชีวิตที่เปลี่ยนไปภายหลังเปลี่ยนศาสนา

เริ่มจาก ผลวิจัยที่ได้จากแบบสอบถามที่กลุ่มประชากรที่เปลี่ยนศาสนาดังกล่าวได้ระบุว่า ปัจจัยทางด้านสังคม การเมือง (ข้อ 1) และเศรษฐกิจมีผลต่อการเปลี่ยนศาสนา (ข้อ 2) โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก โดยผู้ที่ระบุว่าปัจจัยด้านการเมืองและสังคมเป็นเหตุให้ตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาอยู่ในช่วงอายุ 41 – 45 ปีมากที่สุด รองลงมาคือ อายุ 26 – 30 ปี รองลงมาคือ และ 51 – 60 ปี 31 – 40 ปี 16 – 20 ปี และ 21 – 25 ปีตามลำดับ ส่วนข้อที่ 2 ผู้ที่ระบุว่าเศรษฐกิจเป็นเหตุปัจจัยมากที่สุดอยู่ในช่วง 51 – 60 ปี ตามมาด้วย 41 – 45 ปี 26 – 30 ปี 16 – 20 ปี 21 – 25 ปี และ 31 – 40 ปีตามลำดับ เป็นไปได้ว่ากลุ่มผู้สูงอายุนั้นไม่ได้ทำงานและไม่มีรายได้ ตรงกันข้ามกับกลุ่มอายุ 31 – 40 ปีที่อยู่ในช่วงวัยทำงานมีรายได้ ทั้งนี้หากมีปัญหาด้านเศรษฐกิจแล้วในบางรายอาจต้องการแสวงหาความมั่นคงของชีวิตและทางเลือกหนึ่งของการเติมเต็มความว่างเปล่านั้นก็อาจจบลงที่การตัดสินใจเปลี่ยนศาสนา

นอกจากนี้ จากข้อมูลจากสารานุกรมของสหประชาชาติระบุว่าอินโดนีเซียเป็นประเทศที่ยากจนอย่างยิ่ง (Encyclopedia of the Nations, 2008: 1) ก็เป็นไปได้ว่าประเด็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจกับการเปลี่ยนศาสนาสอดคล้องกับทฤษฎีที่กล่าวไว้ว่า ผู้เปลี่ยนศาสนามักเผชิญกับปัญหาต่างๆ และการวิเคราะห์การเปลี่ยนศาสนานั้นต้องศึกษาจากบริบททั้งหมดทั้งในระดับมหภาคและระดับจุลภาค (Rambo, 1993: 20-43) นอกจากนี้ อีกปัจจัยหนึ่งที่ผลต่อการเปลี่ยนศาสนาก็คือคริสตศาสนิกชนซึ่งส่วนมากเป็นชาวจีนนั้น รัฐบาลเองก็สนับสนุนให้ไปประกอบอาชีพทางด้านค้าขาย อันเป็นเหตุให้ประชากรคริสเตียนชาวจีนร่ำรวยเงินทอง มีเงินทุนอุดหนุนส่งเสริมคริสตจักรเพื่อประกอบศาสนกิจและสาธารณกุศลต่างๆ รวมถึง การให้ความช่วยเหลือสังคม เงินทุน ทุนการศึกษา ฯลฯ แก่ผู้ยากไร้เช่นกัน นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับทฤษฎีที่ว่า การเปลี่ยนศาสนาพบมากในประเทศที่มีการจัดการที่ไม่ดี มีความมั่นคงทางสังคมและเศรษฐกิจน้อย (Rambo, 1993: 36) ซึ่งประเทศอินโดนีเซียเองก็เป็นประเทศที่กำลังพัฒนา ตรงกันข้ามกับประเทศญี่ปุ่น ถึงแม้ในญี่ปุ่นจะมีฆราวาสจำนวนมากและงบประมาณมหาศาลเพื่อสร้าง

โรงเรียน สาธารณสุข ช่วยเหลือเด็กกำพร้า แต่ทว่าจำนวนคริสตศาสนิกชนในญี่ปุ่นนั้นมีเพียงแค่มือกี้เปอร์เซ็นต์ของจำนวนประชากรเท่านั้น (Rambo, 1993: 36)

สำหรับประเทศอินโดนีเซียแล้วบริบททางสังคมทั้งระดับมหภาคและจุลภาค เช่นความยากจนบวกกับการได้รับความช่วยเหลือจากมิชชันนารีก็อาจเป็นเหตุให้ประชากรกลุ่มนี้ตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาได้ และก็อาจเป็นไปได้ว่าหากอินโดนีเซียเป็นประเทศที่มีการจัดการที่ดี มีสภาพเศรษฐกิจและสังคมดี ถึงแม้จะมีโอกาสได้พบกับมิชชันนารีหรือได้รับความช่วยเหลือบ้างก็ตาม ก็อาจจะพบการเปลี่ยนศาสนาได้น้อยลง นอกจากนี้ ผลการวิจัยชิ้นนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องการเปลี่ยนศาสนาของชาวเขาเผ่าอาข่าในประเทศไทยที่ผลงานวิจัยดังกล่าวพบว่าชาวเขากลุ่มนี้เปลี่ยนศาสนาด้วยเหตุผลทางด้านเศรษฐกิจ เช่น การปลดปล่อยจากพิธีกรรมเช่น ใหว่ผีบรรพบุรุษที่ราคาแพงมากซึ่งชาวเขากลุ่มนี้ต้องแบกภาระ และการเปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ก็สามารถปลดปล่อยพวกเขาจากพิธีกรรมที่มีราคาแพงได้ (Kammerer, 1990: 291)

สำหรับปัจจัยทางด้านจิตวิทยา (ข้อ 3) ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งในการเปลี่ยนศาสนาโดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก (4.134) เช่นกัน กลุ่มช่วงอายุที่ระบุว่าปัจจัยทางด้านปัญหาทางด้านจิตวิทยาอันเป็นเหตุให้นำไปสู่การเปลี่ยนศาสนามีอายุระหว่าง 51 – 60 ปี และ 41 – 45 ปีมากที่สุด ตามมาด้วย 16 – 20 ปี 26 – 30 ปี 31 – 40 ปี และ 21 – 25 ปีน้อยที่สุด เป็นไปได้ว่าการอยู่ในช่วงวัยซราที่ไม่ได้ทำงานหรือลูกหลานไม่ได้ดูแลอาจรู้สึกอ้างว้างและการมาเข้ากลุ่มคริสตศาสนิกชนเพื่อประกอบศาสนกิจร่วมกันสามารถเติมเต็มความว่างเหงาได้ สำหรับวัยรุ่นแล้ว (อายุระหว่าง 16 – 20 ปี) ก็ระบุเหตุปัจจัยด้านจิตวิทยาเป็นเหตุอันนำไปสู่การเปลี่ยนศาสนาได้เช่นกันสอดคล้องกับแนวคิดด้านจิตวิทยาการเปลี่ยนศาสนาที่ว่า การเปลี่ยนศาสนาสามารถเกิดได้จากความรู้สึกสับสน ผิดหวัง สิ้นหวัง ฯลฯ และปัจจัยด้านจิตวิทยาดังกล่าวสามารถกลายเป็นจุดเปลี่ยนให้บุคคลตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาได้ (Rambo, 1993: 9) ซึ่งทฤษฎีการเปลี่ยนศาสนาเชิงจิตวิทยานี้ Rambo (1993) ก็เรียนรู้มาจากนักปรัชญาและจิตวิทยาชาวอเมริกันก็คือ James (1985) และ นักจิตวิทยาชื่อดังอย่าง Starbuck (2008) นั่นเอง กล่าวคือ การเปลี่ยนศาสนาส่วนมากนั้นมักเกิดขึ้นในช่วงวัยรุ่นมากกว่าวัยอื่นๆ และมักมีองค์ประกอบคือความรู้สึกคับข้องใจ (James, 1985: 33) กล่าวสรุปสั้นๆ ก็คือ ผู้ตอบแบบสอบถามระบุว่าปัจจัยทางด้านจิตใจมีผลต่อการเปลี่ยนศาสนาและผลการวิจัยดังกล่าวได้สอดคล้องกับทฤษฎีการเปลี่ยนศาสนาของแรมโบ้และเจมส์ นั่นเอง นอกจากนี้ หากสังเกตดูปัจจัยทางด้านประชากรศาสตร์ของผู้เปลี่ยนศาสนาที่ส่วนใหญ่เป็นวัยรุ่นอายุระหว่าง 16 – 20 ปีมากที่สุด แต่ผู้สูงอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไป มีเพียงแค่ 5 รายเท่านั้น ก็สอดคล้องกับทฤษฎีทั้งของเจมส์และสตาร์

บัคส์ที่ว่า การเปลี่ยนศาสนาพบได้มากในช่วงวัยรุ่นและพบในวัยรุ่นที่เผชิญกับความรู้สึกกดดันทางด้านจิตใจบางอย่าง (Starbuck, 2008: 28) นอกจากนี้ นักจิตวิทยาสังคมบางรายระบุว่า การเปลี่ยนศาสนามักพบได้ในวัยรุ่นที่มีปัญหา เช่น ขาดความอบอุ่น (Ullman, 1989: 11) หรือวัยรุ่นบางคนอาจเลือกการเปลี่ยนศาสนาเพื่อรักษาวิกฤติด้านความเป็นตัวตน ใช้การเปลี่ยนศาสนาเปรียบเสมือนการสำรวจความคาดหวังใหม่ๆ อุดมคติ คุณค่า การทดสอบในการเป็นสมาชิกกลุ่มใหม่ๆ (Ullman, 1989: 114)

อีกสาเหตุหนึ่งที่พบการเปลี่ยนศาสนาในกลุ่มวัยรุ่นก็คือ จากการสอบถามอาจารย์สอนศาสนาชาวจีนในอินโดนีเซีย ได้รับข้อมูลว่า มีชนชั้นที่มีความตั้งใจที่จะเปิดโบสถ์ในห้างสรรพสินค้า โดยยึดหลัก 4 p (product, price, placement, promotion) ในด้านการตลาด ในกรณีนี้ กลุ่มเป้าหมาย ก็คือ กลุ่มวัยรุ่น ซึ่งหากเปิดโบสถ์ในห้างสรรพสินค้าก็จะเป็นสิ่งดึงดูดวัยรุ่นให้สนใจเข้าร่วมในศาสนาได้ การปรับวิธีการเทศน์ การร้องเพลงซึ่งมีหลายแนว การให้คำปรึกษาแบบเน้นความเป็นเพื่อนเหล่านี้ล้วนเป็นกลยุทธ์ที่มีชนชั้นนำไปใช้ในการเผยแพร่ศาสนา

ส่วนคำถามที่ว่าปัจจัยทางด้านวิกฤติชีวิตมีผลต่อการตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาหรือไม่ (ข้อ 4) ซึ่งอยู่ในระดับมากที่สุด (4.61) โดยผู้ที่ระบุว่าวิกฤติชีวิตเป็นเหตุปัจจัยให้เปลี่ยนศาสนาอยู่ในช่วงอายุ 31 – 40 ปี ตามมาด้วย 41 – 45 ปี 21 – 25 ปี 16 – 20 ปี 26 – 30 ปี และ 51 – 60 ปี เป็นไปได้ว่าช่วงอายุระหว่าง 31 – 40 ปีนั้นกำลังอยู่ในวัยกลางคน กำลังสร้างเนื้อสร้างตัว อาจพบกับวิกฤติชีวิตต่างๆ อย่างไรก็ดี คำถามในแบบสอบถามนี้ยังมีความหมายกว้างควรมีการทำวิจัยแบบเจาะลึกลงไปรายบุคคลซึ่งจะได้กล่าวต่อไปในส่วนข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยต่อไป แต่อันที่จริง เรื่องปัญหาหรือวิกฤติชีวิตอาจถือได้ว่าเป็นเรื่องธรรมชาติของมนุษย์แต่อยู่ที่ว่ามนุษย์จะแก้ปัญหาด้วยวิธีการใด การที่มีมิชชันนารีเข้าไปช่วยเหลือปัญหาชีวิตทางด้านต่างๆ เช่น การให้ทุนการศึกษา การฝึกอาชีพ การให้กำลังใจ หรือมิชชันนารีที่เป็นแพทย์ ล้วนมีผลในการช่วยแก้ปัญหาชีวิตให้กับประชาชนได้และอาจเป็นเหตุให้ตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาได้ ดังที่พระคัมภีร์กล่าวไว้ว่า คนปกติไม่ต้องการหมอ แต่คนเจ็บป่วยต้องการ (มัทธิว 9:12) หากมนุษย์ไม่พบกับวิกฤติชีวิตก็อาจไม่เห็นความสำคัญของศาสนาและการตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาก็อาจเป็นทางเลือกหนึ่ง

ทั้งนี้ ประเด็นต่างๆ ของ Rambo (1993) เริ่มตั้งแต่ การศึกษาบริบททั้งหมด ทั้งบริบทระดับปัจเจกบุคคลและบริบทระดับมหภาค (Contexts) หรือการเผชิญกับวิกฤติต่างๆ ของชีวิตและสังคม (Crisis) ก็เป็นแนวคิดที่ซ้อนกันอยู่ (overlap) และไม่สามารถแยกวิเคราะห์เป็นประเด็นต่างหากได้

อย่างชัดเจน แต่ทั้งนี้ เนื่องจากเจ้าของทฤษฎีได้แยกทั้งสองประเด็นนี้ออกจากกัน ผู้วิจัยจึงขอแยกประเด็นเรื่อง บริบท และ เรื่องวิกฤตออกจากกัน กล่าวคือ ในเรื่องของวิกฤตินั้น จากผลการวิจัยในแบบสอบถามพบว่ามีค่าเฉลี่ยในระดับมากที่สุด (4.61) ซึ่งผลการวิจัยนี้สามารถสนับสนุนทฤษฎีการเปลี่ยนศาสนาที่ว่า การเปลี่ยนศาสนาย่อมมีปัจจัยจากตัวบุคคลเองหรือแม้กระทั่งสังคม ชุมชนที่เกิดวิกฤตบางอย่าง วิกฤตที่ว่าสามารถมองได้ทั้งระดับจุลภาค ได้แก่ วิกฤตชีวิตและระดับมหภาค เช่น วิกฤตการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ และ สังคม ซึ่งก็จะสอดคล้องกับทฤษฎีเรื่องบริบทก่อนหน้านี้ (Rambo, 1993: 44-55)

นอกจากนี้ จากการพูดคุยของผู้วิจัยกับนักศึกษาชาวอินโดนีเซียที่เข้าเปลี่ยนศาสนา บางรายก็ระบุว่า พวกเขามีปัญหาทางการเรียนและกับผู้ปกครองจึงแสวงหาศาสนาด้วยตนเอง ซึ่งการเปลี่ยนศาสนาลักษณะนี้จะเรียกว่า Active converts คือ กระตือรือร้นที่จะเปลี่ยนได้ด้วยตัวเอง แต่บางรายเปลี่ยนเพราะเพื่อนฝูงที่ชวนมา กล่าวคือเป็นแบบ Passive converts คือ ได้รับอิทธิพลจากคนอื่น ๆ เนื่องจากพวกเขามาขอความช่วยเหลือจากมิชชันนารีในคริสตจักร ส่วนประเด็นที่ว่า การเปลี่ยนศาสนาจริงๆแล้วเป็นแบบ Active หรือแบบ Passive นั้น Green (2008) ได้ตีความเชิงทฤษฎีและระบุว่า การเปลี่ยนศาสนานั้นมีทั้งแบบที่เป็น Active และ Passive และทั้งสองแบบนี้เกิดขึ้นและเป็นไปพร้อมๆกัน (Green, 2008: 122-125)

ประเด็นเรื่อง เปลี่ยนศาสนาเพราะวิกฤตด้านเศรษฐกิจนี้ ยังสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า บุคคลชายขอบของสังคมก็เป็นอีกพวกหนึ่งที่พบการเปลี่ยนศาสนาได้มากกว่า และหลังจากที่พวกเขาเปลี่ยนศาสนาแล้วพวกเขาก็จะเริ่มมีสิทธิเสรีภาพในการประกอบอาชีพและมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจมากขึ้น (Kammerer, 56: 277) ทั้งนี้ ผลงานวิจัยในประเด็นนี้ยังสอดคล้องกับทฤษฎีของนักสังคมวิทยาที่ว่า ความเครียด มักเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนศาสนา (Lofland and Stark, 1965: 862)

นอกจากนี้ ก็ยังมีปัจจัยอื่นๆ ที่พบตามแบบสอบถามก็คือ ผู้เปลี่ยนศาสนาต้องการแสวงหาความหมายของชีวิตและเพิ่มความเป็นตัวตน (ข้อ 5) ซึ่งมีค่าเฉลี่ย 4.4 โดยกลุ่มอายุที่ตอบข้อนี้อยู่ในช่วงอายุ 16 – 20 ปี เป็นไปได้ว่าวัยรุ่นกำลังอยู่ในช่วงแสวงหาตัวตนที่แท้จริงของชีวิต ประเด็นดังกล่าวยังสอดคล้องกับทฤษฎีการเปลี่ยนศาสนาที่ว่าปัจจัยหนึ่งที่เป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนศาสนา มาจากการที่ปัจเจกบุคคลต้องการแสวงหาความหมาย วัตถุประสงค์ และตัวตนที่แท้จริงของชีวิต และหากพวกเขาพบว่าความเชื่อใหม่ที่ตนเข้าไปนับถือสามารถให้คำตอบกับความเป็นไปของชีวิตได้ พวกเขาจะมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนศาสนา ซึ่งสนับสนุนทฤษฎีที่ว่า การเปลี่ยนศาสนาสามารถ

เกิดจากปัจจัยที่มีความสงสัยถึงความหมายที่แท้จริงของชีวิต และต้องการหาศาสนาเพื่อเติมเต็มความว่างเปล่า และแสวงหาตัวตนที่แท้จริง (Rambo, 1993: 56-65) นอกจากนี้ ผลงานวิจัยชิ้นนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัย ณ คริสตจักรอีเวนเจลิคในสหรัฐอเมริกา ที่พบว่าชาวจีนอพยพที่ไม่ได้นับถือศาสนาใดๆ แต่กลับเปลี่ยนมาเป็นคริสเตียนด้วยเหตุผลที่ว่าศาสนาที่พวกเขาเปลี่ยนมานับถือใหม่นี้ทำให้พวกเขารู้จักตัวตนที่แท้จริงมากขึ้น (Yang, 1998: 2) ทั้งนี้ ผู้ที่ตอบคำถามข้อนี้ส่วนมากอยู่ในช่วงอายุ 16 – 20 ปีที่ตอบมากที่สุดถึง 78 ราย (59.09 %) ระบุว่า 43 ราย (32.57 %) ช่วงอายุ 21 – 25 ปี ตอบระดับมากที่สุด 57 ราย (52.29 %) ระบุว่า 45 ราย (41.28 %) อายุ 26 – 30 ปี ตอบระดับมากที่สุด 54 ราย (55.10 %) ระบุว่า 37 ราย (37.75 %) ซึ่งก็อาจเป็นไปได้ว่าในกลุ่มวัยรุ่นตอนปลายและผู้ใหญ่ตอนต้นนั้นอยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของการแสวงหาว่าตนเป็นใคร

ทั้งนี้ ประเด็นที่ว่า ศาสนาคริสต์สามารถเพิ่มความเป็นตัวตนหรือเอกลักษณ์ได้นั้นก็เป็นเรื่องนามธรรมที่จะวิเคราะห์ว่าคำว่า เอกลักษณ์ นั้นคืออะไร ทั้งนี้ คำว่า ตัวตน เป็นคำที่เริ่มใช้เป็นครั้งแรกโดยนักจิตวิทยาที่ชื่ออีริกสัน เมื่อปี 1950 (Ullman, 1989: 111) โดยเขาได้แบ่งตัวตนออกเป็นสามประเภทได้แก่ หนึ่ง เนื้อหาของเอกลักษณ์ของตัวตน ซึ่งในที่นี้ก็คือการตอบคำถามที่ว่าฉันคือใคร สอง กระบวนการแสวงหาและการสร้างเอกลักษณ์ของตัวตน ในที่นี้ก็คือการที่บุคคลเก็บเกี่ยวประสบการณ์ชีวิตในอดีต สะสมคำวิพากษ์วิจารณ์ของผู้อื่นและนำมาคิด สะท้อน และสร้างตัวตนขึ้นมา สาม ผลลัพธ์ของการสร้างตัวตน ซึ่งก็คือ คุณสมบัติต่างๆทั้งระดับบุคคลและคุณสมบัติที่เป็นความสามารถที่บุคคลแสดงออกมาในสังคม

อันที่จริงทุกศาสนาสามารถตอบคำถามดังกล่าวได้ ทุกศาสนาสอนเรื่องการเติมเต็มทางจิตใจและจิตวิญญาณ อย่างไรก็ดี หากมองปรากฏการณ์การเปลี่ยนศาสนาผ่านมุมมองแบบเห็นอกเห็นใจแล้ว แต่ละบุคคลก็มีสิทธิ์เลือกสิ่งที่เหมาะกับตนเองที่สุด และบทบาทของศาสนา การอบรมภูมิคุ้มกันทางด้านจิตใจจิตวิญญาณของผู้ใหญ่ที่มีต่อเด็กและเยาวชนก็เป็นสิ่งที่ไม่ควรมองข้าม เพราะในกรณีศึกษาชิ้นนี้ ผู้เปลี่ยนศาสนาส่วนมากเป็นนักเรียนชั้นมัธยมปลายและมหาวิทยาลัย นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับทฤษฎีของนักสังคมวิทยาอีกท่านหนึ่งที่ว่าการเปลี่ยนศาสนามักเกิดจากความพยายามที่จะแก้ปัญหาชีวิตบางอย่าง (Lofland and Stark, 1965: 862) และที่น่าสนใจก็คือ มีงานวิจัยบางชิ้นแนะนำว่า ความสงสัยของตัวตนที่แท้จริงจะเริ่มต้นเมื่อเข้าสู่วัยรุ่นหรือวัยเจริญพันธุ์แล้วเท่านั้น (Moran, 2008: 335) สอดคล้องกับผลงานวิจัยก่อนหน้านี้ที่ระบุว่า การเปลี่ยนศาสนาพบมากในวัยรุ่น

คำถามต่อไปก็คืออุปลักษณะนิสัยของคริสตศาสนิกชนว่าเป็นปัจจัยที่มีส่วนดึงดูดใจให้ตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาหรือไม่ (ข้อ 6) ผลการวิจัยพบว่า มีค่าเฉลี่ย 2.85 จากการพูดคุยของผู้วิจัยพบว่าผู้เปลี่ยนศาสนาบางรายประทับใจอัครศาสน์ของคริสตชนที่ยิ้มแย้มแจ่มใส อัครศาสน์ดี และมีน้ำใจ จึงเป็นไปได้ว่าปัจจัยหนึ่งที่ผู้เปลี่ยนศาสนาตัดสินใจเปลี่ยนเพราะประทับใจอุปลักษณะนิสัยของเพื่อนฝูง โดยผู้ที่ตอบข้อนี้ส่วนมากอยู่ในช่วงอายุ 26 – 30 ปี และ 31 – 40 ปี เป็นไปได้ว่าช่วงอายุดังกล่าวที่อยู่ในวัยทำงานอาจต้องการแสวงหากลุ่มสังคมเพื่อพบปะสังสรรค์และหากเกิดความประทับใจในบุคลิกลักษณะของคริสตศาสนิกชนก็อาจเป็นเหตุให้ตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาได้ นอกจากนี้ ผลการวิจัยนี้ยังสอดคล้องกับทฤษฎีโดยทั่วไปทางสังคมวิทยาที่ว่า พฤติกรรมของปัจเจกบุคคลเกิดจากการเรียนรู้ทางสังคม ประเด็นคือสำหรับบางรายอาจเป็นการเปลี่ยนเพราะเห็นคนอื่น ๆ เปลี่ยน หรือเปลี่ยนเพราะอยากให้ตนเองมีลักษณะยิ้มแย้มแจ่มใส อัครศาสน์ดีเช่นนั้นบ้าง หากใช้ภาษาทางด้านจิตวิทยาก็คือศาสนาเกิดจากการเรียนรู้ทางสังคม (Wulff, 1997: 139)

สำหรับปัจจัยที่ว่า การเปลี่ยนศาสนาของคนส่วนมากเป็นเหตุให้ตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาหรือไม่ (ข้อ 7) พบว่าผู้ที่ให้เหตุปัจจัยข้อดังกล่าวมากที่สุดอยู่ในช่วงอายุ 16 – 20 ปี เป็นไปได้ว่าวัยรุ่นเป็นช่วงวัยที่เลียนแบบได้ง่ายกว่าวัยอื่นๆ เป็นวัยที่เพื่อนฝูงสามารถเข้ามามีอิทธิพลมากกว่าวัยอื่นๆ

ปัจจัยต่อไปก็คือประสบการณ์ทางศาสนาหรือการรู้สึกว่าพระเจ้าได้ตอบคำอธิษฐานนั้นมีผลต่อการเปลี่ยนศาสนาหรือไม่ (ข้อ 8) ผลการวิจัยพบว่าค่าเฉลี่ย 4.56 โดยผู้ที่ระบุว่า มีประสบการณ์บางอย่างทางศาสนาอยู่ในช่วงอายุ 16 – 20 ปี และ 51 – 60 ปีมากที่สุด ตามมาด้วยอายุ 26 – 30 ปี 21 – 25 ปี 31 – 40 ปี และ 41 – 45 ปี ทั้งนี้ ทฤษฎีการเปลี่ยนศาสนากล่าวไว้ในส่วนของวิฤตชีวิตว่า ประสบการณ์ทางศาสนาต่างๆ เช่น อัจฉรรย์ การมีประสบการณ์ใกล้ความตาย ความเจ็บป่วยที่ได้รับการรักษา พยาธิสภาพต่างๆ หรือความต้องการเปลี่ยนจิตสำนึกบางอย่างและคิดว่าศาสนาสามารถช่วยให้บรรลุผลได้ ล้วนเป็นผลต่อการตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาทั้งสิ้น (Rambo, 1993: 168)

ทั้งนี้ ผลการวิจัยที่สอดคล้องกันก็คือผู้ตอบแบบสอบถามยอมรับว่ามีความเจ็บป่วย ไม่สบาย หรือมีประสบการณ์ใกล้กับความตาย (ข้อ 13) ด้วยค่าเฉลี่ย 3.63 อันที่จริง คำว่า อัจฉรรย์ นี้ ก็เป็นเรื่องยากที่จะพิสูจน์ได้ทางวิทยาศาสตร์ ยกตัวอย่าง ผู้เปลี่ยนศาสนาอาจหายได้เพราะมีปัจจัยอื่นๆเสริม เช่น ยารักษาโรค หรือหายโดยธรรมชาติของร่างกาย อย่างไรก็ตามการเปลี่ยน

ศาสนายูบ่นพื้นฐานของความเห็นอกเห็นใจ หรือถ้าหากมองเรื่องของอัครธรรมในเชิงเทววิทยา ก็เป็นเรื่องที่ยอมรับได้ที่ว่าผู้เปลี่ยนศาสนานั้นๆพบกับอัครธรรมในชีวิตจริงๆ ยกตัวอย่างเช่น ในพระสัญญาของพระเยซูใน ยอห์น 16: 23-24 ที่กล่าวว่า “เราบอกความจริงแก่ท่านทั้งหลายว่า ถ้าท่านขอสิ่งใดจากพระบิดา พระองค์จะประทานสิ่งนั้นให้แก่ท่านในนามของเรา แม้จนบัดนี้ท่านยังไม่ได้ขอสิ่งใดในนามของเรา จะขอเถิดแล้วจะได้เพื่อความชื่นชมยินดีของท่านจะมีเต็มเปี่ยม”

อย่างไรก็ตาม ถ้าหากมองเรื่องของประสบการณ์ทางศาสนารวมถึงเรื่องอัครธรรม ผ่านทางมุมมองของนักจิตวิทยาแบบ Secularists หรือ Anti-religion แล้ว ประสบการณ์ทางศาสนาเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ เช่น Pierre Janet ที่กล่าวว่าประสบการณ์ทางศาสนาต่างๆเกิดจากโรคย้ำคิดย้ำทำ (Obsessive Compulsive Disorders) หรือ James Leuba ที่กล่าวว่า การใช้ยาและการสะกดจิตสามารถรักษาประสบการณ์ทางศาสนาต่างๆได้ (Main, 2006: 147-169) แต่ในงานวิจัยชิ้นนี้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยของนักทฤษฎีแนว Pro-religion เพื่อทำการศึกษาเช่นของ Rambo (1993)

อีกปัจจัยหนึ่งที่พบได้ถึงระดับมาก ด้วยค่าเฉลี่ย 3.67 ก็คือ การมีพระคัมภีร์ไบเบิลเป็นแรงบันดาลใจในการเปลี่ยนศาสนา (ข้อ 9) โดยผู้ที่ระบุว่าได้รับแรงบันดาลใจจากพระคัมภีร์มากที่สุดกลับอยู่ในช่วงอายุ 51 – 60 ปี เป็นไปได้ว่าในกรณีศึกษาชิ้นนี้ผู้สูงอายุอาจมีเวลาศึกษาพระคัมภีร์และการอธิษฐาน นอกจากนี้ การแจกพระคัมภีร์ก็เป็นกลยุทธ์หนึ่งที่มิชชันนารีทั่วโลกใช้ และกลุ่มประชากรในกรณีศึกษาของงานวิจัยชิ้นนี้ก็ยอมรับว่ามีอิทธิพลในระดับมาก อันที่จริง แรมโบ้มิได้กล่าวถึงบทบาทของพระคัมภีร์ไบเบิลโดยตรง แต่เป็นการกล่าวในลักษณะอ้อมๆว่า ความรู้ในศาสนาใหม่ที่สามารถตอบคำถามชีวิตแก่ผู้เปลี่ยนศาสนาสามารถเป็นปัจจัยต่อการตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาได้ ซึ่งความรู้ในศาสนาใหม่ก็สามารถศึกษาได้จากพระคัมภีร์นั่นเอง ทั้งนี้ ผลงานวิจัยชิ้นนี้ยังคล้ายกับงานวิจัยเรื่องการเปลี่ยนศาสนาของนักศึกษาระดับมหาวิทยาลัยในประเทศไทยที่ให้ความสำคัญแก่บทบาทของพระคัมภีร์มาก ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้เป็นกรณีศึกษาของนักศึกษาชาวไทยจำนวน 16 คน (Tangsiriatian, 1999: 94) ที่ผลการวิจัยพบว่าการอ่านพระคัมภีร์ไบเบิลเป็นเหตุให้ตัดสินใจเปลี่ยนศาสนา

ผลการวิจัยยังคงพบด้วยว่า การเปลี่ยนศาสนาเกิดจากผู้เปลี่ยนศาสนาพบว่าศาสนาใหม่ที่ตนเข้าไปนับถือสามารถแก้ปัญหาชีวิตของพวกเขาได้ (ข้อ 10) ซึ่งผลงานวิจัยได้ค่าเฉลี่ยถึง 4.57 ซึ่งอยู่ในระดับมากที่สุด ผลงานวิจัยที่พบนี้ สนับสนุนแนวความคิดการเปลี่ยนศาสนาที่ว่า เมื่อผู้เปลี่ยนศาสนาพบวิกฤติชีวิตแล้ว พวกเขาจะตั้งคำถามต่อตัวเองเกี่ยวกับความหมาย วัตถุประสงค์ และ

ความเป็นไปของชีวิต หลังจากนั้น พวกเขาจะหาความเชื่อใหม่ๆที่พวกเขาคิดว่าสามารถให้คำตอบที่แท้จริงกับชีวิตได้ ครั้นเมื่อพวกเขาพบว่าศาสนาใหม่สามารถให้คำตอบและแก้ปัญหาชีวิตได้ พวกเขาก็จะตัดสินใจเปลี่ยนศาสนา (Rambo, 1993: 142-156) ในเชิงเทววิทยานั้น มีตัวอย่างในพระคัมภีร์ที่ว่าคนป่วยไม่ต้องการหมอ เช่นใน มัทธิว 9:12, มาระโก 2:17, หรือ ลูกา 5:31 ที่อาจจะเป็นไปได้ว่า ผู้เปลี่ยนเลือกที่จะเปลี่ยนเพื่อแก้ปัญหาชีวิตบางอย่าง นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับทฤษฎีของ Rambo (1993) ที่ว่า ขั้นตอนแรกของการเปลี่ยนศาสนาก็คือการเผชิญกับวิกฤติต่างๆของชีวิต อันที่จริงทุกศาสนาสามารถแก้ปัญหาชีวิตให้กับมนุษย์ได้ อย่างไรก็ดี หากมองการเปลี่ยนศาสนาด้วยความเห็นอกเห็นใจซึ่งเป็นระเบียบวิจัยของทางมานุษยวิทยาและชาติพันธุ์วิทยา และมองผ่านทฤษฎีของแรมโบ้แล้ว ก็เป็นไปได้ว่า ผู้เปลี่ยนศาสนาเปลี่ยนเพราะศาสนาใหม่ที่ตนเข้าไปนับถือ นั้นสามารถแก้ปัญหาในชีวิตของพวกเขาได้จริงๆ และในบรรดาศาสนาที่หลากหลายบนโลกนี้ ปัจจุบันบุคคลก็มีสิทธิ์ที่จะเลือกสิ่งทีคิดว่าเหมาะกับบุคลิกภาพของตน นอกจากนี้ ผลงานวิจัยชิ้นนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องการเปลี่ยนศาสนาจากศาสนาฮินดูมาเป็นศาสนาพุทธในประเทศอินเดียที่พบว่า ชาวฮินดูเหล่านั้นเปลี่ยนมาเป็นพุทธศาสนิกชนเพราะต้องการปลดปล่อยจากความยากจนและระบบวรรณะในศาสนาฮินดูนั่นเอง (Andrew, 2006: 1)

ปัจจัยต่อไปก็คือ การเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับคริสตศาสนิกชนและมิชชันนารีเป็นปัจจัยต่อการเปลี่ยนศาสนาหรือไม่ (ข้อ 11) ผลการวิจัยพบว่ามีค่าเฉลี่ย 4.57 ซึ่งสนับสนุนทฤษฎีที่ว่า การตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาในระดับปัจเจกบุคคลอย่างเดียวไม่พอ ต้องมีปัจจัยเสริมคือการเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มคริสตชน คือ อาศัยสังคมด้วย (Kraft, 1979: 58) เช่น การพูดคุย การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Rambo, 1993: 102-123)

ปัจจัยต่อไปเกี่ยวข้องกับคำถามที่ว่าเปลี่ยนศาสนาเพราะมีพระเยซูเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตหรือไม่ (ข้อ 12) ผลการวิจัยพบว่ามีค่าเฉลี่ย 3.89 ซึ่งอยู่ในระดับมาก ก็อาจเป็นไปได้ว่า พวกเขามีพระเยซูเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต หรืออาจจะมีประสบการณ์ทางศาสนาบางอย่าง อนึ่ง เป็นที่น่าสังเกตก็คือ หากวิเคราะห์ในเชิงเทววิทยาแล้วพระเยซูนั้นเป็นหัวใจของคริสตศาสนา และทำให้คริสตศาสนาแตกต่างจากศาสนาฮินดูและศาสนาอิสลาม ทั้งนี้ ส่วนตัวผู้วิจัยก่อนเริ่มเก็บข้อมูลนั้น ผู้วิจัยคาดเดาว่า ปัจจัยด้านพระเยซูที่เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตนั้น น่าจะมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุดก็คือระหว่าง 4.51 – 5.0 อย่างไรก็ดี ผลการวิจัยกลับพบว่า ปัจจัยดังกล่าวนี้ผู้อยู่ในระดับมาก (3.51 – 4.50) เท่านั้น เป็นนัยยะว่าการเปลี่ยนศาสนาในกรณีศึกษาชิ้นนี้ได้รับอิทธิพลทางสังคมด้วย อาทิเช่น บทบาทของมิชชันนารี ฯลฯ มากกว่าปัจจัยทางด้านเทววิทยาเพียงอย่างเดียว

ดังที่ นักทฤษฎีการเปลี่ยนศาสนาย้ำเสมอว่า การเปลี่ยนศาสนาควรมองผ่านมุมมองแบบสหวิทยาการหรือบูรณาการ (Rambo, 1993: xii) นอกจากนี้ ในฐานะนักศึกษาด้านศาสนามองว่าศาสนาทุกศาสนาคือแบบอย่างของการดำเนินชีวิตได้ ถึงแม้จะเป็นคริสตศาสนิกชนก็ควรนับถือพระพุทธเจ้าและท่านนบีมุฮัมมัดให้เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต

คำถามในแบบสอบถามอีกข้อหนึ่งก็คือ กลุ่มประชากรได้มีการแสวงหาข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับคริสตศาสนา ก่อนการตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาหรือไม่ (ข้อ 14) ผลการวิจัยพบว่า มีค่าเฉลี่ย 3.68 เป็นนัยยะว่า ผู้เปลี่ยนศาสนาใช้เหตุผลในการตัดสินใจเปลี่ยนด้วย ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีที่ว่า การเปลี่ยนศาสนามีข้ออาศัยเหตุผล ระยะเวลา มีขั้นตอน และมีกระบวนการ (Lofland and Skonovd, 1981: 7) อย่างไรก็ตาม มีนักทฤษฎีจิตวิทยารายหนึ่งกล่าวไว้ว่า การเปลี่ยนศาสนามีสามประเภท ได้แก่ เปลี่ยนแบบจับพลัด เปลี่ยนแบบไม่ได้ตั้งใจ และ เปลี่ยนแบบค่อยเป็นค่อยไป (Engel, 1990: 1) แต่ส่วนตัวผู้วิจัยมองว่า คำว่าเปลี่ยนแบบจับพลัดนั้นเป็นเรื่องยากที่จะระบุว่าจับพลัดจริงๆ เพราะสิ่งที่คิดว่าจับพลัดนั้น บางทีอาจมี ปัจจัยอื่นๆ ซ่อนอยู่มาเป็นระยะเวลาอันยาวนานแล้ว เช่น ความทุกข์ในวัยเด็ก

สำหรับเหตุผลที่ว่า การใช้อำนาจของคริสตจักรมีผลต่อการเปลี่ยนศาสนาหรือไม่ (ข้อ 15) ผลการวิจัยพบว่า มีค่าเฉลี่ย 1.95 ซึ่งถือว่าอยู่ในระดับน้อยเท่านั้น

อนึ่ง ในภาษาอังกฤษจะเรียกลักษณะการเปลี่ยนศาสนาที่มีได้เกิดจากการถูกอำนาจของคริสตจักรหรือพระศาสนจักรบังคับนี้ว่า Religious Conversion ซึ่งจะตรงกันข้ามกับคำว่า Prozelytization ซึ่งเป็นการใช้อำนาจของพระศาสนจักรบังคับให้คนเปลี่ยนศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคกลางและยุคล่าอาณานิคม (Sanneh, 2003: 49-44) ยกตัวอย่างเช่น ในยุคกลางก็จะเป็นกรณีของจักรพรรดิชาร์ลเลอมาญที่ใช้กำลังชนะเพื่อให้คนเปลี่ยนศาสนา คริสตจักรที่เน้นด้านการประกาศอย่างมากก็คือคริสตจักรมอรมอน รองลงมาคือ เยโนวาท์, เซาท์เทิร์น แบ็ปติส และคริสตจักรของพระคริสต์ ส่วนคริสตจักรอื่นๆ ก็จะเป็นการประกาศแบบทางสายกลาง เช่น ฟรีสไบทีเรียน (อีเวนเจลิค) เป็นต้น (Rambo, 1993: 144)

นอกจากนี้ ประเด็นเรื่อง การเปลี่ยนศาสนาอันเนื่องมาจากถูกอำนาจของพระศาสนจักรนั้น คำว่า อำนาจ ในที่นี้สามารถนิยามได้หลายทาง เช่น อำนาจในเชิงสถาบัน ทั้งนี้ มีสังคมวิทยาและนักปรัชญา ก็คือ Weber (1996) ที่ให้คำนิยามเรื่องอำนาจว่าหมายถึงผู้ที่มิเสนห์ และ ผู้นำที่มีเสนห์นี้

เป็นเหตุให้เปลี่ยนศาสนาได้ด้วย แต่จากผลการวิจัยที่ผู้เปลี่ยนศาสนาจำนวนหนึ่ง (ส่วนน้อย) ระบุว่าเปลี่ยนศาสนาเพราะอำนาจคริสตจักร คำว่า อำนาจนี้ หมายถึง อำนาจในเชิงสถาบัน เพราะในคริสตจักรอิวานเจลิคเป็นคริสตจักรที่ขึ้นอยู่กับสถาบันมิใช่ตัวบุคคล นอกจากนี้ ยังมีอีกประเด็นที่ส่วนตัวผู้วิจัยที่อยากกล่าวเสริมในที่นี้คือ ในบรรดาคริสตจักรเล็กๆที่เกิดขึ้นมาใหม่ ดังที่ภาษาอังกฤษจะใช้คำว่า New Religious Movement นั้น ในบรรดาคริสตจักรเหล่านี้ จะสามารถดึงคนให้หันมานับถือศาสนาพวกเขาได้ ซึ่งปัจจัยหนึ่งเกิดจากผู้นำที่มีเสน่ห์หรือมีอำนาจบางอย่างในการชักนำผู้คนให้คล้อยตามได้ แต่ในกรณีศึกษาชิ้นนี้เป็นคริสตจักรใหญ่มิใช่การเคลื่อนไหวของกลุ่มศาสนาใหม่ๆ

อีกปัจจัยที่พบได้จากแบบสอบถามก็คือ ชีวิตที่เปลี่ยนไปภายหลังการเปลี่ยนศาสนา ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยดังกล่าวมีค่าเฉลี่ยสูงถึง 4.53 ซึ่งอยู่ในระดับมากที่สุด ผลการวิจัยนี้สนับสนุนทฤษฎีที่ว่า เมื่อบุคคลมีปัญหาชีวิต พบกับวิกฤติต่างๆ ก็จะเริ่มหาทางเลือกใหม่ให้กับชีวิต ก่อปรกกับการเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มศาสนาใหม่ และเมื่อพวกเขาพบว่ามีชีวิตที่เปลี่ยนไปหรือมีชีวิตที่ดีขึ้น พวกเขาที่อาจจะตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาได้ (Rambo, 1993: 142) สอดคล้องกับทฤษฎีการเปลี่ยนศาสนาจากมุมมองทางด้านสังคมวิทยาว่า การเปลี่ยนศาสนานั้นต้องอาศัยปัจจัยทางด้านสังคม (ปัจจัยภายนอก) มิได้เกี่ยวข้องกับปัจจัยภายใน (จิตวิทยา)

หลังจาก บริบทโดยรวมที่เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนศาสนาแล้ว ก็ยังมีปัจจัยอื่นๆจากที่ได้พบในงานวิจัยชิ้นนี้คือผู้เปลี่ยนศาสนายอมรับว่าพบกับวิกฤติชีวิตบางอย่าง อาทิเช่น ปัญหาทางด้านจิตใจ การมีประสบการณ์ใกล้ๆตาย และมีประสบการณ์ส่วนตัวทางด้านศาสนา ย่อมเป็นปัจจัยเสริมให้บุคคลแสวงหาความหมายที่แท้จริงของชีวิต และถ้าหากบุคคลนั้นๆมีองค์ประกอบเสริม เช่น เสรีภาพส่วนบุคคล รวมถึง เสรีภาพในการเลือกศาสนาใหม่ ย่อมเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนศาสนาได้ อีกทั้ง ยังมีปัจจัยเสริมคือ บทบาทของมิชชันนารีที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือทางด้านต่างๆ บุคลิกลักษณะที่ยิ้มแย้ม อหยาตย์ดีของมิชชันนารีและคริสตศาสนิกชนอื่นๆ ก็มีผลให้ผู้เปลี่ยนศาสนาประทับใจ การมีปฏิสัมพันธ์กับคริสตชนนั้นถือว่าเป็นปัจจัยที่มีผลอย่างมากต่อการตัดสินใจเปลี่ยนศาสนา

ทั้งนี้ จากการศึกษาจากภาพรวมทั้งกลุ่มประชากร ผลการวิจัยที่พบ คือ เรื่องของปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนศาสนานั้น สอดคล้องกับทฤษฎีของ Rambo (1993) เรื่อง บริบท วิกฤติ การ

แสวงหาความหมายที่แท้จริงของชีวิต การเผชิญหน้า มีปฏิสัมพันธ์กับคริสตศาสนิกชนและมิชชันนารี การเข้าไปมีส่วนร่วม และ ชีวิตที่เปลี่ยนไป

สรุป การอธิบายเบื้องต้นก็คือ ผู้เปลี่ยนศาสนาเกิดจากปัจจัยด้าน บริบท ปัญหาชีวิตด้านต่างๆ ในระดับมากที่สุด การมีปฏิสัมพันธ์กับคริสตศาสนิกชน การเข้าไปมีส่วนร่วมในคริสตจักร ความประทับใจในตัวพระเยซู และคริสตชน รวมถึง ปัจจัยอื่นๆรองลงมา อาทิเช่น บทบาทของมิชชันนารี ฯลฯ นอกจากนี้ การวิเคราะห์ปรากฏการณ์การเปลี่ยนศาสนาไม่ควรมองจากมุมมองหนึ่งอย่างเดียว แต่ควรมองแบบบูรณาการคือ พิจารณาปัจจัยทั้งหมด เช่น จิตวิทยาของปัจเจกบุคคล สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ พฤติกรรมรวมหมู่ ฯลฯ

นอกจากนี้ ยังมีประเด็นอื่นๆที่ผู้วิจัยอยากกล่าวเพิ่มเติมอีกดังนี้ ประเด็นแรกคือ เริ่มจากบทบาทของมิชชันนารี ณ คริสตจักรอีเวนเจลิคสาธาณรัฐอินโดนีเซียที่ช่วยกันทำงานอย่างหนัก ไม่ใช่แค่เพียงที่พึ่งทางด้านจิตใจของชาวอินโดนีเซียเท่านั้น แต่ยังให้ความช่วยเหลือทางด้านการศึกษารวมถึงสาธารณสุขอีกด้วยอันเป็นเหตุให้คุณภาพชีวิตของผู้คนเหล่านั้นดีขึ้น อย่างที่เราเรียกกันในภาษาอังกฤษว่า **Pastoral Care** อันที่จริง ศาสนาอิสลามเองก็สอนเรื่องการเสียสละตนเพื่อส่วนรวมและสอนให้มนุษย์ทำดี แต่จากการสังเกตการณ์ส่วนตัวของผู้วิจัยก็เห็นได้ว่าจำนวนมุลินีมิชชันนารีของคริสตศาสนาและการทำงานหนักเพื่อเข้าถึงพื้นที่และการช่วยเหลือประชาชนนั้นมีเป็นจำนวนมากก็อาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการตัดสินใจเปลี่ยนศาสนา

ประการที่สอง จากทฤษฎี ที่กล่าวไว้ว่า คนเปลี่ยนศาสนาเพราะมีประสบการณ์ทางศาสนาบางอย่างอันนำไปสู่การตัดสินใจเปลี่ยนศาสนา (Rambo, 1993: 76) จากข้อความในพระคัมภีร์ไบเบิลและการสังเกตการณ์ส่วนตัวของผู้วิจัยจากกลุ่มคริสตชนพบว่าบางครั้งผู้คนมีประสบการณ์ทางศาสนาบางอย่าง เช่น อัศจรรย์จากการรักษาโรคที่พวกเขามีความเชื่อว่ามีมาจากพระพรของพระเจ้า การที่จะวิเคราะห์ประเด็นดังกล่าวว่ามาจากพระเจ้าจริงหรือไม่เป็นเรื่องยากที่จะพิสูจน์ และคำว่า อัศจรรย์ เองก็มีความหมายคลุมเครือว่าความหมายที่แท้จริงคืออะไร แต่เบื้องต้นหากใช้ระเบียบวิธีการวิเคราะห์ปรากฏการณ์การเปลี่ยนศาสนาในเรื่องของความเห็นอกเห็นใจ ก็อาจเป็นสิ่งที่พอจะยอมรับได้หากพวกเขาเชื่อว่าเกิดอัศจรรย์ขึ้นในชีวิตจริงๆ นอกจากนี้ ในพระคัมภีร์นั้น มีเรื่องพระสัญญาของพระเจ้าในการตอบคำอธิษฐานมากมาย เช่น ใน มัทธิว 7: 24 “จงขอแล้วท่านจะได้ จงหาแล้วท่านจะพบ จะเคาะแล้วประตูก็จะเปิดให้กับเขา เพราะว่าทุกคนที่ขอก็จะได้ ทุกคนที่หา ก็จะมาพบ” คำว่าพระเจ้าในคริสตศาสนาที่มีมุมมองของความเป็นพระบิดาที่ประทานพระพรและให้

ในสิ่งที่บุตรขอ แต่ในศาสนาอิสลามนั้นพระประสงค์ของพระองค์ไม่สามารถต้านทานได้มนุษย์ต้องเชื่อฟังเท่านั้น (Smith, 1985: 238)

ประการที่สาม หากมองทางด้านการเมืองและสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลแล้วศาสนาคริสต์นั้นเปิดโอกาสให้คนมีเสรีภาพส่วนบุคคลมาก ส่วนประเด็นที่สี่ เป็นในเรื่องของกระแสโลกาภิวัตน์และเทคโนโลยีที่นำอิทธิพลตะวันตกเข้ามาเผยแพร่ในดินแดนมุสลิม ซึ่งโดยทั่วไปกลุ่มมุสลิม โดยเฉพาะกลุ่มฟิคาเมลทัลลิสต์นั้นจะไม่สามารถยอมรับความทันสมัยและวัฒนธรรมตะวันตกได้มากนัก ซึ่งจะตรงกันข้ามกับศาสนาคริสต์ที่มีหลายนิกายที่ยอมเปิดรับการเปลี่ยนแปลงของโลกและสามารถปรับคำสอนให้เข้ากับความปลอดภัยของโลกได้ นอกจากนี้ บทบาทของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารที่เปิดโอกาสให้ผู้คนได้เปิดโลกของตนเองได้เรียนรู้ภาษา ศาสนาใหม่ และวัฒนธรรมที่หลากหลายมากขึ้น และยังมีการเปิดรับมากเท่าไรโอกาสที่จะตัดสินใจเปลี่ยนก็อาจจะมีมากขึ้น โดยเฉพาะวัยรุ่นซึ่งโดยธรรมชาติอยู่ในวัยที่สามารถเปิดรับสิ่งใหม่ๆ ได้มากกว่า สอดคล้องกับปัจจัยด้านอายุ ในที่นี้ คือ กลุ่มผู้เปลี่ยนศาสนาที่พบได้ในช่วงวัยรุ่น

สุดท้าย บทบาทของมิชชันนารีที่เด่นๆ ณ คริสตจักรแห่งนี้คือ บทบาทด้านการให้ทุนการศึกษาแก่เด็กและเยาวชน บทบาทด้านการฝึกอาชีพแก่สตรีและบุรุษ บทบาทด้านสาธารณสุข เช่นการรักษาพยาบาล นอกจากนี้ ยังมีบทบาทในส่วนการให้กำลังใจ รับฟังปัญหาซึ่งกันและกันอีกด้วย ศึกษากิจการเองก็พยายามศึกษาภาษาและวัฒนธรรมอินโดนีเซียเพื่อลดอุปสรรคด้านการสื่อสาร

ข้อวิจารณ์

ในงานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาบทบาทของมิชชันนารีและเป็นการศึกษาในภาพรวมเท่านั้น เนื่องจากกลุ่มประชากรมีถึง 729 ราย และแบบสอบถามที่สามารถเก็บไปมี 440 ราย เนื่องจากเวลาจำกัดและระยะทาง ผู้วิจัยไม่สามารถสามารถรายละเอียดแบบเจาะลึกได้ทั้งหมด ดังนั้น ในรายละเอียดต่อไปควรมีการศึกษาในเชิงลึกมากขึ้น

ทั้งนี้ จากผลงานวิจัยทั้งเชิงคุณภาพและจากข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม ข้อวิจารณ์ต่างๆมีดังต่อไปนี้ ประการแรก ส่วนตัวผู้วิจัยมองว่าทุกศาสนาสอนมนุษย์ให้เป็นคนดี ไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนศาสนา แต่ถ้าหากบุคคลต้องการเปลี่ยนศาสนาก็ควรยอมรับในความแตกต่างๆและมีความเห็นเห็นใจ นอกจากนี้ สารของแต่ละศาสนาและทุกศาสนานั้นเป็นสากล ไม่ว่าจะเป็ใครอาศัยอยู่ที่ใดก็

สามารถนับถือศาสนานั้นๆ ได้ เช่น เป็นชาวตะวันตกและชาวตะวันออกกลางก็ไม่จำเป็นต้องเป็น คริสตศาสนิกชนและอิสลามิกชนเสมอไปแต่สามารถเป็นพุทธศาสนิกชน เพราะสิ่งที่พระพุทธรเจ้า สอนก็ใช้ได้กับผู้คนทุกศาสนา ทุกศาสนา นอกจากนี้ ยังมีนักเทววิทยาทั้งฝ่ายศาสนาคริสต์และ ศาสนาอิสลามที่ระบุว่าทั้งสองศาสนานั้นนับถือพระเจ้าองค์เดียวกัน (Sanneh, 2004: 1) นอกจากนี้ ยังมีนักศาสนา นักวิชาการ หรือนักเทววิทยาของทางศาสนาจำนวนหนึ่งที่พยายามกล่าวถึงศาสนา แบบพหุนิยมที่ว่าไม่ว่าจะนับถือศาสนาใดก็ตาม ทุกศาสนาล้วนแต่นำมนุษย์ไปสู่ความหลุดพ้น ทั้งสิ้น ทุกศาสนามีจุดหมายปลายทางเหมือนกันหมดก็คือความรอด (พุทธทาสภิกขุ, 2550: 14) มนุษย์ควรมองให้ลึกซึ้งทางแก่นของแต่ละศาสนาที่มีความเหมือนกันก็คือความหลุดพ้นของจิต วิญญาณ ในคริสตศาสนาเองก็มีนักเทววิทยามากมายที่เน้นถึงพหุนิยมทางศาสนาที่เชื่อว่าทุกศาสนา เท่ากันและนำไปสู่ความหลุดพ้นได้ (Küng, 1986: 68) และความจริงสูงสุดสามารถเรียกได้หลายชื่อ (Hick, 1985: 40). ไม่ว่าจะเป็ศาสนาแบบเทวนิยม (Theism) หรือ ไม่ได้นับถือพระเจ้า (Non-Theism) ก็ล้วนนับมนุษย์กลับไปสู่ความจริงอันสูงสุด โลกใบนี้มีศาสนาที่หลากหลายและทุก ศาสนาก็มุ่งไปสู่ความหลุดพ้นของสังคมและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Knitter, 1985: xiii)

ในศาสนาอิสลามเองก็มีนักเทววิทยาแนวพหุนิยมเช่นกัน ในพระคัมภีร์อัลกุรอานที่ส่วน ใหญ่ใช้ภาษาอารบิกเพื่อสื่อความหมายนั้นได้มีการใช้คำว่า กาฟิร ซึ่งหมายถึงผู้ที่ไม่เชื่อ ใดๆก็ตาม ได้มีมุสลิมบางส่วนที่ได้แปลคำนี้โดยตรงตามตัวอักษรและไม่ได้ดูบริบททางประวัติศาสตร์ ทั้งหมด จากการตรวจเอกสารของผู้วิจัยพบว่าพุทธศาสนิกชนนั้นไม่ใช่กาฟิร และชาวพุทธเองก็เชื่อ ในความจริงอันสูงสุดเช่นกัน (Yusuf, 2006: 11) นอกจากนี้ ก็มีนักเทววิทยามุสลิมบางส่วน พยายามพูดถึงศาสนาอิสลามกับพหุนิยมด้วย เช่น มนุษยชาติมีพระเจ้าเพียงหนึ่งเดียว แต่เนื่องจาก ความแตกต่างทางด้านภาษา ภูมิศาสตร์ และอารยธรรมทำให้เกิดความหลากหลายขึ้น และถึงแม้ว่า จะมีความหลากหลายมนุษยชาติก็สามารถเป็นหนึ่งเดียวกันได้ (Ayoub, 2006: 65) ทั้งนี้ คำนิยาม ของคำว่าศาสนาแบบพหุนิยมเป็นไปได้สองแนวทางคือ ประการแรก เชื่อว่าในโลกนี้ไม่มีสิ่งที เรียกว่าความจริงสูงสุดแต่ให้ความสัมพันธ์แบบสัมพัทธ์นิยม แต่ ในงานวิจัยชิ้นนี้ ให้คำนิยามของ คำว่า ศาสนาแบบพหุนิยม ซึ่งหมายถึง ทุกศาสนาคือความจริง มีศักดิ์ศรีเท่ากัน และ สามารถนำ มนุษย์ไปสู่ความหลุดพ้นได้ด้วยตัวของแต่ละศาสนาเอง (Knitter, 1994: 24) ซึ่งนักเทววิทยาแนว พหุนิยมจะกล่าวว่า ไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนศาสนาเพราะทุกศาสนาสามารถนำมนุษย์ไปสู่ความ หลุด พ้น

นอกจากนี้ จากการศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนศาสนาจะสังเกตได้ว่านักวิชาการ มักมองการเปลี่ยนศาสนาไปตามมุมมองของสาขาวิชาที่ตนถนัด เช่น นักเทววิทยาจะมองว่าการ

เปลี่ยนศาสนาในเชิงเทววิทยาเท่านั้น เช่น ไม่ว่าจะด้วยสาเหตุใดก็ตามถือว่าเป็นผลจากพระวิญญูณ
 บริสุทธิ์ทั้งสิ้น ส่วนนักจิตวิทยาก็มักมองในมุมมองของปัจจัยด้านจิตวิทยาของปัจเจกบุคคล หรือนัก
 สังคมวิทยาก็มักมองในเชิงของบทบาทของสังคมและกลุ่มคริสตศาสนิกชนที่จะมีอิทธิพลต่อปัจเจก
 บุคคลในด้านการเปลี่ยนศาสนา ส่วนตัวผู้วิจัยมองว่าการเปลี่ยนศาสนาถือว่าเป็นปรากฏการณ์ที่
 ซับซ้อนด้วยปัจจัยต่างๆ การที่จะเข้าใจการเปลี่ยนศาสนาด้วยมุมมองเดียวนั้นไม่เพียงพอต้องอาศัย
 ความรู้ทุกศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง มุมมองด้านศาสนาเอง ปัญหาด้านสังคม เศรษฐกิจ หรือมุมมอง
 ทางด้านจิตวิทยา ฯลฯ กล่าวคือ ควรเป็นการศึกษาเรื่องการเปลี่ยนศาสนาแบบองค์รวม คือ มองการ
 เปลี่ยนศาสนาจากทุกมุมมอง อาทิเช่น เศรษฐศาสตร์ จิตวิทยาสังคม ปรากฏการณ์วิทยา ฯลฯ
 นอกจากนี้ การที่จะกล่าวสรุปอย่างชัดเจนว่าทำไมบุคคลถึงเปลี่ยนศาสนาถือว่าเป็นเรื่องที่ยากที่จะชี้
 ชัดลงไปว่าเกิดจากสาเหตุใด แต่ละปัจจัยล้วนมีความสัมพันธ์กันและก็ไม่อาจแยกแต่ละปัจจัยได้
 อย่างชัดเจน เช่น ปัญหาการเมืองและปัญหาเศรษฐกิจซึ่งมักเป็นปัญหาที่ไปด้วยกัน

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

ประการที่หนึ่ง หากสรุปปรากฏการณ์การเปลี่ยนศาสนาจากมุมมองด้านเทววิทยาตามที่ได้มีการกล่าวไว้ในพระคัมภีร์ไบเบิล 1 โครินธ์ 12:3 ก็อาจกล่าวได้ว่าการเปลี่ยนศาสนานั้นเกิดจากปัจจัยภายใน และปัจจัยภายในที่ว่าเป็นการทำงานของพระวิญญาณบริสุทธิ์ ส่วนปัจจัยอื่นๆถือว่าเป็นปัจจัยภายนอกทั้งสิ้น กล่าวสั้นๆก็คือ นักเทววิทยามองว่าการเปลี่ยนศาสนาเกิดจากปัจจัยภายในหรือเกิดจากการทำงานของพระวิญญาณบริสุทธิ์หรือพระจิตเจ้า ส่วนเหตุการณ์ในชีวิตที่เกิดขึ้นทุกเหตุการณ์ล้วนถือว่าเป็นปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายนอกทุกประการเป็นผลมาจากพระวิญญาณบริสุทธิ์ทั้งสิ้น ซึ่งจะตรงกันข้ามกับนักสังคมวิทยาที่จะมองว่าปัจจัยภายในก็คือจิตวิทยาส่วนบุคคลส่วนที่เหลือเป็นปัจจัยภายนอก เช่น ปัจจัยด้านสังคม ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ หรือ ปัจจัยทางด้านการเมือง สำหรับ ปัจจัยด้านเทววิทยาตามมุมมองของนักเทววิทยาอิสลามแนวพหุนิยมนั้นถือว่า คัมภีร์อัลกุรอานยอมรับความแตกต่างหรือความหลากหลายรวมทั้งเสรีภาพในการนับถือศาสนาด้วย (ซูเราะห์ 2:213)

ประเด็นที่สอง หากมองการเปลี่ยนศาสนาผ่านมุมมองทางด้านจิตวิทยาพบว่า การเปลี่ยนศาสนาเกิดจากความรู้สึกด้านลบบางอย่างที่อยู่ภายในจิตใจของปัจเจกบุคคล แต่เมื่อเปลี่ยนศาสนาแล้วก็จะพบกับความสุขและการมีชีวิตที่ดีขึ้น เช่น Starbuck (2008) และ Ullman (1989) ที่มองว่าการเปลี่ยนศาสนาจะมีความสัมพันธ์กับวัยเจริญพันธุ์ ทั้งนี้เขากล่าวว่าผู้เปลี่ยนศาสนามักมีความรู้สึกไม่สบายใจในบางสิ่งบางอย่าง แต่เมื่อเปลี่ยนศาสนาแล้ว ผู้เปลี่ยนก็มักจะมีชีวิตที่ดีและมีความสุขมากขึ้นซึ่งการเปลี่ยนศาสนาถือว่าเป็นเรื่องปรกติ นักจิตวิทยาอีกคนหนึ่งก็คือ James (1985) ที่มองเรื่องการเปลี่ยนศาสนาว่ามีเหตุมาจากความรู้สึกทางด้านลบในจิตใจบางอย่าง อาทิเช่น ภาวะซึมเศร้า ผิดหวัง และการเปลี่ยนศาสนานั้นช่วยปลดปล่อยความทุกข์เหล่านี้และนำไปสู่การมีความสุขในชีวิตได้

ประเด็นที่สาม หากมองการเปลี่ยนศาสนาผ่านมุมมองทางด้านสังคมวิทยา ก็ได้มีนักทฤษฎีสังคมวิทยาการเปลี่ยนศาสนาที่สำคัญๆ เช่น Lofland and Stark (1965) และ Lofland and Skonovd

(1981) โดย Lofland and Stark (1965) กล่าวว่าการศึกษาเปลี่ยนศาสนาเกิดจากปัจจัยต่างๆคือ ความตึงเครียด การพยายามแก้ปัญหาชีวิตด้วยศาสนา การแสวงหาศาสนา การพบกับจุดเปลี่ยนในชีวิต การมีความสัมพันธ์กับกลุ่มชุมชนคริสตศาสนิกชน ความผูกพันอย่างเหนียวแน่นในกลุ่มศาสนาใหม่ และการมีปฏิสัมพันธ์กัน ส่วน Lofland and Skonovd (1981) ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับผู้เปลี่ยนศาสนาไว้เป็นขั้นตอนดังนี้คือ เริ่มต้นการแสวงหาศาสนาในระดับปัจเจกบุคคลซึ่งเป็นการแสวงหาศาสนาด้วยเหตุผลและปัญญา ต่อมาผู้เปลี่ยนศาสนาจะเริ่มมีประสบการณ์ทางศาสนาและจิตวิญญาณบางอย่าง อันนำไปสู่การทดสอบความเชื่อด้วยตนเอง และหลังจากนั้น ผู้เปลี่ยนศาสนาก็จะเริ่มเข้ากลุ่มศาสนาใหม่มากขึ้น มีการยอมรับให้บทบาทของกลุ่มเข้ามามีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาซึ่งในขั้นตอนนี้ผู้เปลี่ยนศาสนาจะเริ่มใช้อารมณ์ให้เข้ามาเป็นปัจจัยในการเปลี่ยนศาสนามากขึ้น รวมถึง ความศรัทธาต่อผู้นำคริสตจักร และ อำนาจของกลุ่มคริสตชนก็สามารถเป็นปัจจัยต่อการตัดสินใจในการเปลี่ยนศาสนาของบุคคลได้

โดยภาพรวม นักสังคมวิทยาเหล่านี้มองว่าการเปลี่ยนศาสนาเริ่มจากปัจเจกบุคคลก่อนและเป็นการแสวงหาสติปัญญาด้วยความคิดและการใช้เหตุผล ในลำดับขั้นต่อมาของการเปลี่ยนศาสนาผู้เปลี่ยนจึงยอมให้กลุ่มเข้ามามีบทบาทในการตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาของปัจเจกบุคคลและเมื่อบุคคลเข้ากลุ่มและเริ่มมีความสัมพันธ์แล้ว ผู้เปลี่ยนศาสนาก็จะเริ่มใช้อารมณ์มากขึ้นจนถึงการตัดสินใจเป็นส่วนหนึ่งของศาสนานั้นๆ ในที่สุด สรุปประเด็นกว้างๆก็คือ นักสังคมวิทยาจะมองปรากฏการณ์การเปลี่ยนศาสนาโดยเน้นที่ประเด็นในเรื่องของบทบาททางสังคม เช่น การมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่ม รวมถึง ความรักใคร่และความผูกพันในกลุ่มคริสตศาสนิกชน

ประเด็นที่สี่ นักทฤษฎีการเปลี่ยนศาสนาที่มองปรากฏการณ์ดังกล่าวผ่านมุมมองแบบสหวิทยาการ เช่น สังคมวิทยา มานุษยวิทยา จิตวิทยา เทววิทยา ฯลฯ ก็คือ Rambo (1993) ที่วิเคราะห์ว่าการเปลี่ยนศาสนาจะมีทั้งหมดเจ็ดขั้นตอนด้วยกันกล่าวคือ เริ่มจากบริบทหรือสิ่งแวดล้อมรอบๆตัวของผู้เปลี่ยนศาสนานั้นๆ หลังจากนั้น ถ้าหากบุคคลพบกับวิกฤติชีวิตดังกล่าวก็จะนำไปสู่ขั้นตอนของการแสวงหาความหมายของชีวิตและจิตวิญญาณและก็เพื่อแก้ปัญหาในชีวิตของตนด้วย ต่อมา ถ้าหากผู้เปลี่ยนศาสนามีการพบปะกันมากขึ้นกับกลุ่มศาสนาใหม่หรือการมีปฏิสัมพันธ์กัน รวมถึงความผูกพันทางด้านอารมณ์นั้น ผู้เปลี่ยนศาสนาก็จะพบว่าศาสนาใหม่ก็คือทางเลือกใหม่ของการชีวิตเช่นกัน รวมถึงความเป็นตัวตนที่แท้จริงอีกด้วย สุดท้าย หากผู้เปลี่ยนศาสนาได้ทดลองปฏิบัติและมีการพิสูจน์แล้วว่าชีวิตเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้นก็จะนำไปสู่การตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาในที่สุด

ประเด็นที่ห้า มีสิ่งหนึ่งที่จะต้องกล่าวถึงก็คือมีนักศาสนา นักวิชาการ หรือนักเทววิทยาของทางศาสนาคริสต์จำนวนหนึ่งที่พยายามกล่าวถึงศาสนาแบบพหุนิยมที่ว่าไม่ว่าจะนับถือศาสนาใดก็ตาม ทุกศาสนาล้วนแต่นำมนุษย์ไปสู่ความหลุดพ้นทั้งสิ้น ทุกศาสนามีจุดหมายปลายทางเหมือนกันหมดก็คือความรอด หรือนักเทววิทยาทางศาสนาคริสต์ก็มี เช่น ทุกศาสนาเท่ากันและสามารถนำมนุษย์ไปสู่ความจริงอันสูงสุดได้ และความจริงสูงสุดสามารถเรียกได้หลายชื่อซึ่งแต่ละชื่อก็ล้วนหมายถึงความจริงที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โลกใบนี้มีศาสนาที่หลากหลายและทุกศาสนาก็มุ่งไปสู่ความหลุดพ้นของสังคมและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สำหรับนักเทววิทยาแบบพหุนิยมแล้วสามารถพูดได้ว่าไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนศาสนาเพราะทุกศาสนาเท่ากันและสามารถนำมนุษย์ไปสู่ความหลุดพ้นได้

สำหรับวัตถุประสงค์ข้อที่สามเพื่อศึกษาว่าทฤษฎีของ Rambo (1993) สามารถนำมาอธิบายกรณีศึกษา ณ คริสตจักรอีแวนเจลิคได้หรือไม่พบว่าทุกระยะที่นักวิชาการท่านนี้กล่าวถึงเริ่มตั้งแต่บริบท วิภวคติ การแสวงหาความหมายของชีวิต การมีปฏิสัมพันธ์กับคริสตศาสนิกชน จนกระทั่งการตัดสินใจเข้าไปมีส่วนร่วม และ ได้รับผลกระทบของชีวิตที่เปลี่ยนไปเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาของประชากรในงานวิจัยชิ้นนี้ทั้งสิ้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ข้อเสนอแนะประการแรก คือในงานวิจัยด้านการเปลี่ยนศาสนาควรมีการหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่างๆ กับ การเปลี่ยนศาสนา อาทิเช่น ระดับอายุกับการเปลี่ยนศาสนา ดังเช่น Iannaccone (1990) ที่สำรวจชาวอเมริกันที่หันมานับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกพบว่า 85% อายุก่อน 30 ปี หรือ นักจิตวิทยาที่กล่าวไว้ว่า ผู้ที่เปลี่ยนศาสนานั้นมักเปลี่ยนเมื่อพ้นวัยเจริญพันธุ์ไปแล้ว (Starbuck, 2008: 28)

นอกจากนี้ ผู้วิจัยอื่นๆสามารถหาความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษากับการเปลี่ยนศาสนา หรือ ระหว่างฐานะทางเศรษฐกิจกับการเปลี่ยนศาสนา เช่น Barro and Hwang (2007) ที่ศึกษาการเปลี่ยนศาสนาในเชิงปริมาณและมองการเปลี่ยนศาสนาในเชิงเศรษฐศาสตร์ได้กล่าวไว้ว่า ระดับหรืออัตราของการเปลี่ยนศาสนาจะเกิดขึ้นได้น้อยในประเทศที่ประชากรมีรายได้และ

การศึกษาสูงรวมถึงประเทศที่ปกครองแบบคอมมิวนิสต์ และ จำนวนการเปลี่ยนศาสนาจะพบได้มากในประเทศที่มีกฎหมายเปิดเสรีภาพในการนับถือศาสนา หรือศึกษาประสบการณ์การเปลี่ยนศาสนาของชายหรือหญิงว่าเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร ยกตัวอย่างในงานวิจัยเชิงปริมาณบางชิ้นระบุว่าสตรีจะเปลี่ยนศาสนาในช่วงอายุต้นๆก่อนบุรุษ (Moran, 2008: 333) นอกจากนี้ งานวิจัยด้านการเปลี่ยนศาสนาบางชิ้นยังระบุว่า ประเทศที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมสามารถพบการเปลี่ยนศาสนาได้มากกว่า (Barro and Hwang, 2007: 16)

ประการต่อไป งานวิจัยชิ้นนี้ได้จำกัดเฉพาะกรณีศึกษาสำหรับมุสลิมชาวอินโดนีเซียที่เข้าพิธีรับบัพติศมา ณ คริสตจักรอีเวนเจลิค สาธารณรัฐอินโดนีเซียเมื่อปี 2008 เท่านั้น ดังนั้น ควรมีการขยายกลุ่มประชากรให้ครอบคลุมผู้เปลี่ยนศาสนาให้ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น และในงานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาหาปัจจัยที่เป็นสาเหตุให้มุสลิมชาวอินโดนีเซียกลุ่มนี้ตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาในภาพรวมเท่านั้น ดังนั้น ข้อเสนอแนะในงานวิจัยต่อไปอาจมีการแบ่งช่วงระยะเวลาเพื่อการศึกษาวิเคราะห์ เช่น ระยะเวลาก่อนการเปลี่ยนศาสนา เช่น พบวิกฤติในชีวิต หรือ ระยะเวลาหลังเปลี่ยนศาสนา เช่น ชีวิตที่เปลี่ยนไปภายหลังจากเปลี่ยนศาสนา เป็นต้น

ข้อเสนอแนะอีกประการหนึ่งก็คือเครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัยชิ้นนี้เป็นแบบสอบถามเท่านั้น สำหรับงานวิจัยชิ้นต่อไปจึงควรใช้ระเบียบวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก หรือใช้ทฤษฎีมานุษยวิทยาของ Geertz (1997: 3) ที่เรียกว่า Thick Description ก็คือ การเข้ามีส่วนร่วมสังเกตการณ์และเก็บรายละเอียด เพื่อให้ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนศาสนาเป็นไปได้อย่างละเอียดอ่อนและครอบคลุมมากขึ้น กล่าวคือควรใช้เทคนิควิจัยทางมานุษยวิทยาให้ครบถ้วนรวมทั้งเทคนิควิจัยทางจิตวิทยาที่นักมานุษยวิทยานำมาใช้บ่อยๆด้วย จะทำให้เข้าใจพฤติกรรมได้มากยิ่งขึ้น ประเด็นที่สองได้แก่ ควรปฏิบัติตามหลักการวิจัยทางมานุษยวิทยา คือ การเข้าไปอยู่อาศัยในชุมชนที่ศึกษาเป็นเวลาอย่างน้อย 1 ปี และเข้าทำกิจกรรมร่วมกับชาวบ้าน ไปทำไร่ทำนากับชาวบ้านและช่วยชาวบ้านเท่าที่จะช่วยได้ จะทำให้ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านมากยิ่งขึ้น และควรศึกษาการเปลี่ยนแปลงไปนับถือศาสนาคริสต์ของชาวอินโดนีเซียในภูมิภาคอื่นๆ ของประเทศอินโดนีเซีย เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับเหมือนและแตกต่างกันอย่างไร อาจมีการเรียนภาษาถิ่นและวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อการสื่อสารที่ดีต่อกันและป้องกันความไม่เข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่นของนักวิจัย เพื่อลดปัญหาความขัดแย้ง ประเด็นที่หกบทบาทที่จะแสดงในการวิจัยควรเป็นบทบาทที่ชาวอินโดนีเซียเข้าใจและยอมรับได้ นอกจากนี้ การใช้คำถาม ต้องมีความระมัดระวัง ต้องมีการอบรมคำถามให้พอมีความเข้าใจการวิจัยเพื่อคำถามจะทำหน้าที่ได้อย่างถูกต้อง ประเด็นสุดท้ายคือต้องมีความ

อดทนอดกลั้นต่อสภาพชีวิตที่ไม่สะดวกสบายอย่างในชุมชนชาวชาวอิน โดนีเซียที่ห่างไกลจากตัวเมืองมาก

นอกจากแบบสอบถามประสบการณ์การเปลี่ยนศาสนาที่ใช้ในงานวิจัยชิ้นนี้แล้วก็ยังมีแบบสอบถามอีกสองแนวทางที่เป็นที่นิยมในต่างประเทศ แต่ยังมีได้มีการนำมาใช้ในประเทศไทย แบบสอบถามดังกล่าวได้แก่ the International Social Survey Program (ISSP) และ the World Value Survey (WVS) ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร เช่น ระดับการศึกษากับการเปลี่ยนศาสนาได้

ประเด็นต่อไปคือ มีคำกล่าวโดยทั่วไปว่า หากต้องการป้องกันการเปลี่ยนศาสนาให้ใช้วิธีผสมผสานระหว่างศาสนา ทั้งแบบ Enculturation คือปรับศาสนาให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือ Syncretism ก็คือแก่นของศาสนาไม่เหลือ ก็เป็นเรื่องที่น่าศึกษาวิเคราะห์สำหรับนักมานุษยวิทยาว่า จะสามารถป้องกันการเปลี่ยนศาสนาได้หรือไม่

สุดท้าย จากประสบการณ์ส่วนตัวผู้วิจัยมองว่าเยาวชนส่วนมากจะมีแนวโน้มที่จะไม่นับถือศาสนาใดๆมากขึ้น (Atheism) ดังนั้น งานวิจัยต่อไปอาจเป็นการศึกษาโดยบูรณาการเข้ากับทฤษฎีเรื่องเล่า (Narrative) เช่น ศึกษาจาก ตัวละคร อาทิเช่น พระพุทธเจ้า พระเยซู ท่านนบีมุฮัมมัด ศึกษาโครงเรื่อง เช่น บรรดาศาสนาในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่นั้น ใช้ชีวิตอย่างไร มีแนวความคิดเช่นใด และนำเรื่องเล่าเหล่านั้นมาเป็นคติสอนใจให้เยาวชนนำไปประยุกต์ใช้และประพฤติปฏิบัติได้ในชีวิตจริง เป็นการกลับเข้ามานับถือศาสนาอีกครั้ง ซึ่งในกรณีนี้ ผู้วิจัยอาจนิยามคำว่า conversion ใหม่ให้หมายถึงการหันกลับมา นับถือศาสนาใหม่อีกครั้ง เปลี่ยนจากไม่มีศาสนา มาเป็นนับถือศาสนา (ศาสนาใดก็ได้) และ หลังจากนั้น ผู้วิจัยก็อาจใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพว่า ทฤษฎีเรื่องเล่าในบริบทศาสนา สามารถนำเด็กและเยาวชนให้หันกลับมา นับถือศาสนาอีกครั้งได้หรือไม่

ประเด็นทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นนี้เป็นคำแนะนำทั้งหมดของผู้วิจัยเอง นอกจากนี้ มีสิ่งที่ผู้วิจัยอยากเขียนแนะนำเพิ่มเติมซึ่งเป็นคำแนะนำสำหรับงานวิจัยชิ้นต่อไปนำเสนอ โดย Rambo (1993) ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า มีประโยชน์สำหรับการศึกษาวิจัยด้านการเปลี่ยนศาสนา หรือ พุทธศาสนิกชนที่สนใจอยากศึกษาว่าทำไมคริสตศาสนิกชนชาวตะวันตกจึงหันมานับถือพระพุทธศาสนา กันมากขึ้นก็สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ คำแนะนำเหล่านี้ คือ หนึ่ง การศึกษาอย่างเป็นระบบด้านประวัติศาสตร์พัฒนาการของการเปลี่ยนศาสนา เช่น ในแต่ละศาสนานั้น การเปลี่ยน

ศาสนาของผู้คนในยุคเริ่มแรก ยุคต่อมา จนถึงยุคปัจจุบันนั้น มีธรรมชาติ ลักษณะ วิธีการการเปลี่ยนศาสนาเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร เกิดจากปัจจัยในแต่ละยุคแต่ละสมัย

สอง ประสพการณ์การเปลี่ยนศาสนาของสตรี เช่น คำถามที่ว่า สตรีมีประสพการณ์การเปลี่ยนศาสนาแตกต่างจากชายหรือไม่ และแตกต่างอย่างไร หรือว่า บรรดาเพศที่สามไม่ว่าจะเป็นเกย์หรือเลสเบียนจะได้รับประโยชน์ใดๆบ้างจากการเปลี่ยนศาสนา เพราะในศาสนาแบบอนุรักษ์นิยมเช่น ศาสนายิว และ ศาสนาคริสต์ไม่สนับสนุนพฤติกรรมรักร่วมเพศ จึงได้เพศที่สามบางส่วนหันไปนับถือกลุ่มศาสนาใหม่ๆที่มีความเป็นเสรีนิยมมากกว่า (Rambo, 1993: 175)

สุดท้าย นักวิชาการที่ศึกษาด้านการเปลี่ยนศาสนาที่มาจากสายจิตวิทยา สังคมวิทยา และมานุษยวิทยา ควรจะมีการพัฒนา ทฤษฎีหรือแบบจำลองการเปลี่ยนศาสนาที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์การเปลี่ยนศาสนาในยุคปัจจุบันได้จริงๆ เพราะ ทฤษฎีแบบเก่าอาจเป็นสิ่งที่ล้าสมัยสำหรับการอธิบายการเปลี่ยนศาสนาในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้

เอกสารและสิ่งอ้างอิง

กัลยา วาณิชย์บัญชา. 2549. **สถิติสำหรับงานวิจัย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ). 2550. **งานเป็นผล คนเป็นสุข**. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.

พันธุ์พงศ์ ศฤงคาร. 2549. **อารยธรรมตะวันตก**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

บุญลือ วันทาขันธ์. 2544. **พฤติกรรมรวมหมู่**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

เพ็ชรี สุมิตร. 2552. **ประวัติศาสตร์อินโดนีเซีย**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย. แปลจาก เอลชา ไชนุดิน. 2552. **A Short History of Indonesia**. Bangkok: Aroomamarin.

Ayoub, M.M. 2005. The Qur'an and Religious Pluralism. In R. Boase. (eds.). **Islam and Global Dialogue**. Hampshire: Ashgate.

Bainbridge, W.S. 1992. "The Sociology of Conversion." In H.N. Malony and S. Southard. (eds.). **Handbook of Religious Conversion**. Alabama: Religious Education Press.

Barro, R.J. and Hwang, J. 2007. **Religious Conversion in Forty Countries**. (Online). <http://www.economics.harvard.edu>, December, 14, 2552.

Berzano, L. 2009. "Conversion as a New Lifestyle: An Exploratory Study of Soka Gakkai In Italy". **Conversion in the Age of Pluralism**. Boston: Brill.

- Blasi, A. J. 2009. "The Meaning of Conversion: Redirection of Foundational Trust." In G. Giordan. (eds.). **Conversion in the Age of Pluralism**. Boston: Brill.
- Boff, L. 2003. **Global Civilization**. Oakville: Equinox Publishing.
- Breen, R. and Hayes, B.C. 1996. "Religious Mobility in the U.K". **Journal of the Royal Statistical Society** 159: 493-504.
- Bryant, M.D. 1999. "Conversion in Christianity." In C. Lamb. (eds.). **Religious Conversion**. New York: Cassell.
- Bulliet, R.W. 1979. **Conversion to Islam in the Medieval Periods**. Cambridge: Harvard University Press.
- Chadwick, O. 1995. **A History of Christianity**. New York: Thomas Dunne Book.
- Duke, J.T. and Johnson, B.O. 1989. "The Stages of Religious Transformation: A Study of 200 Nations". **Review of Religious Research** 30 (3): 209-224.
- Durkheim, E. 2001. **The Elementary Forms of Religious Life**. New York: Oxford.
- Elizabeth, E. 2005. **Personal Transformation and Religious Faith: A Narrative Approach to Conversion**. Doctor of Religion, University of Southern California.
- Engel, J. 1990. "The Road to Conversion." **Evangelical Missionary Quarterly**. 26 (2): 184-193.
- Epstein, S. 1985. "The Implications of Cognitive-Experiential Self-Theory for Research in Social Psychology Personality". **Psychology Bulletin**. 98 (1): 513-537.

- Encyclopedia of the Nations. 2010. **Poverty in Indonesia**. (Online).
<http://www.nationsencyclopedia.com>, December, 14, 2008.
- Federici, S. Caddeo, P. and Tommasi, F.V. 2009. "The Meaning of Conversion: Redirection of Foundational Trust." In G. Giordan. (eds.). **Conversion in the Age of Pluralism**. Boston: Brill.
- Flanagan, K. 2009. "Conversion: Heroes and Their Sociological Redemption." In G. Giordan. (eds.). **Conversion in the Age of Pluralism**. Boston: Brill.
- Flinn, F. 1999. "Conversion: Up From Evangelical or the Pentecostal and Charismatic Experience." In C. Lamb and D. Bryant. (eds.). **Religious Conversion**. New York: Cassell.
- France, R.T. 1993. "Conversion in the Bible." **Evangelical Quarterly**. 65 (1): 291-310.
- Freud, S. and Strachey, J. 1989. **Totem and Taboo**. New York: Norton.
- Geertz, C. 1997. **Interpretation of Culture**. New York: Basic Books.
- Gelpi, D.J. 1982. "Conversion: The Challenge of Contemporary Charismatic Piety". **Theological Studies**. 43 (1): 606-628.
- Gibbs, E. 1992. "Conversion in Evangelistic Practice." In H. N. Malony and S. Southard. (eds.). **Handbook of Religious Conversion**. Alabama: Religious Education Press.
- Giordan, G. 2009. **Conversion in the Age of Pluralism**. Boston: Brill.
- Glock, C. 2004. **Psychology of Religion in the Young**. (Online).

<http://everything2.com/title/Psychology%2520of%2520Religion%2520in%2520the%2520Young>, April 5, 2004.

Greeley, A. 1989. **Religious Change in America**. Cambridge: Harvard University Press.

Greene, J.B. 2008. **Body, Soul, and Human Nature**. Michigan: Baker Academic.

Hanh, T.N. 2007. **Living Buddha, Living Christ**. New York: Berkley Publishing Group.

_____. 1999. **Going Home: Jesus and Buddha as Brothers**. New York: Berkley Publishing Group.

Hefner, R.W. (eds.). 1993. **Conversion to Christianity**. Los Angeles: University of California Press.

Hick, J. 1982. **God Has Many Names**. Philadelphia: Westminster Press.

Iannocone, L.R. 1990. "Religious Practice: A Human Capital Approach". **Journal for the Scientific Theory of Religion**. 29 (30): 297-314.

Jacobs, J.L. 1989. **Divine Disenchantment**. Bloomington: Indiana University Press.

James, W. 1985. **The Varieties of Religious Experience**. Harmondsworth: Penguin Book.

Jennings, T.W. 1982. "On Ritual Knowledge". **Journal of Religion**. 62 (1): 113-127.

Kahn, P.J. and Greene, A.L. 2004. "Seeing Conversion Whole": Testing a Model of Religious Conversion." **Pastoral Psychology** 52 (3): 233-258.

Kammerer, C.A. 1990. "Customs and Christian Conversion Among Akha Highlanders of Burma

and Thailand.” **American Ethnologist** 17 (2): 277-291.

Knitter, P. 2009. **Without Buddha, I Could not Be a Christian**. Oxford: Oneworld.

_____. 1985. **No Other Name?**. London: SCM Press.

Kraft, C.H. 1979. **Christianity in Culture**. New York: Orbis Book.

Kriebel, O.S. 1907. **Conversion and Religious Experience**. Penna: Bibliobazaar.

Küng, H. 2007. **Hans Küng Islam: Past, Present & Future**. Oxford: Oneworld.

_____. 1986. **Christianity and the World Religions**. New York: Doubleday.

_____. 1992. **Global Responsibility**. New York: Crossroad.

Lamb, C. and Bryant, M. 1999. **Religious Conversion**. New York: Cassell.

Lehrer, E.L. 1998. **Dynamic Models of Religious Conversion**. (Online).

<http://ideas.repec.org>, December 14, 2009.

Lofland, J. and Skonovd, N. 1981. “Conversion Motifs.” **Journal for the Scientific Study of Religion** 20 (4): 373-385.

Lofland, J. and Stark, R. 1965. “Becoming a World-Saver: A Theory of Conversion To A Deviant Perspective”. **American Journal of Sociology** 30 (3): 862-875.

Lonely Planet. 2008. **Southeast Asia**. California: Lonely Planet.

Loveland, M.T. 2003. “Religious Switching: Preference Development Maintenance and

Change”. **Social Science Research** 27: 245-263.

Malony, H.N. and Southard, S. 1992. **Handbook of Religious Conversion**. Alabama: Religious Education Press.

Main, R. 2006. “Psychology of Religion”. In R.A. Segal. (eds.). **Blackwell Companion to the Study of Religion**. New York: Blackwell Publishing.

Moran, G.F. 2008. “Conditions of Religious Conversion”. **Journal of Social History**. 5 (3): 331-343.

Norris, R.S. 2003. “Converting to What? Embodied Culture and the Adoption of New Beliefs.” In A. Bucker, and S.D. Glazier. (eds.). **The Anthropology of Religious Conversion**. New York: Rowman & Littlefield.

Otto, R. 1976. **Mysticism East and West**. New York: Macmillan.

_____. 2002. “The Idea of the Holy”. In C. Olson. (eds.). **Theory and Method in the Study of Religion**. New York: Wadsworth Publishing.

Packer, J.I. 1989. “The Method of Conversion.” **Crux**. 25 (12): 14-22.

Parker, G. 2007. **The Conversion of South Africans to Buddhism**. Doctor of Literature and Philosophy, University of South Africa.

Rambo, L. 1993. **Understanding Religious Conversion**. New Haven: Yale University Press.

Sanctis, S. 1927. **Religious Conversion**. New York: Stephen & Sons.

Sandomirsky, S. & Wilson, J. 1990. “Processes of Disaffiliation: Religious Mobility”. **Social**

Forces 68 (6): 1211-1229.

Sanneh, L. 2004. **Do Christians and Muslims Worship the Same God?** (Online).

www.religion-online.org/showarticle.asp?title=336, August 28, 2008.

_____. 2003. **Whose Religion Is Christianity?** Eerdmans Publishing: Michigan.

_____. 1984. **Translating the Message.** New York: Oxford University Press.

Sherkat, D.E. 2004. "Tracking the Restructuring of American Religions: Religious Affiliation and Patterns of Religious Mobility". **Social Forces** 79 (6): 1459-1493.

Smelser, N.J. 1968. **Theory of Collective Behaviour.** New York: The Free Press.

Smith, W.C. 1985. **On Understanding Islam.** Delhi: Adabiyat-I.

Starbuck, E. 2008. **The Psychology of Religion: An Empirical Study of the Growth of Religious Consciousness.** London: Walter Scott.

Stark, R. & Glock, C.Y. 1968. **American Piety.** Berkeley: University of California Press.

Stott, R.W. 1975. **Christian Mission in the Modern World.** Illinois: Intervarsity.

Tangsirisatian, S. 1999. **Factors Relevant to Conversion Among Thai University Students: A Comparative Study of Christians and Non-Christian Ethnic Thai University Student.** Doctor of Philosophy Dissertation in Intercultural Studies, Trinity International University.

Tippet, A.R. 1965. **Verdict Theology in Missionary Theory.** Illinois: Lincoln Christian College Press.

- Turner, P.R. 1979. "Religious Conversion and Community Development". **Journal for the Scientific Study of Religion**. 18 (1): 252-260.
- Ullman, C. 1989. **The Transformed Self**. New York: Plenum Press.
- Yearly, L. 1985. "Teachers and Saviors." **Journal of Religion**. 65 (1): 225-243.
- Weber, M. 1996. **The Sociology of Religion**. London: Methuen.
- _____. 2002. **The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism**. Los Angeles: Roxbury.
- Winnicott, D. 2005. **Playing and Reality**. New York: Routledge.
- Wong, L.F. 2006. **From Atheists to Evangelicals: The Christian Conversion Experiences of Mainland Chinese Intellectuals in the United States of America**. Doctor of Theology Dissertation in Theology, Boston University School of Theology.
- Wulff, D. 1998. **Psychology of Religion**. New York: Wiley.
- Yang, F. 1998. "Chinese Conversion to Evangelical Christianity: The Importance of Social and Cultural Contexts." **Sociology of Religion** 59 (3): 237-257.
- Yusuf, I. 2007. "The Southern Thailand Conflict and the Muslim World." **Journal of Muslim Minority Affairs** 27 (2): 319-339.

ภาคผนวก ก
แบบสอบถามภาษาอินโดนีเซีย

Kuisisioner

Tema

Faktor Yang Mempengaruhi Perubahan Kepercayaan: Suatu Penelitian terhadap Penginjilan Yang Dilakukan Gereja Di Indonesia

Petunjuk Lengkapilah pertanyaan di bawah ini dengan memberikan tanda ✓ pada sesuai dengan data pribadi anda

Bagian 1 Data Pribadi

1. Jenis Kelamin () 1. Laki-Laki () 2. Perempuan

2. Umur

() 1. 16-20	() 2. 21-25
() 3. 26-30	() 4. 31-40
() 5. 41-45	() 6. 46-50
() 7. 51-60	() 8. 60 ke atas

3. Pendidikan

- () 1. di bawah S1
() 2. S1 atau Masih Studi
() 3. S2 dan lainnya

4. Apakah anda sudah menikah?

- () 1. Ya () 2. Tidak

Bagian 2: Faktor yang mempengaruhi berpindah agama

Perintah	Tema	Sangat setuju	Setuju	Sedang	Sedikit setuju	Tidak
1	Apakah anda merasa bahwa pengaruh kelompok yang dinamis yang membuat anda mengambil keputusan untuk percaya?					
2	Apakah anda memiliki pengalaman rohani, atau anda merasa Tuhan telah menjawab doa anda?					
3	Apakah anda mempunyai permasalahan, pergumulan atau krisis kehidupan?					
4	Apakah anda mempunyai permasalahan, pergumulan atau krisis kehidupan?					
5	Apakah anda mencari informasi tentang ke-Kristenan sebelum anda mengambil					

Perintah	Tema	Sangat setuju	Setuju	Sedang	Sedikit setuju	Tidak
	keputusan untuk percaya?					
6	Sebelum anda mengambil keputusan untuk percaya, apakah anda memiliki kesempatan bertemu dengan seorang Kristen atau missionaries?					
7	Anda mengambil keputusan untuk percaya apakah karena ingin berinteraksi dengan orang Kristen?					
8	Apakah karena hubungan anda dengan kelompok agama baru anda yang membuat anda mengambil keputusan untuk percaya?					
9	Apakah anda mencari informasi tentang ke-Kristenan sebelum anda mengambil keputusan untuk percaya?					

Perintah	Tema	Sangat setuju	Setuju	Sedang	Sedikit setuju	Tidak
10	Apakah anda memiliki pengalaman rohani, atau anda merasa Tuhan telah menjawab doa anda?					
11	Apakah hidup anda berubah setelah anda mengambil keputusan untuk percaya?					
12	Apakah ada pemaksaan dibalik keputusan yang anda ambil untuk percaya?					
13	Apakah keputusan anda karena inspirasi dari pengajaran Alkitab?					
14	Apakah keputusan anda untuk percaya karena Yesus adalah teladan anda?					
15	Apakah perhatian dan karakter dari orang Kristen yang mengesankan anda?					

Perintah	Tema	Sangat setuju	Setuju	Sedang	Sedikit setuju	Tidak
16	Apakah anda merasa bahwa pengaruh kelompok yang dinamis yang membuat anda mengambil keputusan untuk percaya?					

17. Tuliskanlah faktor yang mempengaruhi anda mengambil keputusan untuk percaya?.....

แบบสอบถามการวิจัย

เรื่อง

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนศาสนา: กรณีศึกษาคริสตจักรอีเวนเจลิคสาธารณรัฐ

อินโดนีเซีย

คำชี้แจง กรุณาทำเครื่องหมาย ลงในหน้าข้อความ หรือ ลงในช่องว่างที่กำหนดให้ตามความเป็นจริง หรือ ตรงกับความเห็นของท่านมากที่สุด

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัว

1. เพศ () 1. ชาย () 2. หญิง

2. อายุ

() 1. 16-20	() 2. 21-25
() 3. 26-30	() 4. 31-40
() 5. 41-45	() 6. 46-50
() 7. 51-60	() 8. 60 up

3. การศึกษา

- () 1. มัธยมศึกษาตอนปลาย
 () 2. ปริญญาตรีหรือกำลังศึกษา
 () 3. ปริญญาโทหรือสูงกว่า

4. ท่านเปลี่ยนศาสนาเพราะการสมรสหรือไม่

- () 1. ใช่ () 2. ไม่ใช่

ส่วนที่ 2: ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนศาสนา

ลำดับ	ประเด็นคำถาม	เห็นด้วยมากที่สุด	เห็นด้วยมาก	เห็นด้วยปานกลาง	เห็นด้วยน้อย	เห็นด้วยน้อยที่สุด
1	ปัญหาทางการเมืองภายในประเทศหรือปัญหาด้านสังคมเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนศาสนา					
2	ปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นเหตุให้มีผลต่อการเปลี่ยนศาสนา					
3	คิดว่าปัจจัยทางด้านจิตวิทยาหรือจิตวิญญาณเป็นสาเหตุที่ทำให้เปลี่ยนศาสนาหรือไม่					
4	มีวิกฤติหรือปัญหาชีวิตบางอย่างจึงตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาหรือไม่					
5	ต้องการแสวงหาความหมายของชีวิตและเพิ่มความเป็นตัวตน					
6	อุปลักษณะนิสัยของคริสตชนมีผลต่อการตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาหรือไม่					
7	การเปลี่ยนศาสนาของคนส่วนมากมีอิทธิพลต่อการ					

ลำดับ	ประเด็นคำถาม	เห็นด้วยมากที่สุด	เห็นด้วยมาก	เห็นด้วยปานกลาง	เห็นด้วยน้อย	เห็นด้วยน้อยที่สุด
	ตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาของตนเองหรือไม่					
8	การมีประสบการณ์ทางศาสนาบางอย่างมีผลต่อการตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาหรือไม่					
9	พระคัมภีร์เป็นแรงบันดาลใจต่อการเปลี่ยนศาสนาหรือไม่					
10	คิดว่าศาสนาที่นับถือใหม่ช่วยแก้ปัญหาชีวิตได้ จัดตัดสินใจเปลี่ยนศาสนา					
11	คิดว่าเปลี่ยนศาสนาเพราะได้มีโอกาสรู้จักหรือมีปฏิสัมพันธ์หรือมีความรักใคร่ผูกพันกับกลุ่มคริสตศาสนิกชน จึงมีผลต่อการตัดสินใจเปลี่ยนศาสนาหรือไม่					
12	เปลี่ยนศาสนาเพราะมีพระเยซูเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต					

ลำดับ	ประเด็นคำถาม	เห็นด้วยมากที่สุด	เห็นด้วยมาก	เห็นด้วยปานกลาง	เห็นด้วยน้อย	เห็นด้วยน้อยที่สุด
13	ความเจ็บป่วย อุบัติเหตุ หรือมี ประสบการณ์ใกล้ ความตายเป็นเหตุ ให้เปลี่ยนศาสนา หรือไม่					
14	ได้แสวงหาข้อมูล ต่างๆเกี่ยวกับ ศาสนาคริสต์ก่อน เปลี่ยนศาสนา					
15	มีอำนาจบังคับ ทางการเมือง ภายในองค์กร ศาสนาอันมี อิทธิพลที่ทำให้ เปลี่ยนศาสนา หรือไม่					
16	คิดว่ามีชีวิตที่ดีขึ้น หรือเปลี่ยน ภายหลังการ ตัดสินใจมานับถือ คริสตศาสนา					

17. กรุณาระบุปัจจัยอื่นๆที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนศาสนา.....

ประวัติการศึกษา และการทำงาน

ชื่อ –นามสกุล

นางสาวอนิคมาลัย จิตรภักดี

วัน เดือน ปี ที่เกิด

4 ตุลาคม 2521

สถานที่เกิด

จังหวัดชลบุรี

ประวัติการศึกษา

ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาปรัชญา

มหาวิทยาลัยรามคำแหง

